

ระบบการชำระเงินในประเทศไทย

Payment Systems in Thailand

**ฝ่ายระบบการชำระเงิน
ธนาคารแห่งประเทศไทย
ธันวาคม 2542**

**Payment System Department
Bank of Thailand
December 1999**

ลิขสิทธิ์ © ธนาคารแห่งประเทศไทย
สงวนลิขสิทธิ์
อนุญาตให้ทำสำเนาภาพถ่ายเพื่อประโยชน์
ในการศึกษาเท่านั้น

Copyright © Bank of Thailand
All Rights Reserved
Photocopying for educational and
non-commercial purposes permitted

พิมพ์ครั้งแรก จำนวน 1,500 เล่ม
สิงหาคม 2542
ISBN 974-8036-54-5

First Edition 1,500 Copies
August 1999
ISBN 974-8036-54-5

พิมพ์โดย
ฝ่ายระบบการชำระเงิน
ธนาคารแห่งประเทศไทย
273 ถนนสามเสน กรุงเทพฯ 10200
โทรศัพท์ 283-5054
โทรสาร 282-7717

Published by
Payment System Department
Bank of Thailand
273 Samsen Road, Bangkok 10200
Telephone No. 283-5054
Facsimile No. 282-7717

พิมพ์ที่
บริษัท คาร์ลีโอเน็ต อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด

Printed by

คำนำ

ระบบการชำระเงินมีความสัมพันธ์กับการดำรงชีวิตประจำวันของประชาชนมานานับแต่เริ่มมีการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า มีวิวัฒนาการที่เปลี่ยนแปลงไปเมื่อเศรษฐกิจขยายตัวขึ้นและเทคโนโลยีก้าวหน้ามากขึ้น ความซับซ้อนของระบบเศรษฐกิจและเทคโนโลยีดังกล่าวทำให้ระบบการชำระเงินทวีความสำคัญยิ่งขึ้นและได้รับการพัฒนาให้มีความเหมาะสมสอดคล้องกับความต้องการของภาคธุรกิจ สถาบันการเงิน และประชาชน

ฝ่ายระบบการชำระเงิน ธนาคารแห่งประเทศไทย ซึ่งเป็นส่วนงานที่รับผิดชอบการพัฒนา และดูแลระบบการชำระเงินของประเทศให้มีประสิทธิภาพและทันสมัย จัดทำหนังสือเล่มนี้ขึ้นเพื่อรวบรวมเรื่องราวและความรู้เกี่ยวกับระบบการชำระเงินของประเทศไทยไว้เพื่อประโยชน์ในการศึกษาอ้างอิงแก่ผู้สนใจและผู้ปฏิบัติงานทางภาคการเงินการธนาคารให้เกิดความเข้าใจถึงภาพรวมวิธีการ ขั้นตอน กระบวนการ และกลไกต่าง ๆ ของระบบการชำระเงิน ตลอดจนความสัมพันธ์กับกิจกรรมทางเศรษฐกิจของประเทศได้ดียิ่งขึ้น เพื่อให้สามารถนำไปเป็นแนวทางในการพัฒนาระบบงานของภาคเอกชนให้สอดคล้องกับทิศทางการดำเนินนโยบายของธนาคารแห่งประเทศไทย ต่อไป

(ii)

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	(i)
สารบัญ	(ii)
สารบัญตาราง	(iv)
บทที่ 1 บททั่วไป	1
1.1 ระบบการชำระเงินของไทย	1
1.2 สถาบันการเงินในประเทศไทย	2
บทที่ 2 กรอบกฎหมายและบทบาทสถาบันผู้ให้บริการด้านการชำระเงิน	10
2.1 กรอบกฎหมาย	10
2.2 บทบาทของสถาบันผู้ให้บริการด้านการชำระเงิน	12
2.3 บทบาทของธนาคารแห่งประเทศไทย	13
2.4 บทบาทขององค์กรอื่น ๆ	18
บทที่ 3 สื่อการชำระเงิน	23
3.1 สื่อการชำระเงินที่เป็นเงินสด	23
3.2 สื่อการชำระเงินที่มีใช้เงินสด	25
3.3 พัฒนาการใหม่ ๆ ในระบบการชำระเงิน	31
บทที่ 4 การชำระเงินระหว่างธนาคารและกระบวนการชำระดุล	36
4.1 ระบบการหักบัญชีเช็คระหว่างธนาคารด้วยอิเล็กทรอนิกส์	37
4.2 ระบบการหักบัญชีเช็คต่างจังหวัด	43
4.3 ระบบการโอนเงินรายย่อย	49
4.4 ระบบบาทเน็ต	53
4.5 เครือข่าย ATM	60
4.6 เครือข่าย EDC	61
4.7 แผนการพัฒนาในอนาคต	62

บทที่ 5	การแลกเปลี่ยนและชำระคุดของการชำระเงินระหว่างประเทศ และธุรกรรมหลักทรัพย์ไทย	64
5.1	การแลกเปลี่ยนและชำระคุดของการชำระเงินระหว่างประเทศ	64
5.2	การแลกเปลี่ยนและชำระคุดธุรกรรมหลักทรัพย์ไทย	66
บทที่ 6	บทบาทของธนาคารแห่งประเทศไทยในระบบการชำระเงิน	70
6.1	แนวนโยบายและการดำเนินการของธนาคารแห่งประเทศไทย	70
6.2	ปัญหาและอุปสรรคในระบบการชำระเงินปัจจุบัน	73
6.3	แนวทางในการแก้ปัญหา	74
6.4	แนวทางในการดำเนินการในระยะต่อไป	74

ตาราง

คำอธิบายศัพท์

บรรณานุกรม

สารบัญตาราง

Table 1	Basic statistical data	หน้า
Table 2	Settlement media used by non-banks	
Table 3	Settlement media used by banks	
Table 4	Value of banknotes and coin in circulation	
Table 5	Institutional framework	
Table 6	Cash dispensers, ATMs and EFTPOS terminals	
Table 7	Number of payment cards in circulation	
Table 8	Payment Instructions handled by selected payment systems (volume of transactions)	
Table 9	Payment Instructions handled by selected payment systems (value of transactions)	
Table 10	Transfer instructions handled by securities settlement systems (number of transactions)	
Table 11	Transfer instructions handled by securities settlement systems (value of transactions)	
Table 12	Participation in S.W.I.F.T. by domestic institutions	
Table 13	S.W.I.F.T. message flows to / from domestic users	

1. บททั่วไป

ระบบการชำระเงินหมายถึงกระบวนการส่งมอบหรือโอนสื่อการชำระเงินเพื่อชำระราคาอันเป็นผลมาจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจ โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ส่วน คือ

- (1) องค์กรและบุคคล หมายถึง ผู้จ่ายเงิน ผู้รับเงิน และองค์กรที่เป็นตัวกลางในการชำระเงิน เช่น ธนาคารพาณิชย์ สถาบันการเงิน เป็นต้น
- (2) กระบวนการดำเนินการภายใต้กฎหมาย ระเบียบ ข้อตกลง กฎเกณฑ์ ธรรมเนียมปฏิบัติ ที่กำหนดบทบาท หน้าที่ และความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรและบุคคลต่าง ๆ รวมถึงกลไกการชำระเงินที่เกี่ยวข้อง
- (3) สื่อการชำระเงินประเภทต่าง ๆ เช่น เงินสด ตราสารการเงิน บัตรพลาสติก การโอนเงินทางบัญชี ตลอดจนถึงการชำระเงินด้วยสื่ออิเล็กทรอนิกส์

1.1 ระบบการชำระเงินของไทย

ประชาชนส่วนใหญ่นิยมที่จะพกพาเงินสดเพื่อชำระค่าสินค้าและบริการประจำวัน หากค่าสินค้าและบริการมีราคาสูงเกินกว่าเงินสดที่บุคคลจะพกพาตามปกติ บุคคลนั้นอาจจะใช้ประโยชน์จากเครื่องบริการเงินสด ATM ที่อยู่ใกล้เคียง หรืออาจใช้บัตรเครดิตได้หากผู้ขายสินค้ามีอุปกรณ์พร้อมที่จะรับบัตรเครดิต

วงการธุรกิจการค้าและธุรกิจการเงินนิยมใช้เช็คเป็นสื่อการชำระเงิน เนื่องจากเช็คเป็นตราสารการเงินที่มีกฎหมายรองรับการใช้และการชำระหนี้ การจ่ายเช็คโดยมีเงินในบัญชีไม่เพียงพอ ผู้ทรงเช็คสามารถฟ้องร้องตามพระราชบัญญัติความผิดเกี่ยวกับการใช้เช็ค ซึ่งผู้สั่งจ่ายมีความผิดทางอาญา นอกจากนี้ธนาคารแห่งประเทศไทยยังออกเช็คธนาคารแห่งประเทศไทยให้แก่สถาบันการเงินและส่วนราชการที่มีบัญชีเงินฝากที่ธนาคารแห่งประเทศไทย เพื่อให้ชำระเงินได้ด้วย

ระบบการชำระเงินของไทยมีการพัฒนาโดยลำดับ การพัฒนาดังกล่าวก้าวหน้ามากในสังคมเมืองซึ่งมีโครงสร้างพื้นฐานเช่นระบบสื่อสาร โทรคมนาคมที่ทันสมัย ประชากรมีฐานะทางเศรษฐกิจดีและมีจำนวนผู้ใช้บริการมากพอที่จะค้ำค่าการลงทุนในระบบและอุปกรณ์ต่าง ๆ เช่น เครื่อง ATM บริการบัตรเครดิต หรือบริการหักบัญชีเงินฝาก ณ จุดขาย (EFTPOS) ธนาคารพาณิชย์ไทยได้เริ่มนำเครื่องบริการเงินสด ATM มาให้บริการแก่ประชาชนในปี พ.ศ. 2526 ซึ่งได้รับความนิยมมากเนื่องจากสอดคล้องกับลักษณะสังคมที่ยังคงนิยมใช้เงินสดเป็นส่วนใหญ่ ต่อมาธนาคารพาณิชย์ได้

พัฒนาเครือข่าย ATM ของแต่ละธนาคารให้สามารถเชื่อมโยงกันได้ทั้งหมดทำให้ประชาชนได้รับประโยชน์จากการใช้เครื่อง ATM ได้กว้างขวางมากขึ้น

นอกจากพัฒนาการที่เกี่ยวเนื่องกับเงินสดแล้วยังมีพัฒนาการด้านอื่น ๆ ของการชำระเงิน เช่น บัตรเครดิต บัตรเดบิต บัตรสมาร์ตการ์ด การชำระเงินเข้าบัญชีให้แก่ผู้รับเงินโดยตรง (Direct Credit) การหักบัญชีจากบัญชีของผู้จ่ายเงินโดยตรง (Direct Debit) รวมถึงบริการ Electronic Banking เช่น Tele Banking และ Office Banking ซึ่งได้รับความนิยมสูงขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มประชากรที่มีรายได้แน่นอนในเมืองใหญ่

ระบบการชำระเงินที่เกี่ยวข้องกับสถาบันการเงินก็ได้รับการพัฒนาเช่นกัน เช่น ระบบบาทเนตเป็นการโอนเงินด้วยอิเล็กทรอนิกส์ ใช้ในการชำระเงินมูลค่าสูงระหว่างสถาบันการเงิน ซึ่งอาจดำเนินการเพื่อตนเองหรือเพื่อลูกค้าก็ได้ โดยการส่งข้อมูลมาตัดบัญชีที่ธนาคารแห่งประเทศไทยในระบบ Real Time Gross Settlement (RTGS) สำหรับการหักบัญชีระหว่างธนาคาร ปัจจุบันธนาคารแห่งประเทศไทยดำเนินการศูนย์หักบัญชีอิเล็กทรอนิกส์เพื่อให้บริการการคำนวณดุลและชำระดุล การหักบัญชีเช็คและการ โอนเงินรายย่อย (Media Clearing) ระหว่างธนาคาร ส่วนระบบ ATM และบัตรเครดิตระหว่างธนาคารนั้นดำเนินการโดยภาคเอกชน

นอกจากการชำระเงินที่เกี่ยวข้องกับสถาบันการเงินให้บริการแล้ว ยังมีผู้ให้บริการการชำระเงินรายอื่น ๆ อีก เช่น การสื่อสารแห่งประเทศไทย ให้บริการโอนเงินทางไปรษณีย์ โทรเลข และธนาคารดี ซึ่งเป็นที่นิยมของประชาชนเนื่องจากมีขอบเขตบริการกว้างขวาง นอกจากนั้นยังมีบริษัทเคาน์เตอร์เซอร์วิส จำกัด บริษัทสื่อสาร โทรคมนาคม จำกัด ที่ให้บริการรับชำระค่าบริการสาธารณูปโภคต่าง ๆ

1.2 สถาบันการเงินในประเทศไทย

สถาบันการเงินเป็นหนึ่งในองค์ประกอบที่สำคัญของระบบการชำระเงิน แบ่งได้เป็นหลายประเภท ประกอบด้วย สถาบันการเงินประเภทธนาคาร ได้แก่ ธนาคารแห่งประเทศไทย ธนาคารพาณิชย์ กิจการวิเทศธนกิจ และธนาคารเฉพาะกิจที่ตั้งโดยกฎหมายพิเศษ ได้แก่ ธนาคารออมสิน ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ธนาคารอาคารสงเคราะห์ และธนาคารเพื่อการส่งออกและนำเข้าแห่งประเทศไทย สำหรับสถาบันการเงินอื่นที่มีใช้ธนาคาร ได้แก่ บริษัทเงินทุน บริษัทเงินทุนหลักทรัพย์ บริษัทหลักทรัพย์ บริษัทเครดิตฟองซิเอร์ บริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย และบริษัทประกัน เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีสถาบันการเงินประเภทอื่น ๆ ที่มีบทบาทในระบบการชำระเงินไม่มากนัก เช่น สหกรณ์ออมทรัพย์ ไร่รับจำนำ เป็นต้น (ภาพที่ 1.1)

สถาบันการเงินที่มีบทบาทสำคัญในระบบการชำระเงินของไทย ได้แก่

1.2.1 ธนาคารแห่งประเทศไทย

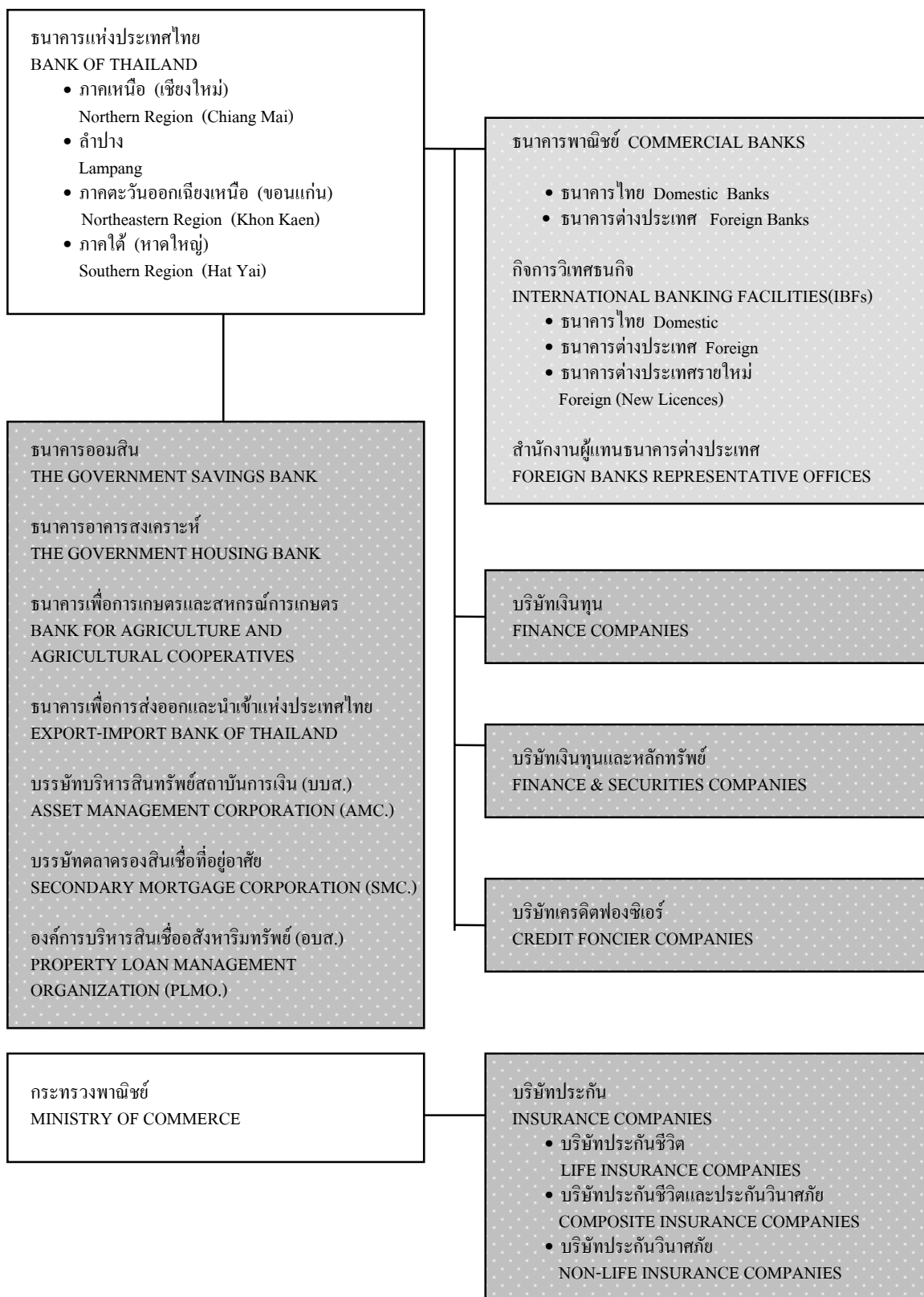
ธนาคารแห่งประเทศไทยจัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2485 ทำหน้าที่เป็นธนาคารกลาง ดำเนินการจัดพิมพ์ธนบัตร นำธนบัตรออกใช้ เป็นนายธนาคารให้แก่รัฐบาลและสถาบันการเงินต่าง ๆ รวมทั้งเป็นผู้ให้กู้ยืมแหล่งสุดท้ายแก่ ธนาคารพาณิชย์ บริษัทเงินทุน และบริษัทเงินทุนหลักทรัพย์ นอกจากนี้ ยังดำเนินนโยบายการเงินและรักษาเสถียรภาพทางการเงิน ดูแลระบบการชำระเงิน กำกับควบคุม และตรวจสอบการดำเนินงานของสถาบันการเงิน อันได้แก่ ธนาคารพาณิชย์ บริษัทเงินทุน บริษัทเงินทุนหลักทรัพย์ บริษัทเครดิตฟองซิเอร์ และธนาคารเฉพาะกิจตามที่กระทรวงการคลัง มอบหมาย

1.2.2 ธนาคารพาณิชย์

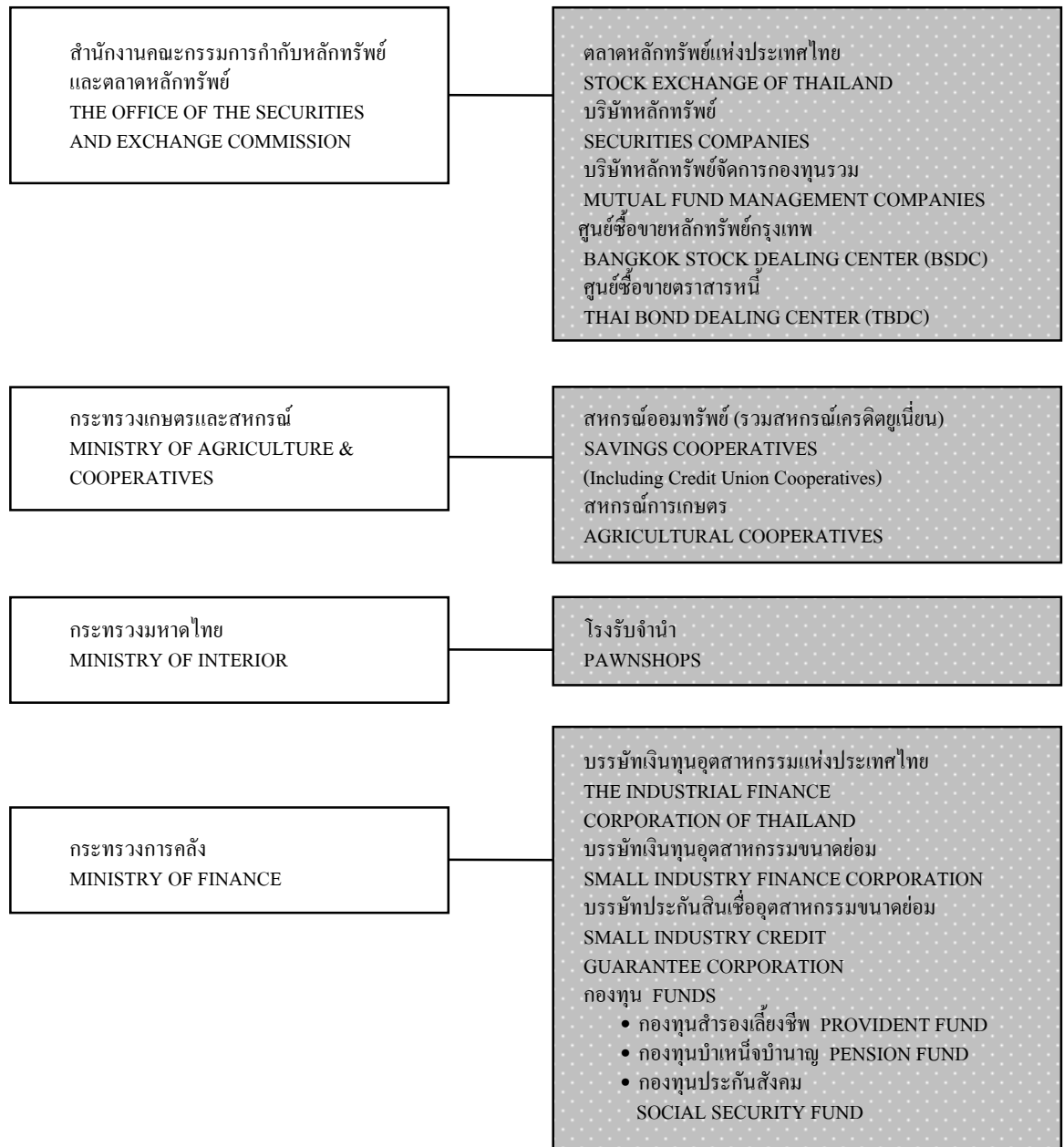
ธนาคารพาณิชย์ประกอบธุรกิจตามพระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ โดยรับฝากเงินประเภทต่าง ๆ ได้แก่ เงินฝากประจำ (Time Deposit) เงินฝากออมทรัพย์ (Savings Deposit) เงินฝากเพื่อเรียก (Demand Deposit) และออกบัตรเงินฝาก กู้ยืมเงินจากแหล่งต่าง ๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ให้สินเชื่อ ซื้อขายเงินตราต่างประเทศ ซื้อขายตัวแลกเปลี่ยนหรือตราสารเปลี่ยนมืออื่นใด และธุรกิจอื่นอันเป็นประเพณีที่ธนาคารพาณิชย์พึงกระทำซึ่งรวมถึงบริการการโอนเงินด้วย ปัจจุบันธนาคารพาณิชย์สามารถขออนุญาตจากธนาคารแห่งประเทศไทยขยายขอบเขตการทำธุรกิจให้กว้างขวางมากขึ้น เช่น กิจการวิเทศธนกิจ^{BOX 1.1} บริการให้ข้อมูลและเป็นที่ปรึกษาทางการเงิน บริการรับประกันการจำหน่ายหลักทรัพย์รัฐบาลและรัฐวิสาหกิจและบริหารกองทุนรวม เป็นต้น

ธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทยเป็นสถาบันการเงินที่มีขนาดใหญ่ที่สุดเมื่อพิจารณาจากทางด้านปริมาณสินทรัพย์ นอกจากนี้ยังมีเครือข่ายสาขาอยู่ทั่วประเทศ (ภาพที่ 1.2) จึงมีบทบาทในการระดมเงินออมและให้กู้ยืมแก่ประชาชนและธุรกิจต่าง ๆ

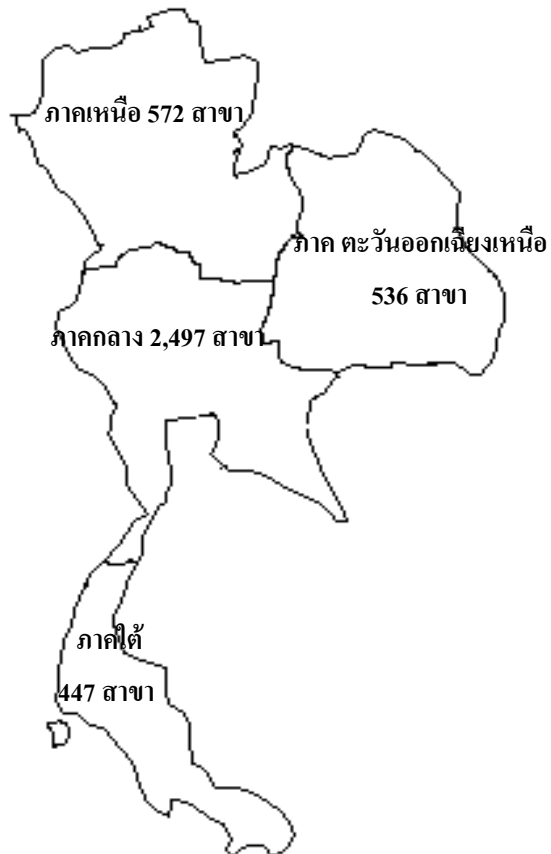
ภาพที่ 1.1 สถาบันการเงินในประเทศไทย
FINANCIAL INSTITUTIONS IN THAILAND
(ณ วันที่ 1 พฤศจิกายน 2541)

ภาพที่ 1.1 สถาบันการเงินในประเทศไทย(ต่อ)
FINANCIAL INSTITUTIONS IN THAILAND
 (ณ วันที่ 1 พฤศจิกายน 2541)

ภาพที่ 1.2 จำนวนสาขาธนาคารพาณิชย์ทั่วประเทศ 4,052 สาขา
(ข้อมูล ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2541)

1.2.3 ธนาคารเฉพาะกิจ

ธนาคารเฉพาะกิจเป็นธนาคารของรัฐที่ก่อตั้งขึ้นตามกฎหมายเฉพาะ ดำเนินกิจการธนาคารโดยมีวัตถุประสงค์ในการให้บริการทางการเงินแก่ลูกค้ากลุ่มเป้าหมายของตน ธนาคารเฉพาะกิจแต่ละแห่งมีลักษณะการดำเนินงานแตกต่างกันดังนี้

(1) **ธนาคารออมสิน** จัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2456 ทำหน้าที่ระดมเงินออมจากประชาชนไปใช้ในการลงทุนและให้กู้ยืมแก่รัฐบาล รัฐวิสาหกิจ และภาคเอกชน เป็นธนาคารที่มีเครือข่ายสาขามากที่สุดและกระจายทั่วทั้งประเทศ นอกจากนั้นยังมีหน่วยรับฝากเงินเคลื่อนที่ทั้งทางบกและทางน้ำ ทำให้ระดมเงินฝากจากประชาชนได้โดยตรงอย่างทั่วถึง ในรูปแบบเงินฝากประจำ เงินฝากเพื่อเรียก เงินฝากกระแสรายวัน เงินฝากสงเคราะห์ชีวิตและครอบครัว และสลากออมสิน

ธนาคารออมสินยังมีบริการตัวแลกเงินเพื่อเดินทางในประเทศ (Domestic Travelers' Cheques) ซึ่งธนาคารอื่นไม่มี รวมทั้งในปี พ.ศ. 2539 ได้เริ่มให้บริการเครื่อง ATM แก่ผู้มีบัญชีเงินฝากเพื่อถอนเงินสดและสอบถามยอดเงินคงเหลือในบัญชี อย่างไรก็ตาม เครื่อง ATM ดังกล่าว เป็นเครื่องขายปิดไม่ได้เชื่อมต่อกับ ATM Pool ของธนาคารพาณิชย์

(2) **ธนาคารอาคารสงเคราะห์ (ธอส.)** จัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2496 เพื่อสนับสนุนทางการเงินด้านที่อยู่อาศัยแก่ประชาชน แหล่งเงินทุนของธนาคารมาจากการรับฝากเงิน การกู้ยืมจากแหล่งเงินทุนทั้งในและต่างประเทศ และเงินกองทุนของธนาคาร

(3) **ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.)** จัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2509 มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ความช่วยเหลือทางการเงินด้วยเงื่อนไขผ่อนปรนเพื่อส่งเสริมอาชีพหรือการดำเนินงานของเกษตรกร กลุ่มเกษตรกร และสหกรณ์การเกษตร แหล่งเงินทุนของ ธกส. ได้แก่ การรับฝากเงินจากประชาชน การออกหุ้นกู้และกู้ยืมจากแหล่งเงินทุนทั้งในและต่างประเทศ รวมทั้งการกู้ยืมจากธนาคารแห่งประเทศไทย

(4) **ธนาคารเพื่อการส่งออกและนำเข้าแห่งประเทศไทย (ธสน.)** จัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2537 มีวัตถุประสงค์ในการสนับสนุนการค้าระหว่างประเทศ และการลงทุนในต่างประเทศ โดยการให้สินเชื่อโดยตรง การค้ำประกันการกู้ยืมเงิน การประกันการส่งออก หรือบริการทางการเงินอื่น ๆ ที่จำเป็น รวมทั้งมีบทบาทในการให้คำปรึกษาการนำเข้าส่งออกให้แก่ธุรกิจไทยอีกด้วย แหล่งเงินทุนของธนาคารมาจากการกู้ยืมทั้งในประเทศและต่างประเทศ รวมทั้งการออกตราสารหนี้

1.2.4 บริษัทเงินทุน บริษัทเงินทุนหลักทรัพย์ และบริษัทเครดิตฟองซิเอร์

บริษัทเงินทุน บริษัทเงินทุนหลักทรัพย์ และบริษัทเครดิตฟองซิเอร์เป็นสถาบันการเงินที่มีบทบาทสำคัญรองมาจากธนาคาร ได้รับอนุญาตให้ทำธุรกิจตามพระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจเงินทุน ธุรกิจหลักทรัพย์และธุรกิจเครดิตฟองซิเอร์ พ.ศ. 2522 โดยปกติแล้วสถาบันการเงินในกลุ่มนี้จัดหาเงินทุนโดยการออกตั๋วสัญญาใช้เงินเป็นหลักฐานการกู้ยืมเงินจากประชาชนทั่วไป และอาจมีการออกตั๋วแลกเงิน และบัตรเงินฝากได้ด้วย ธุรกิจเงินทุนอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของธนาคารแห่งประเทศไทย ส่วนธุรกิจหลักทรัพย์ จะอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของสำนักงานคณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ (ก.ล.ต.)

สืบเนื่องจากนโยบายเปิดเสรีทางการเงินในปี พ.ศ. 2534 ทำให้มีการอนุญาตให้สถาบันการเงินต่าง ๆ สามารถทำธุรกิจได้หลายประเภทมากขึ้น เช่น มีการอนุญาตให้ดำเนินกิจการวิเทศธนกิจ เป็นต้น และมีการพัฒนาตลาดทุนจนเป็นที่นิยมมาก สถาบันการเงินประเภทต่าง ๆ มีการแข่งขันระหว่างกันเองสูง ต่อมาเมื่อเกิดวิกฤติสถาบันการเงินในปี พ.ศ. 2540 สถาบันการเงินบางแห่งต้องปิดกิจการลง บางแห่งต้องควบรวมกิจการเข้ากับธนาคารของรัฐ วิกฤติการณ์ดังกล่าวเอื้ออำนวยให้แก่สถาบันการเงินต่างประเทศ ที่จะเข้ามาซื้อหุ้น และดำเนินกิจการธนาคารพาณิชย์ บริษัทเงินทุน และบริษัทเงินทุนหลักทรัพย์ในประเทศไทยได้สะดวกมากขึ้น ทั้งนี้ โดยมีการแก้ไขกฎหมายหลายฉบับเพื่ออำนวยความสะดวกต่อการเข้ามาดำเนินงานของผู้ร่วมทุนชาวต่างประเทศ

สถาบันการเงินในประเทศไทยแม้ว่าจะมีหลายประเภทและมีวัตถุประสงค์แตกต่างกัน สถาบันการเงินที่ได้รับอนุญาตให้ทำธุรกิจบริการด้านการชำระเงินแก่ลูกค้าจะจำกัดอยู่เพียงธนาคารพาณิชย์ และธนาคารเฉพาะกิจ จากการที่ธนาคารพาณิชย์มีสาขากระจายอยู่ทั่วประเทศและเป็นที่นิยมมากที่สุดในแวดวงธุรกิจการค้า จึงมีบทบาทสำคัญในด้านบริการการโอนเงินหรือชำระเงินที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจการค้าโดยเฉพาะอย่างยิ่งการชำระเงินด้วยเช็คของธนาคารพาณิชย์ ถือว่ามีบทบาทสำคัญในระบบเศรษฐกิจไทย

BOX 1.1 กิจการวิเทศธนกิจ

ทางการได้พิจารณาอนุญาตให้ธนาคารพาณิชย์ประกอบกิจการวิเทศธนกิจ (International Banking Facilities) ขึ้นในประเทศไทย เมื่อวันที่ 2 มีนาคม 2536 กระทรวงการคลังและธนาคารแห่งประเทศไทยได้มอบใบอนุญาตการประกอบกิจการวิเทศธนกิจให้แก่ธนาคารพาณิชย์ไทย สาขาและสำนักงานตัวแทนของธนาคารต่างประเศรวม 47 ธนาคาร ประกอบด้วยธนาคารพาณิชย์ไทย 15 ธนาคาร สาขาธนาคารต่างประเทศ 12 ธนาคาร และธนาคารต่างประเทศรายใหม่ 20 ธนาคาร ธุรกิจวิเทศธนกิจจะเป็นธุรกิจที่เป็นเงินตราต่างประเทศ โดยมีการรับฝากและกู้ยืมจากต่างประเทศ และนำมาปล่อยกู้ให้แก่ลูกค้า ในประเทศและต่างประเทศ ซึ่งแบ่งออกได้เป็น

- การให้กู้ยืมเงินในต่างประเทศ (out-out)
- การให้กู้ยืมในประเทศ (out-in)
- ธุรกิจวิเทศธนกิจอื่น ได้แก่ การซื้อขายเงินตราต่างประเทศ การอาวัล การรับรอง และค้ำประกันหนี้ที่เป็นเงินตราต่างประเทศกับลูกค้าต่างประเทศ การเปิด L/C

2. กรอบกฎหมายและบทบาทของสถาบันผู้ให้บริการด้านการชำระเงิน

2.1 กรอบกฎหมาย

ประเทศไทยมีสถาบันหลายประเภทที่ให้บริการด้านการชำระเงิน สถาบันที่สำคัญได้แก่ ธนาคารแห่งประเทศไทย ซึ่งดำเนินการภายใต้บทบัญญัติของพระราชกฤษฎีกากำหนดกิจการธนาคารแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2485 โดยกิจการที่พึงปฏิบัติในส่วนที่เกี่ยวข้องกับระบบการชำระเงินคือ ดำเนินการออกและจัดการรวมตลอดถึงพิมพ์ธนบัตร บัตรธนาคาร^{BOX 2.1} จัดการทุนสำรอง และดำเนินการแห่งระบบหักบัญชีระหว่างธนาคาร สำหรับสถาบันที่ให้บริการระบบการชำระเงินที่สำคัญรองลงมาได้แก่ ธนาคารพาณิชย์ไทยและสาขาธนาคารพาณิชย์ต่างประเทศ ซึ่งจะต้องปฏิบัติตามพระราชบัญญัติธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 และอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของธนาคารแห่งประเทศไทย

ในการดำเนินการเกี่ยวกับเงินตราเช่นการออกใช้ธนบัตรจะต้องเป็นไปตามพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501 ส่วนตราสารทางการเงินที่ใช้เป็นสื่อในการชำระเงินเช่น เช็ค ตั๋วแลกเงิน และตั๋วสัญญาใช้เงินนั้น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทยได้มีบทบัญญัติในเรื่องดังกล่าวไว้โดยเฉพาะแล้ว

การโอนเงินในระบบที่ต้องใช้เอกสารประกอบ (paper-based) ต้องเป็นไปตามกฎหมายแพ่งและพาณิชย์หลักนิติกรรมสัญญา ส่วนการโอนเงินในระบบอิเล็กทรอนิกส์นั้นยังไม่มีกฎหมายกำหนดเป็นการเฉพาะ ดังนั้น ธนาคารพาณิชย์ผู้ให้บริการการโอนเงินจึงกำหนดหลักเกณฑ์และเงื่อนไขของตนให้ลูกค้าผู้ใช้บริการปฏิบัติ แต่ยังไม่เป็นมาตรฐานเดียวกันทั้งระบบ ซึ่งในกรณีที่เกิดข้อพิพาทต้องดำเนินการไปตามที่กำหนดไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน

2.1.1 ระเบียบธนาคารแห่งประเทศไทยเกี่ยวกับระบบการชำระเงิน

ธนาคารแห่งประเทศไทยในฐานะผู้ให้บริการระบบการหักบัญชีเช็คระหว่างธนาคารด้วยอิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Cheque Clearing System) ระบบการโอนเงินรายใหญ่ทางอิเล็กทรอนิกส์ (BAHTNET) ระบบการโอนเงินรายย่อย (Media Clearing) และระบบงานเกี่ยวกับการหักบัญชีและการเรียกเก็บเงินตามเช็คต่างจังหวัดได้จัดทำระเบียบและหลักเกณฑ์ โดยกำหนดสถิติและหน้าที่ ตลอดจนเงื่อนไขระหว่างผู้ให้บริการและสมาชิกผู้ใช้ระบบ ดังนี้

(1) ระเบียบธนาคารแห่งประเทศไทยว่าด้วยบริการบาทเน็ต พ.ศ. 2538

(2) ระเบียบธนาคารแห่งประเทศไทยว่าด้วยการหักบัญชีระหว่างธนาคารใน

กรุงเทพมหานครด้วยวิธีอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2539

(3) ระเบียบธนาคารแห่งประเทศไทยว่าด้วยการหักบัญชีการโอนเงินรายย่อยระหว่างธนาคาร พ.ศ. 2540

(4) ระเบียบธนาคารแห่งประเทศไทยว่าด้วยการชำระดุลการหักบัญชีระหว่างธนาคารของสำนักหักบัญชีนอกเขตกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2539 และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2540

(5) ระเบียบธนาคารแห่งประเทศไทยว่าด้วยการชำระดุลการหักบัญชีการเรียกเก็บเงินตามเช็คต่างจังหวัดระหว่างธนาคารในกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2540

(6) ระเบียบธนาคารแห่งประเทศไทยว่าด้วยการแจ้งผลการเรียกเก็บเงินตามเช็คต่างจังหวัดระหว่างธนาคารในกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2542

2.1.2 หลักเกณฑ์การให้บริการโอนเงินทางอิเล็กทรอนิกส์

ธนาคารแห่งประเทศไทยในฐานะผู้กำกับและดูแลระบบการชำระเงินได้สังเกตเห็นว่าการที่ปัจจุบันยังไม่มีกฎหมายควบคุมการให้บริการต่าง ๆ ทางอิเล็กทรอนิกส์นั้น อาจจะทำให้เกิดความไม่เป็นธรรมแก่ลูกค้าผู้ใช้บริการ จึงได้กำหนดหลักเกณฑ์ในการให้บริการโอนเงินทางอิเล็กทรอนิกส์เพื่อให้ธนาคารพาณิชย์ใช้เป็นแนวทางในการให้บริการ โดยมุ่งหวังที่จะคุ้มครองผู้บริโภคเป็นสำคัญ ดังนี้

(1) หลักเกณฑ์การให้บริการโอนเงินทางอิเล็กทรอนิกส์ วันที่ 5 กรกฎาคม 2537

(2) หลักเกณฑ์การให้บริการโอนเงินแก่ลูกค้าของธนาคารพาณิชย์ผ่านบาทเน็ต วันที่ 5 เมษายน 2538

(3) หลักเกณฑ์การให้บริการโอนเงินแก่ลูกค้าธนาคารพาณิชย์ผ่านระบบการหักบัญชีการโอนเงินรายย่อยระหว่างธนาคาร วันที่ 16 มกราคม 2540

2.1.3 การปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวกับการชำระเงิน

ด้วยเหตุที่ประเทศไทยยังไม่มีกฎหมายเกี่ยวกับระบบการชำระเงินโดยเฉพาะ ดังนั้น ธุรกรรมเกี่ยวกับการชำระเงินจึงต้องอยู่ภายใต้บังคับแห่งบทบัญญัติของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ อย่างไรก็ตาม ธนาคารแห่งประเทศไทยและส่วนราชการต่าง ๆ ตระหนักดีว่าการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศได้ก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว จึงมีความจำเป็นที่จะต้องปรับปรุงและพัฒนากฎหมายต่าง ๆ ให้สามารถรองรับความก้าวหน้าดังกล่าว โดยกระทรวงยุติธรรมและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกำลังดำเนินการปรับปรุงประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งให้ยอมรับพยานหลักฐานทางอิเล็กทรอนิกส์และทางกรามีโครงการร่างกฎหมายเทคโนโลยีสารสนเทศ จำนวน 6 ฉบับ ได้แก่

- (1) กฎหมายคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล (Data Protection Law)
- (2) กฎหมายอาชญากรรมทางคอมพิวเตอร์ (Computer Related Crime Law)
- (3) กฎหมายแลกเปลี่ยนข้อมูลทางอิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Data Interchange Law)
- (4) กฎหมายลายเซ็นอิเล็กทรอนิกส์ (Digital Signature Law)
- (5) กฎหมายโอนเงินทางอิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Funds Transfer Law)
- (6) กฎหมายโครงสร้างพื้นฐานสารสนเทศที่ประชาชนสามารถเข้าถึงได้อย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกัน (Universal Access Law)

2.2 บทบาทของสถาบันผู้ให้บริการด้านการชำระเงิน

บทบาทในการให้บริการชำระเงินในประเทศไทย แยกตามประเภทสถาบัน มีดังนี้

2.2.1 ธนาคารพาณิชย์ ให้บริการการชำระเงินทั้งในสื่อที่เป็นตราสาร เช่น เช็ค ครีออฟท์ และสื่อที่ไม่เป็นตราสาร เช่น การโอนเงินทางอิเล็กทรอนิกส์ และ ATM ธนาคารพาณิชย์ทั่วประเทศสามารถให้บริการด้านการชำระเงินแก่บุคคลและนิติบุคคลโดยทั่วไป

2.2.2 ธนาคารเฉพาะกิจ ตั้งขึ้นตามกฎหมายเพื่อจุดประสงค์เฉพาะด้าน เช่น ธนาคารออมสิน ธนาคารอาคารสงเคราะห์ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร และธนาคารเพื่อการส่งออกและนำเข้าแห่งประเทศไทย (EXIM Bank) สถาบันเหล่านี้สามารถออกเช็คแก่ลูกค้าของตนและให้บริการการโอนเงินแก่บุคคลทั่วไป

2.2.3 การสื่อสารแห่งประเทศไทย ให้บริการด้านการชำระเงิน เช่น ธนาคารดี ตัวแลกเงิน ซึ่งสามารถเปลี่ยนเป็นเงินสดได้ที่ทำการไปรษณีย์ทุกแห่ง หรือจะระบุให้ผู้รับเปลี่ยนเป็นเงินสดตามที่ทำการไปรษณีย์ที่ระบุไว้ ธนาคารดีหรือตัวแลกเงินนี้ สามารถส่งไปยังผู้รับที่อยู่ภายในประเทศหรือต่างประเทศได้ โดยส่งไปทางจดหมายปกติหรือ ทาง EMS หรือทางโทรเลข นอกจากนี้ที่ทำการไปรษณีย์ยังให้บริการรับชำระค่าบริการสาธารณูปโภคต่าง ๆ เช่น ค่าไฟฟ้า น้ำประปา โทรศัพท์ รวมทั้งการชำระภาษีรถยนต์ประจำปี การเสียค่าบริการทำผิดกฎจราจร และการโอนเงินให้ธนาคารพาณิชย์บางแห่ง เป็นต้น

ข้อดีของการใช้บริการการชำระเงินทางไปรษณีย์ คือ ให้ความสะดวกแก่ประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตภูมิภาค เนื่องจากที่ทำการไปรษณีย์มีอยู่ทุกตำบลทั่วประเทศ อย่างไรก็ตามที่ทำการไปรษณีย์ยังไม่สามารถให้บริการการโอนเงินทางอิเล็กทรอนิกส์ได้ในปัจจุบัน

การดำเนินงานของการสื่อสารแห่งประเทศไทยมีได้อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของธนาคารแห่งประเทศไทยเหมือนกับธนาคารพาณิชย์และสถาบันอื่น ๆ ที่ให้บริการด้านการชำระเงิน แต่จะอยู่ภายใต้บังคับของพระราชบัญญัติไปรษณีย์ พ.ศ. 2477 และกฎกระทรวงคมนาคม

2.2.4 สถาบันผู้ออกบัตร ผู้ออกบัตรในประเทศไทย ประกอบด้วย ธนาคารพาณิชย์ และบริษัทบัตรเครดิตที่สำคัญ เช่น Visa, Master Card, Diners และ American Express เป็นต้น โดยบัตรเครดิตเหล่านี้นอกจากใช้ชำระค่าสินค้าและบริการแล้วยังสามารถถอนเงินสดจากตู้ ATM ได้ ส่วนบัตรเงินสดซึ่งสามารถเติมเงินได้ขณะนี้อยู่ในระยะเริ่มต้นและมีร้านค้าที่รับบัตรค่อนข้างจำกัด เช่น บัตร Microcash ของบริษัท บางกอกเปย์เมนต์ เทคโนโลยี จำกัด เป็นต้น

2.3 บทบาทของธนาคารแห่งประเทศไทย

ธนาคารแห่งประเทศไทยจัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติธนาคารแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2485 พระราชบัญญัตินี้ได้กำหนดหน้าที่ของธนาคารแห่งประเทศไทยไว้ ที่สำคัญได้แก่

- (1) มีอำนาจในการออกและจัดการ รวมตลอดถึงพิมพ์ธนบัตร บัตรธนาคาร
- (2) เป็นนายธนาคารแก่รัฐบาลและสถาบันการเงิน โดยธนาคารแห่งประเทศไทยจะเป็นผู้ดำเนินการแห่งระบบหักบัญชีระหว่างธนาคาร
- (3) เป็นตัวแทนของรัฐบาลในกิจการที่รัฐบาลจะมอบหมายให้

2.3.1 การออกธนบัตร

พระราชบัญญัติธนาคารแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2485 กำหนดให้ธนาคารแห่งประเทศไทยมีอำนาจจัดทำ จัดการและนำธนบัตรออกใช้แต่ผู้เดียวในประเทศไทย และพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501 ได้กำหนดหลักเกณฑ์ไว้ว่าจะนำธนบัตรออกใช้ได้ใน 2 กรณีเท่านั้น คือ

(1) แลกเปลี่ยนทันทีกับธนบัตรที่ออกใช้ไปก่อนแล้ว ซึ่งถอนคืนจากธนบัตรออกใช้ในจำนวนเท่ากัน ธนบัตรที่ถอนคืนจากการออกใช้นี้ ธนาคารแห่งประเทศไทยอาจจะนำไปทำลายถ้าพิจารณาเห็นว่าสภาพเก่ามากไม่สมควรที่จะนำออกใช้หมุนเวียนต่อไป แต่ถ้าเห็นว่าธนบัตรนั้นยังมีสภาพดีพอใช้หมุนเวียนได้อีก ก็จะคัดเก็บเอาไว้ใช้

(2) แลกเปลี่ยนทันทีกับสินทรัพย์อย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งประกอบขึ้นเป็นทุนสำรองเงินตรา ซึ่งมีค่าเท่ากับธนบัตรออกใช้ตามที่ระบุไว้ในมาตรา 30 แห่งพระราชบัญญัติเงินตรา พ.ศ. 2501^{BOX 2.2} เข้าไว้ในบัญชีทุนสำรองเงินตรา แล้วจ่ายธนบัตรออกไป

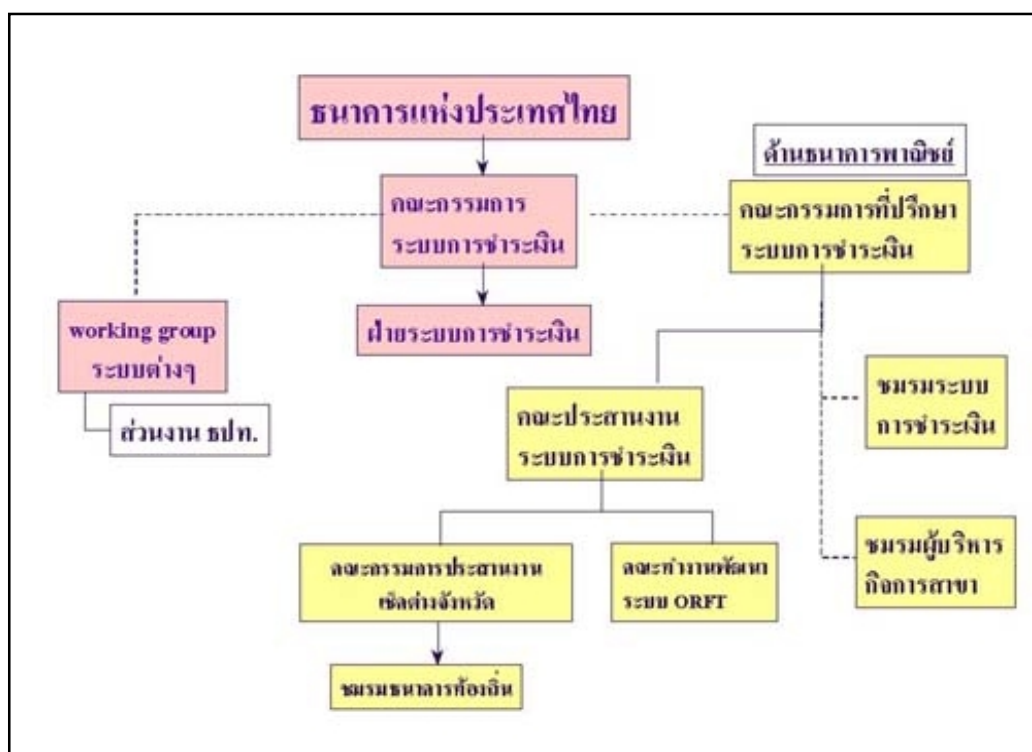
ปริมาณการออกธนบัตรใหม่ในแต่ละปีขึ้นอยู่กับภาวะเศรษฐกิจและความต้องการใช้ธนบัตรชนิดราคาต่าง ๆ ของประชาชน อัตราเพิ่มของธนบัตรออกใช้ในช่วงปี 2535-2540 อยู่ในช่วงร้อยละ 8-18 ต่อปี อย่างไรก็ตาม การนำธนบัตรใหม่ออกใช้จะต้องมีทุนสำรองเงินตราหนุนหลังเต็มมูลค่าของธนบัตรเสมอ

2.3.2 การพัฒนาและการบริการด้านการชำระเงิน

ในฐานะธนาคารกลางซึ่งมีบทบาทสำคัญในระบบการชำระเงินของประเทศ ธนาคารแห่งประเทศไทยได้กำหนดแผนการดำเนินงานทั้งระยะสั้นและระยะยาว โดยในปี พ.ศ. 2534 ได้จัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาระบบการชำระเงินเพื่อพิจารณากำหนดแผนงานการพัฒนาระบบการชำระเงิน และศึกษาวิธีการจัดตั้งระบบการชำระเงิน โดยมีฝ่ายระบบการชำระเงิน^{BOX 2.3} เป็นผู้ดำเนินการตามนโยบายและแผนงาน

เพื่อให้การดำเนินการดังกล่าวสอดคล้องกับความก้าวหน้าทางด้านเศรษฐกิจ เทคโนโลยี และความต้องการทางด้านธุรกิจ ธนาคารแห่งประเทศไทยได้ร่วมหารือกับคณะกรรมการที่ปรึกษาระบบการชำระเงิน และผู้ที่เกี่ยวข้อง (ภาพที่ 2.1) ในการกำหนดหลักเกณฑ์ ระเบียบ วิธีปฏิบัติ ตลอดจนการกำหนดมาตรฐานของสื่อการชำระเงินสมัยใหม่

ภาพที่ 2.1 โครงสร้างคณะกรรมการระบบการชำระเงิน

ธนาคารแห่งประเทศไทยได้ให้บริการด้านการธนาคารแก่ส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ ธนาคารพาณิชย์และสถาบันการเงินต่าง ๆ โดยสถาบันดังกล่าวสามารถเปิดบัญชีไว้กับธนาคารแห่งประเทศไทย และใช้บริการด้านการชำระเงินได้ ดังต่อไปนี้

(1) เชื่อกนการแห่งประเทศไทย

สถาบันผู้มีบัญชีเงินฝากที่ธนาคารแห่งประเทศไทยจะใช้เชื่อกนการแห่งประเทศไทยเพื่อการชำระเงินต่าง ๆ ได้ภายใต้เงื่อนไขที่ธนาคารแห่งประเทศไทยกำหนดไว้สำหรับบัญชีแต่ละประเภทเท่านั้น

ก. ส่วนราชการและรัฐวิสาหกิจ จะเปิดบัญชีไว้กับธนาคารแห่งประเทศไทยเพื่อรับและจ่ายเงินตามงบประมาณ และสามารถใช้อื่อกนการแห่งประเทศไทยในการชำระเงินได้ทุกประเภท เช่น การเบิกโอนเงินตามงบประมาณของส่วนราชการต่าง ๆ และการจ่ายเงินของส่วนราชการและรัฐวิสาหกิจให้แก่บุคคลโดยทั่วไป เช่น การจ่ายชำระเงินตามสัญญารับเหมาก่อสร้าง หรือการชำระค่าสินค้าและบริการ เป็นต้น

ข. ธนาคารพาณิชย์ไทยและสาขานาคารพาณิชย์ต่างประเทศจะต้องเปิดบัญชีไว้ที่ธนาคารแห่งประเทศไทย เพื่อดำรงสินทรัพย์สภาพคล่องตามกฎหมาย และทำธุรกรรมทางการเงินระหว่างธนาคาร สามารถใช้อื่อกนการแห่งประเทศไทยเพื่อการชำระเงินได้ทุกประเภท แต่ในทางปฏิบัติแล้วธนาคารพาณิชย์จะใช้อื่อกนการแห่งประเทศไทยเพื่อการชำระเงินระหว่างธนาคารหรือสถาบันอื่น ๆ เพื่อให้ผู้รับที่มีบัญชีอยู่กับธนาคารแห่งประเทศไทย สามารถใช้เงินได้ในวันเดียวกัน นอกจากนี้ ธนาคารแห่งประเทศไทยยังให้บริการแก่ธนาคารพาณิชย์ในการ โอนเงินระหว่างสำนักงานใหญ่และสาขาในต่างจังหวัดทั่วประเทศผ่านสาขาของธนาคารแห่งประเทศไทย และคลังจังหวัดซึ่งเป็นผู้แทนของธนาคารแห่งประเทศไทย

ค. ธนาคารเฉพาะกิจและสถาบันการเงินอื่น ๆ ที่ไม่ต้องดำรงเงินสดสำรองหรือสินทรัพย์สภาพคล่อง จะใช้อื่อกนการแห่งประเทศไทยเพื่อการชำระเงินได้เช่นเดียวกับธนาคารพาณิชย์

ง. สถาบันการเงินต่าง ๆ เช่น บริษัทเงินทุน และบริษัทเงินทุนหลักทรัพย์ ซึ่งต้องดำรงสินทรัพย์สภาพคล่องไว้ที่ธนาคารแห่งประเทศไทย จะใช้อื่อกนการแห่งประเทศไทยในการโอนเงินระหว่างบัญชีของตนที่ธนาคารแห่งประเทศไทย และที่ธนาคารอื่น ๆ เท่านั้น ห้ามมิให้ใช้ในการชำระเงินให้บุคคลอื่น

(2) บริการโอนเงินผ่านระบบบาทเนต

ธนาคารแห่งประเทศไทยให้บริการ โอนเงินระหว่างบัญชีเงินฝากที่ธนาคารแห่งประเทศไทยทางอิเล็กทรอนิกส์ผ่านระบบบาทเนตแก่ธนาคารพาณิชย์ สถาบันการเงิน และส่วนราชการ โดยธนาคารสมาชิกสามารถใช้ระบบนี้ให้บริการ โอนเงินข้ามธนาคารแก่ลูกค้าของตนได้ทั่วประเทศ

(3) บริการคำนวณดุลหักบัญชีและการชำระดุล

ก. ระบบการหักบัญชีเช็ค ธนาคารแห่งประเทศไทยได้ให้บริการการหักบัญชีเช็คระหว่างธนาคารด้วยอิเล็กทรอนิกส์แก่ธนาคารสมาชิกในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล โดยธนาคารสมาชิกจะส่งข้อมูลเช็คเรียกเก็บให้แก่ศูนย์หักบัญชีอิเล็กทรอนิกส์แบบออนไลน์ และศูนย์หักบัญชีจะทำการคำนวณดุลและทำการชำระดุลผ่านระบบบาทเน็ต ส่วนตัวเช็คจะส่งมายังศูนย์หักบัญชีฯ ในเย็นวันเดียวกันเพื่อทำการตรวจสอบและคัดแยกเพื่อส่งให้แก่ธนาคารผู้จ่ายเงิน เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง

สำหรับการหักบัญชีเช็คระหว่างธนาคารที่อยู่ในเขตพื้นที่สำนักหักบัญชีเดียวกันในภูมิภาค สำนักหักบัญชีทุกแห่งจะส่งบพิสูจน์การหักบัญชีให้ธนาคารแห่งประเทศไทยคำนวณดุลสุทธิของทุกสำนักหักบัญชีแล้วทำการชำระดุลผ่านบัญชีเงินฝากของธนาคารสมาชิกที่ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานใหญ่ด้วยระบบบาทเน็ต

ข. ระบบการโอนเงินรายย่อย (Media Clearing) ธนาคารแห่งประเทศไทยได้ร่วมกับธนาคารสมาชิกระบบ Media Clearing ให้บริการแก่ลูกค้าในการโอนเงินที่มียอดคลงล่วงหน้าจากบัญชีเงินฝากของลูกค้าธนาคารหนึ่งไปยังบัญชีเงินฝากของลูกค้าอีกธนาคารหนึ่ง สำหรับรายการชำระเงินที่มีงวดการชำระเงินที่แน่นอนและมีปริมาณมาก ๆ เช่น การจ่ายเงินเดือน เงินปันผล ค่าบริการสาธารณูปโภค โดยมีศูนย์หักบัญชีอิเล็กทรอนิกส์เป็นแหล่งกลางในการรับสื่อบันทึกข้อมูล คัดแยกข้อมูลและคำนวณดุลการหักบัญชี และทำการชำระดุลให้ธนาคารสมาชิกผ่านระบบบาทเน็ต

2.3.3 การกำกับดูแลระบบการชำระเงิน

วัตถุประสงค์หลักในการกำกับดูแลระบบการชำระเงินก็เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่ธนาคารผู้ให้บริการและลูกค้าผู้ใช้บริการ ควบคุมค่าใช้จ่ายในการลงทุนของธนาคารพาณิชย์ และให้คำปรึกษาและแนะนำแก่ธนาคารผู้ให้บริการด้านการโอนเงินทางอิเล็กทรอนิกส์ในรูปแบบต่าง ๆ โดยธนาคารแห่งประเทศไทยได้เข้าไปมีบทบาทในเรื่องดังกล่าว ดังนี้

(1) ควบคุมและดูแลโดยการออกหลักเกณฑ์ต่าง ๆ ให้ธนาคารพาณิชย์ถือปฏิบัติในการให้บริการแก่ลูกค้าของตน เช่น หลักเกณฑ์การโอนเงินทางอิเล็กทรอนิกส์ หลักเกณฑ์การโอนเงินเพื่อบุคคลที่สามผ่านบาทเน็ต และหลักเกณฑ์การโอนเงินรายย่อย (Media Clearing)

(2) การให้บริการฝากถอนเงินผ่านเครื่อง ATM ธนาคารแห่งประเทศไทยมีนโยบายให้ธนาคารพาณิชย์ใช้เครื่องจ่าย ATM ร่วมกัน (ATM Pool) เป็นเครือข่ายเดียวทั่วประเทศ เพื่อลดการลงทุนในเครื่อง ATM ของธนาคารพาณิชย์

ในด้านการเรียกเก็บค่าธรรมเนียม ในการใช้เครื่อง ATM นั้น ธนาคารแห่งประเทศไทยมีนโยบายที่จะให้ธนาคารพาณิชย์แข่งขันกันเองตามกลไกตลาด โดยธนาคารแห่งประเทศไทยจะดูแลค่าธรรมเนียมให้เหมาะสม ทั้งนี้ เพื่อความเป็นธรรมแก่ผู้บริโภค

(3) การจัดตั้งเครือข่ายการโอนเงินรายย่อยแบบออนไลน์ (ORFT) ธนาคารแห่งประเทศไทยได้สนับสนุนให้กลุ่มธนาคารพาณิชย์โดยการนำของสมาคมธนาคารไทยดำเนินการให้บริการโอนเงินรายย่อยข้ามธนาคารโดยส่งคำสั่งผ่านเครือข่าย ATM ซึ่งขณะนี้ธนาคารพาณิชย์กำลังเตรียมความพร้อมสำหรับการเปิดใช้ระบบ

2.3.4 งานกำกับและตรวจสอบสถาบันการเงิน

ธนาคารแห่งประเทศไทยรับผิดชอบในการตรวจสอบ วิเคราะห์ กำกับ ควบคุมดูแล และติดตามการดำเนินงานของสถาบันการเงิน เพื่อให้มีฐานะการดำเนินการที่มั่นคงปลอดภัยแก่ประชาชนที่เกี่ยวข้อง และปฏิบัติอยู่ในขอบเขตแห่งบทบัญญัติของกฎหมาย ประกาศ คำสั่ง และหลักเกณฑ์ที่ธนาคารแห่งประเทศไทยกำหนด สอดส่องดูแลมิให้มีการประกอบธุรกิจธนาคารพาณิชย์ ธุรกิจเงินทุน และธุรกิจเครดิตฟองซิเอร์โดยมิได้รับอนุญาต รวมทั้งควบคุมดูแลการดำเนินงานของสถาบันการเงินเฉพาะกิจตามที่กระทรวงการคลังมอบหมาย

2.3.5 งานนโยบายการเงิน

ธนาคารแห่งประเทศไทยดำเนินนโยบายการเงิน โดยใช้มาตรการการดำรงสินทรัพย์สภาพคล่อง (Liquidity Reserve Requirement) การบริหารสภาพคล่อง (Liquidity Management) และการชักจูงให้ธนาคารพาณิชย์ปฏิบัติตามแนวนโยบายของทางการ (Moral suasion) สำหรับการดำรงสินทรัพย์สภาพคล่องนั้น ธนาคารพาณิชย์ บริษัทเงินทุน และบริษัทเงินทุนหลักทรัพย์ จะต้องดำรงตามสัดส่วนของยอดเงินฝากและเงินใจที่ธนาคารแห่งประเทศไทยกำหนด

การบริหารสภาพคล่องจะดำเนินการผ่านตลาดซื้อคืนพันธบัตร (Repurchase Market) และการให้กู้ยืมโดยมีพันธบัตรรัฐบาลเป็นประกัน (Loan Window) รวมทั้งการประมูลพันธบัตร (Bond Auction)

2.3.6 การจัดการหนี้สาธารณะ และเป็นนายทะเบียนหลักทรัพย์รัฐบาล

ในการกิจการเป็นนายธนาคารให้แก่รัฐบาลนั้น นอกจากธนาคารแห่งประเทศไทยจะเป็นผู้รักษาบัญชีเงินฝากของรัฐบาล หน่วยงานรัฐวิสาหกิจ และองค์การรัฐบาลแล้ว ธนาคารแห่งประเทศไทยยังเป็นผู้จัดการหนี้สาธารณะ โดยให้กู้ยืมหรือจัดหาเงินกู้ให้แก่รัฐบาลและรัฐวิสาหกิจด้วยในการกู้เงินนั้น กระทรวงการคลังจะมอบหมายให้ธนาคารแห่งประเทศไทยจัดการเงินกู้แทน ถ้าเป็น

เงินกู้ระยะสั้นจะใช้วิธีประมูลตัวเงินคลัง ส่วนกรณีที่เป็นเงินกู้ระยะยาวจะออกพันธบัตรรัฐบาล ในการนี้ ธนาคารแห่งประเทศไทยจะทำหน้าที่จำหน่าย ใถ่ถอน ชำระดอกเบี้ย และเป็นนายทะเบียน หลักทรัพย์ รัฐบาล หรือหลักทรัพย์รัฐวิสาหกิจที่รัฐบาลค้ำประกัน

2.4 บทบาทขององค์กรอื่น ๆ

2.4.1 สมาคมธนาคารไทย เป็นการรวมกลุ่มของธนาคารพาณิชย์ที่จดทะเบียนในประเทศไทย ขอบเขตการดำเนินงานของสมาคมธนาคารไทยในส่วนที่เกี่ยวข้องกับระบบการชำระเงินของประเทศไทย ได้แก่การได้รับนโยบายจากธนาคารแห่งประเทศไทยให้พัฒนาระบบการโอนเงินรายย่อยแบบออนไลน์ (On-line Retail Funds Transfer : ORFT) สำหรับให้บริการการโอนเงินที่มีมูลค่าไม่มากนัก เพื่อตอบสนองความต้องการในการโอนเงินส่วนบุคคลไปเข้าบัญชีของผู้รับเงินที่ธนาคารอื่น (ดูรายละเอียด ORFT ที่หัวข้อ 3.3.1) โดยมีการตั้งคณะทำงานซึ่งธนาคารแห่งประเทศไทยได้ร่วมอยู่ด้วย

เพื่อให้ธุรกรรมการโอนเงินและการชำระเงินประเภทต่าง ๆ ระหว่างธนาคารเป็นไปอย่างราบรื่น จึงมีการจัดตั้งชมรมภายใต้สมาคมธนาคารไทยขึ้นเพื่อประสานงานและให้ความร่วมมือระหว่างกันในการให้บริการ เช่น ชมรมระบบการชำระเงิน ชมรมบัตรเครดิต ชมรมผู้บริหารกิจการสาขา และชมรมธนาคารท้องถิ่นในจังหวัดต่าง ๆ เป็นต้น นอกจากนี้สมาคมธนาคารไทยยังมีบทบาทเป็นตัวแทนของกลุ่มธนาคารไทยในการให้คำปรึกษาแก่ธนาคารแห่งประเทศไทยและส่วนราชการ เกี่ยวกับการพัฒนาและออกกฎระเบียบต่าง ๆ เกี่ยวกับการชำระเงินในรูปแบบใหม่ ๆ เพื่อความเป็นธรรมแก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย

2.4.2 สมาคมธนาคารต่างชาติ (The Foreign Banks' Association) เป็นการรวมกลุ่มกันของสาขานานาชาติพาณิชย์ต่างประเทศที่เปิดดำเนินกิจการในประเทศไทย ทั้งประเภทสาขาเต็มรูป (Full Branch Banks) กิจการวิเทศธนกิจ (BIBF) และสำนักงานตัวแทน (Representative Offices) เพื่อให้ความร่วมมือกับธนาคารแห่งประเทศไทย และสมาคมธนาคารไทยในการหารือเกี่ยวกับระบบการชำระเงิน

2.4.3 บริษัทศูนย์รับฝากหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย เป็นบริษัทที่จัดตั้งและถือหุ้นใหญ่โดยตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย เพื่อเป็นศูนย์กลางการชำระราคาและรับฝากหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย โดยให้บริการแก่สมาชิกในการชำระราคาและส่งมอบหลักทรัพย์ รับฝากหลักทรัพย์ และเป็นนายทะเบียนหลักทรัพย์ บริษัทศูนย์รับฝากหลักทรัพย์ฯ มีแนวคิดที่จะพัฒนาการชำระดุล

การค้าหลักทรัพย์ในตลาดให้เป็นแบบการส่งมอบพร้อมการชำระราคา โดยร่วมมือกับธนาคารแห่งประเทศไทยในการที่จะนำผลการชำระราคาหลักทรัพย์มากระทำผ่านระบบบาทเน็ต ขณะนี้กำลังอยู่ในระหว่างการทำข้อตกลงกันระหว่างบริษัทศูนย์รับฝากหลักทรัพย์ฯ กับบริษัทค้าหลักทรัพย์

2.4.4 บริษัทศูนย์ประมวลผล จำกัด (Processing Center Co. Ltd.- PCC) เป็นบริษัทที่จัดตั้งขึ้นโดยการร่วมทุนของธนาคารพาณิชย์ไทยบางธนาคารและบริษัทเอกชน เพื่อเป็นศูนย์กลางคอมพิวเตอร์สำรองของผู้ถือหุ้น และให้บริการคัดแยกเช็คแก่ธนาคารพาณิชย์บางธนาคาร ต่อมาเมื่อธนาคารพาณิชย์ไทยได้ทำความตกลงที่จะรวมเครือข่าย ATM เป็นระบบเดียวทั่วประเทศตามนโยบายของธนาคารแห่งประเทศไทย PCC จึงเปลี่ยนบทบาททำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการรับส่งข้อมูลระหว่างธนาคารต่าง ๆ (Switching Center) และคำนวณค่าธรรมเนียมระหว่างธนาคาร และเมื่อสมาคมธนาคารไทยมีโครงการที่จะพัฒนาระบบการโอนเงินรายย่อยข้ามธนาคารแบบออนไลน์ (ORFT) ก็ได้ให้ PCC เป็นผู้พัฒนาระบบบนเครือข่าย ATM ที่มีอยู่

BOX 2.1 บัตรธนาคาร

ธนาคารแห่งประเทศไทยได้รับเอกสิทธิ์ในการออกบัตรธนาคารได้แต่ผู้เดียวในราชอาณาจักร ตามพระราชบัญญัติธนาคารแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2485 มาตรา 23 ซึ่งกำหนดไว้ว่า

“มาตรา 23 จนกว่าจะถึงเวลาที่การเงินระหว่างประเทศจะได้เข้าสู่ภาวะอันประจักษ์แจ้งและมั่นคงพอสมควรแล้ว การออกและจัดการบัตรธนาคารของธนาคารแห่งประเทศไทยนั้น ให้อยู่ภายใต้บังคับแห่งบทบัญญัติของกฎหมายว่าด้วยระบบเงินตรา และคำว่า “ธนบัตร” ที่ใช้ในกฎหมายดังกล่าวนี้ ให้อธิว่รวมตลอดถึง “บัตรธนาคาร” ที่ธนาคารแห่งประเทศไทยออกด้วย”

เนื่องในวโรกาสมหามงคลสมัยที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราชทรงเจริญพระชนมพรรษาหกสิบบริบูรณ์ในวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2530 ธนาคารแห่งประเทศไทยมีส่วนร่วมเฉลิมพระเกียรติยศแห่งองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้สูงส่งยิ่งขึ้น โดยการออกบัตรธนาคารที่ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย ชนิดราคา 60 บาท เป็นครั้งแรก เมื่อวันที่ 3 มิถุนายน พ.ศ. 2530 เพื่อเป็นที่ระลึกในวโรกาสอันเป็นมหามงคลดังกล่าว การนำบัตรธนาคารออกใช้ครั้งนี้ นับว่าเป็นไปตามนัยแห่งพระราชบัญญัติธนาคารแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2485 และเท่ากับธนาคารแห่งประเทศไทยได้ปฏิบัติภารกิจอันเป็นหน้าที่ธนาคารกลางของประเทศสมบูรณ์เป็นครั้งแรกหลังจากที่ได้เปิดดำเนินงานในฐานะที่เป็นธนาคารกลางของประเทศล่วงหน้ามานานถึง 45 ปี การนำบัตรธนาคารออกใช้ครั้งนี้ นับได้ว่า เป็นการสร้างประวัติศาสตร์ในระบบเงินตราของประเทศอีกด้วย

อนึ่ง สาขาธนาคารพาณิชย์ต่างประเทศได้เคยนำบัตรธนาคารมาใช้ก่อนหน้านี้อแล้ว ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 21 พฤษภาคม 2432 และได้เริ่มใช้ก่อนในปี พ.ศ. 2445 อันเป็นปีแรกที่รัฐบาลไทยนำธนบัตรออกใช้แล้ว

BOX 2.2 ทูลสำรองเงินตรา

ทูลสำรองเงินตราตามมาตรา 30 ของพระราชบัญญัติเงินตรา ประกอบด้วย

- (1) ทองคำ
- (2) เงินตราต่างประเทศอันเป็นเงินตราที่พึงแลกเปลี่ยนได้ หรือเงินตราต่างประเทศอื่นใดที่ได้กำหนดไว้ในกฎกระทรวง ทั้งนี้ ต้องเป็นรูปเงินฝากในธนาคารกลาง ธนาคารพาณิชย์ นอกราชอาณาจักร หรือสถาบันการเงินระหว่างประเทศ
- (3) หลักทรัพย์ต่างประเทศที่จะมีการชำระเงินต้นและดอกเบี้ยเป็นเงินตราต่างประเทศที่ได้ระบุไว้ในข้อ (2)
- (4) ทองคำ สินทรัพย์ต่างประเทศ และสิทธิพิเศษถอนเงิน ที่นำส่งสมทบกองทุนการเงินระหว่างประเทศ
- (5) ใบสำคัญสิทธิซื้อส่วนสำรอง
- (6) ใบสำคัญสิทธิพิเศษถอนเงิน
- (7) หลักทรัพย์รัฐบาลไทยที่จะมีการชำระเงินต้นและดอกเบี้ยเป็นเงินตราต่างประเทศที่ได้ระบุไว้ในข้อ (2) หรือเป็นเงินบาท
- (8) ตัวเงินในประเทศที่ธนาคารแห่งประเทศไทยพึงซื้อหรือรับช่วงซื้อลดได้ แต่ต้องมีค่ารวมกันไม่เกินร้อยละ 20 ของยอดธนบัตรที่นำออกใช้

ทั้งนี้ สัดส่วนของสินทรัพย์ที่ประกอบเป็นทูลสำรองเงินตรานี้ ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 60 จะเป็นเงินตราต่างประเทศ หลักทรัพย์ต่างประเทศ และทองคำ

BOX 2.3 ฝ่ายระบบการชำระเงิน ธนาคารแห่งประเทศไทย

คณะกรรมการพัฒนาระบบการชำระเงิน ได้แต่งตั้งคณะทำงานหลายคณะเพื่อศึกษาและให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการพัฒนาระบบการชำระเงินแก่คณะกรรมการฯ ประสานงานกับบริษัทที่ปรึกษา และพัฒนาระบบการชำระเงินของไทย ตลอดจนติดต่อประสานงานกับส่วนงานภายนอกและภายใน ธนาคาร หนึ่งในหลายคณะทำงานที่จัดตั้งขึ้นคือ คณะทำงานพัฒนาระบบการชำระเงิน ซึ่งรับผิดชอบในการประสานงานกับหน่วยงานภายนอกและภายในธนาคารที่เกี่ยวกับระบบการชำระเงิน คณะทำงานฯ ดังกล่าวมีภาระงานมากขึ้นในช่วงการออกแบบในรายละเอียดของระบบ กอปรกับจำนวนผู้ปฏิบัติงานมีไม่เพียงพอกับภาระงานที่เพิ่มขึ้น ดังนั้น ในเดือนสิงหาคม 2536 ธนาคารแห่งประเทศไทยจึงได้จัดตั้งสำนักงานพัฒนาระบบการชำระเงินขึ้น เพื่อรับผิดชอบงานตามขอบเขตของคณะทำงานฯ ดังกล่าว

หลังจากที่ธนาคารแห่งประเทศไทยได้เปิดให้บริการระบบบาทเนตและระบบหักบัญชีเช็ค ด้วยวิธีทางอิเล็กทรอนิกส์บางส่วนแล้ว ก็ได้มีการโอนย้ายงานและอัตรากำลังของสำนักหักบัญชี ฝ่ายเงินฝาก และพันธบัตรมาเพื่อรองรับงานหักบัญชีเช็คด้วยวิธีทางอิเล็กทรอนิกส์เต็มรูปแบบ ต่อมาในเดือนกุมภาพันธ์ 2539 ธนาคารแห่งประเทศไทยจึงได้ยกฐานะสำนักงานพัฒนาระบบการชำระเงินขึ้นเป็นฝ่ายระบบการชำระเงิน

ฝ่ายระบบการชำระเงิน มีหน้าที่ศึกษา วิเคราะห์ และติดตามการดำเนินงานระบบการชำระเงิน ทั้งงานปฏิบัติการการโอนเงินรายใหญ่ งานกำกับและพัฒนาการโอนเงินรายใหญ่ การใช้เช็ค และสื่อการชำระเงินรายย่อย ศึกษา สืบสวน วิเคราะห์ และเสนอแนะเพื่อปรับปรุงโครงสร้างองค์การ วิธีปฏิบัติงาน กฎหมาย กฎระเบียบต่าง ๆ และอื่น ๆ ให้สอดคล้องและสนับสนุนการดำเนินนโยบายการเงิน และการพัฒนาระบบการชำระเงินในระยะต่อไป ตลอดจนเสนอแนะในประเด็นต่าง ๆ เพื่อประโยชน์แก่คณะกรรมการพัฒนาระบบการชำระเงินในการพิจารณากำหนดนโยบายและแนวทางการดำเนินงานเกี่ยวกับการพัฒนาระบบการชำระเงิน รวมทั้งจัดการศูนย์หักบัญชีอิเล็กทรอนิกส์

3. สื่อการชำระเงิน

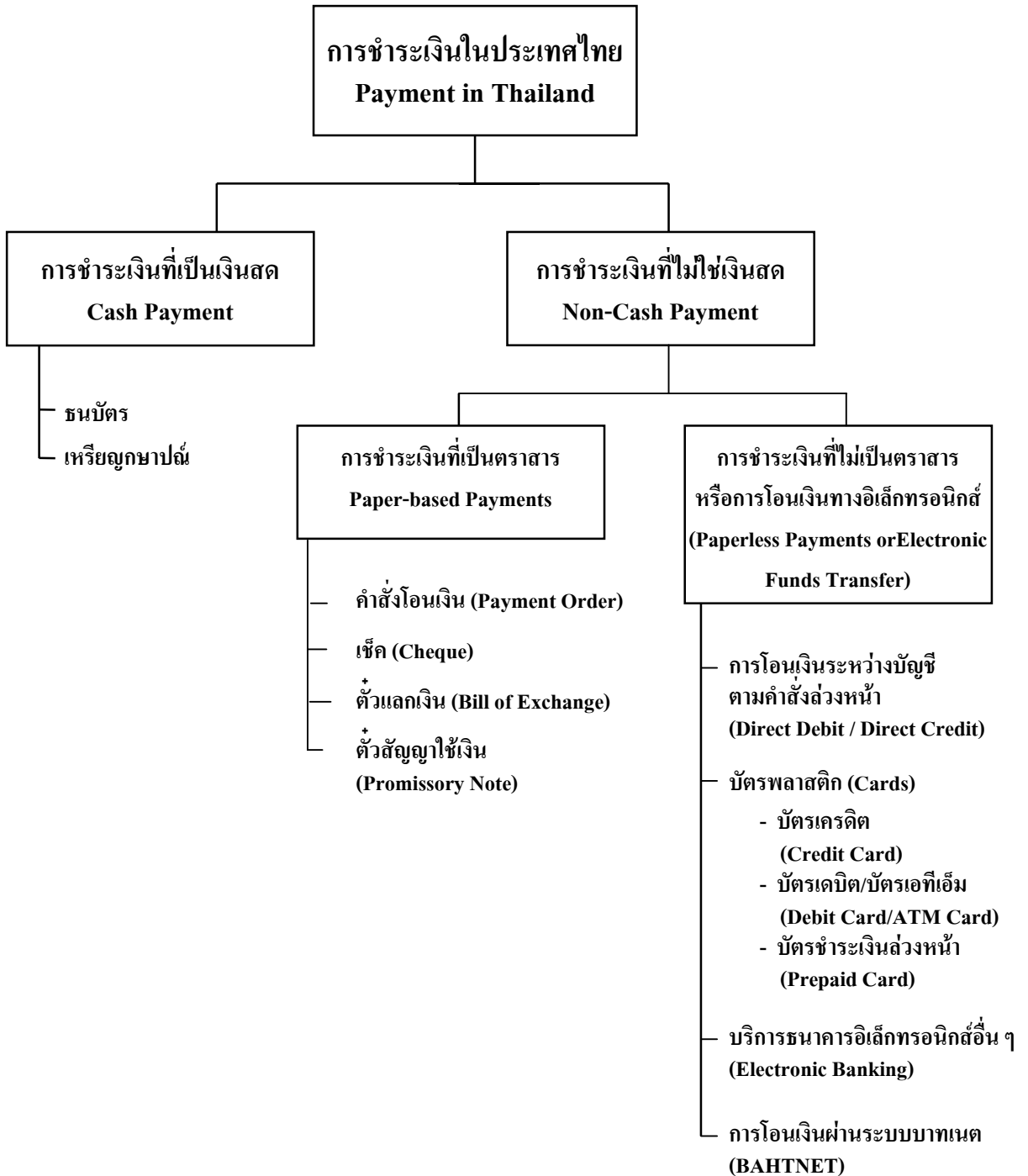
สื่อการชำระเงินที่นิยมใช้กันอย่างแพร่หลายได้แก่ เงินสด เนื่องจากมีความสะดวกในการพกพาและเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป ประกอบกับประชากรในประเทศมีรายได้ไม่สูงนัก มูลค่าการซื้อขายสินค้าและบริการตามปกติแต่ละครั้งเป็นจำนวนเงินไม่มาก นอกจากนี้พื้นที่บางส่วนของประเทศที่ไม่ใช่เมืองใหญ่ยังไม่มีวิธีการชำระเงินอื่นมาทดแทน เงินสดจึงเป็นเครื่องมือการชำระเงินที่สะดวกที่สุดในขณะนี้ สำหรับสื่อการชำระเงินประเภทอื่น ๆ เช่น เช็ค ดราฟท์ ตัวแลกเงิน ตัวสัญญาใช้เงิน ก็ได้มีการนำมาใช้เมื่อระบบเศรษฐกิจขยายตัวขึ้น เกิดระบบธนาคารพาณิชย์เพื่อทำหน้าที่เป็นตัวกลางและให้บริการทางการเงิน เช่น การรับฝากเงิน และการโอนเงิน ทั้งนี้ เพื่อความสะดวกในการส่งมอบ การขนย้าย และเก็บรักษา รวมทั้งลดภาระในการเก็บรวบรวมเงินสด ต่อมาเมื่อเทคโนโลยีทางด้านคอมพิวเตอร์และการสื่อสารได้พัฒนาขึ้น ธนาคารต่าง ๆ จึงให้บริการแก่ลูกค้าในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์เพิ่มขึ้น เช่น การฝากถอนต่างสาขา การฝากถอนเงินผ่านเครื่อง ATM การให้บริการบัตรพลาสติกต่าง ๆ เช่น บัตรเครดิต บัตรเดบิต และในอนาคตอาจมีการเปิดให้บริการใหม่ ๆ ตามเทคโนโลยีที่เกิดขึ้น เช่น Internet Banking เป็นต้น (ภาพที่ 3.1)

3.1 สื่อการชำระเงินที่เป็นเงินสด

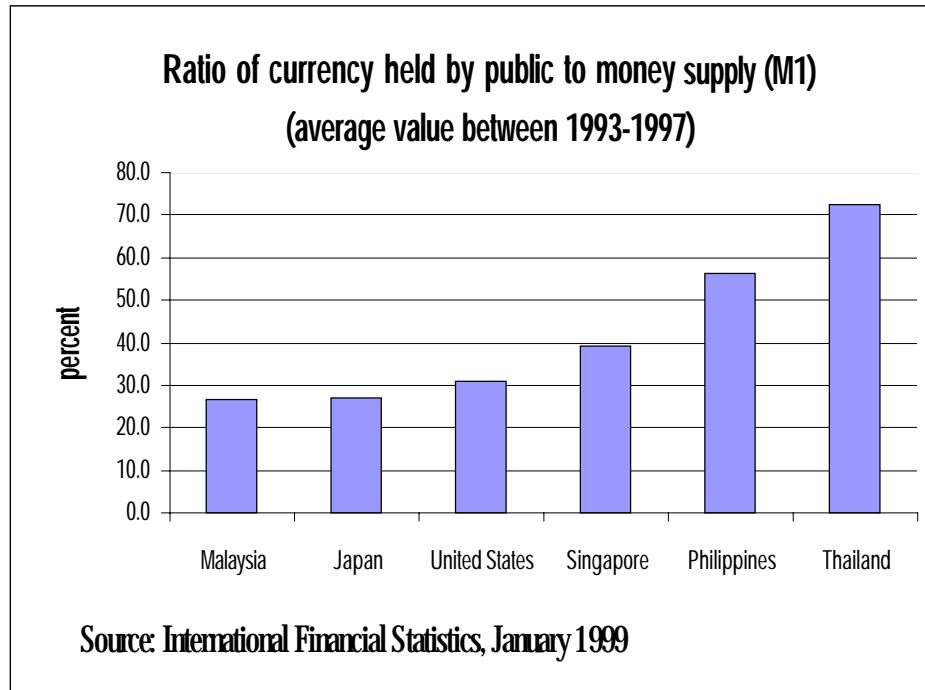
เงินสดประกอบด้วยธนบัตร^{BOX 3.1} และเหรียญกษาปณ์^{BOX 3.2} โดยธนบัตรมีปริมาณร้อยละ 96 ของปริมาณเงินสดทั้งสิ้น ส่วนที่เหลือคือเหรียญกษาปณ์ชนิดราคาต่าง ๆ ที่กระทรวงการคลังเป็นผู้ผลิตและนำออกใช้ เงินสดเป็นสื่อการชำระเงินที่เป็นพื้นฐาน และสามารถใช้เป็นดัชนีวัดอำนาจซื้อของประชาชนได้ด้วย จึงนับเป็นส่วนสำคัญของปริมาณเงินตามความหมายแคบ (M1) อันประกอบด้วย เงินสดในมือประชาชนและเงินฝากในบัญชีเงินฝากกระแสรายวันที่ธนาคารพาณิชย์

ประเทศไทยยังเป็นสังคมที่มีการใช้เงินสดมากเมื่อเทียบกับประเทศอื่น ๆ เห็นได้จากสัดส่วนเฉลี่ยของเงินสดต่อปริมาณเงิน M1 ณ สิ้นปี ในช่วงปี 2536-2540 คิดเป็นร้อยละ 73 (ภาพที่ 3.2)

ภาพที่ 3.1 การชำระเงินในประเทศไทย

ภาพที่ 3.2 สัดส่วนเฉลี่ยของเงินสดต่อปริมาณเงิน M1 ณ สิ้นปีในช่วงปี 2536-2540

การจัดการเกี่ยวกับเงินสด^{BOX 3.3} ซึ่งส่วนใหญ่เป็นธนบัตรมีขั้นตอนที่ยุ่งยากและมีต้นทุนสูงจากการจัดพิมพ์ การเก็บรักษา การขนส่ง การตรวจนับ การคัดแยกธนบัตรชำรุดออกไปทำลาย และกระบวนการรักษาความปลอดภัยในทุกขั้นตอนข้างต้น เมื่อเศรษฐกิจขยายตัวมีความต้องการใช้ธนบัตรหมุนเวียนปริมาณมากขึ้น ต้นทุนดังกล่าวก็จะยิ่งเพิ่มสูงขึ้นด้วย ภาคธุรกิจก็จะต้องมีภาระต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นด้วยเช่นกัน ซึ่งหากภาระนั้นมีมากเกินไปก็จะเป็นอุปสรรคแก่การดำเนินธุรกิจได้ สังคมที่มีความก้าวหน้าจึงได้พัฒนาสื่อการชำระเงินที่ไม่ใช่เงินสดประเภทต่าง ๆ ขึ้นใช้แทนเงินสด เพื่อมุ่งหวังให้การทำธุรกิจหรือธุรกรรมซื้อขายสินค้าและบริการมีความสะดวกมากขึ้นกว่าการใช้เงินสด

3.2 สื่อการชำระเงินที่ไม่ใช่เงินสด

บัญชีเงินฝากของธนาคารพาณิชย์มีจำนวนทั้งสิ้นประมาณ 48 ล้านบัญชี (ณ สิ้นปี 2540) คิดเป็นปริมาณเงินรวม 3.9 ล้านล้านบาท หรือร้อยละ 83 ของผลิตภัณฑ์ประชาชาติเบื้องต้น (GNP) ลูกค้าของธนาคารพาณิชย์สามารถใช้สื่อการชำระเงินที่เกี่ยวข้องกับบัญชีเงินฝากในการชำระเงินได้ สื่อการชำระเงินต่าง ๆ เหล่านี้ประกอบด้วยสื่อที่เป็นตราสาร เช่น เช็ค ครีฟท์ และสื่อที่ไม่เป็นตราสาร เช่น การหักเงินจากบัญชีเงินฝากตามคำสั่งล่วงหน้า และการใช้บัตรเครดิต หรือบัตรเอทีเอ็ม รวมถึงการโอนเงินทางอิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น

3.2.1 สื่อการชำระเงินที่เป็นตราสาร (Paper-based Payments)

(1) **คำสั่งโอนเงิน** เป็นวิธีการชำระเงินที่ลูกค้าของธนาคารสั่งให้ธนาคารโอนเงินจากบัญชีของตนเพื่อจ่ายเงินจำนวนที่แน่นอนให้แก่ผู้รับเงินหรือเข้าบัญชีที่ธนาคารของผู้รับเงิน โดยทางโทรเลข ไปรษณีย์ วิทยุ หรือทางโทรศัพท์

(2) **เช็ค** เป็นตราสารซึ่งบุคคลหนึ่งเรียกว่าผู้สั่งจ่าย สั่งโดยปราศจากเงื่อนไขให้ธนาคารจ่ายเงินจำนวนหนึ่งโดยหักจากบัญชีเงินฝากกระแสรายวันของตนให้แก่หรือตามคำสั่งของบุคคลอีกคนหนึ่งซึ่งเรียกว่าผู้รับเงิน เช็คเป็นสื่อการชำระเงินที่เป็นตราสารที่ได้รับความนิยมมากที่สุดในระบบการชำระเงินของประเทศไทย เนื่องจากมีความสะดวก สามารถสั่งจ่ายได้โดยไม่จำกัดจำนวนและเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป

(3) **ตั๋วแลกเงิน** เป็นตราสารที่บุคคลหนึ่งเรียกว่าผู้สั่งจ่าย สั่งบุคคลคนหนึ่งเรียกว่าผู้จ่ายให้จ่ายเงินจำนวนที่แน่นอนให้แก่หรือตามคำสั่งของบุคคลอีกบุคคลหนึ่งซึ่งเรียกว่าผู้รับเงิน ตั๋วแลกเงินจะออกโดยมีเงื่อนไขและกำหนดเวลาแน่นอนหรือให้ใช้เงินเมื่อทางถามก็ได้

(4) **ตั๋วสัญญาใช้เงิน** เป็นตราสารที่บุคคลหนึ่งเรียกว่าผู้ออกให้คำมั่นสัญญาว่าจะจ่ายเงินจำนวนหนึ่งให้แก่หรือตามคำสั่งของบุคคลอีกบุคคลหนึ่งเรียกว่าผู้รับเงินเมื่อครบกำหนดชำระ โดยจะมีการกำหนดอัตราดอกเบี้ยไว้หรือไม่ก็ได้

3.2.2 สื่อการชำระเงินที่ไม่เป็นตราสารหรือการโอนเงินทางอิเล็กทรอนิกส์

เมื่อเทคโนโลยีด้านคอมพิวเตอร์และการสื่อสารได้ถูกนำมาใช้ในการเงินและการธนาคารเพิ่มขึ้น ธนาคารจึงได้พัฒนาวิธีการชำระเงินจากระบบตราสารมาสู่ระบบการให้บริการธนาคารอิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Banking Services) เช่น การโอนเงินทางอิเล็กทรอนิกส์ การฝากถอนผ่านเครื่อง ATM การชำระเงิน ณ จุดขาย (Electronic Funds Transfer at Point of Sale หรือ EFTPOS) รวมทั้งระบบ S.W.I.F.T. ซึ่งเป็นการโอนเงินระหว่างประเทศ เป็นต้น

สื่อการชำระเงินที่ไม่เป็นตราสารหรือการโอนเงินทางอิเล็กทรอนิกส์ที่มีอยู่ในประเทศไทย ประกอบด้วย

(1) การโอนเงินระหว่างบัญชีตามคำสั่งล่วงหน้า

การโอนเงินระหว่างบัญชีตามคำสั่งล่วงหน้า เป็นบริการโอนเงินที่ธนาคารพาณิชย์ได้เริ่มให้บริการแก่ลูกค้าธนาคารพาณิชย์ตั้งแต่ประมาณปี 2530 โดยเริ่มจากการโอนเงินเดือนหรือค่าจ้างจากบัญชีองค์กร บริษัท ห้างร้านเข้าบัญชีของพนักงานที่เปิดบัญชีไว้ในธนาคารเดียวกัน หรือที่เรียกกันว่า บริการ Direct Credit นอกจากนี้ ยังมีบริการที่เรียกว่า Direct Debit นั่นคือ การหักเงิน

จากบัญชีเพื่อชำระค่าใช้จ่ายรายเดือนที่เกิดขึ้นเป็นประจำทุกเดือน ได้แก่ ค่าสาธารณูปโภค ค่าสินค้าและบริการจากการใช้บัตรเครดิต เป็นต้น โดยบริการทั้งสองประเภทที่กล่าวถึงนี้ ยังคงเป็นบริการโอนเงินเฉพาะภายในธนาคารพาณิชย์เดียวกัน ไม่สามารถทำรายการโอนเงินระหว่างบัญชีต่างธนาคารได้

ในเดือนมกราคม ปี 2540 ธนาคารแห่งประเทศไทยได้เปิดให้บริการ Media Clearing ซึ่งเป็นบริการ โอนเงินประเภท Direct Credit และ Direct Debit สำหรับการโอนเงินรายย่อยข้ามธนาคาร โดยจะกล่าวรายละเอียดต่อไปภายใต้หัวข้อ 4.3 ระบบการโอนเงินรายย่อย (Media Clearing)

(2) บัตรพลาสติก

บัตรพลาสติกเป็นสื่อการชำระเงินที่พัฒนามาจากเงินสดและเช็ค เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคที่จะลดการถือเงินสด และเพิ่มความสะดวกในการใช้จ่ายที่กว้างขวาง บัตรพลาสติก แบ่งออกเป็น 2 ประเภทตามลักษณะทางกายภาพ คือ บัตรแถบแม่เหล็ก กับบัตรสมาร์ทการ์ด (Smart Card)

บัตรแถบแม่เหล็กใช้เทคโนโลยีบันทึกข้อมูลในแถบแม่เหล็กที่ใช้แพร่หลายมานาน ส่วนบัตรสมาร์ทการ์ด เป็นวิวัฒนาการอีกระดับหนึ่งของบัตรพลาสติกโดยการนำเทคโนโลยีไมโครชิพ มาช่วยในการเก็บข้อมูลแทนการเก็บข้อมูลด้วยแถบแม่เหล็กแบบเดิม ซึ่งมีจุดอ่อนในด้านความปลอดภัยของข้อมูล บัตรสมาร์ทการ์ดถูกออกแบบมาเพื่อป้องกันการปลอมแปลงหรือแก้ไขข้อมูลที่ผู้ออกบัตรได้บันทึกไว้ บัตรสมาร์ทการ์ดมีขนาดใกล้เคียงกับบัตรเครดิตทั่วไป ทั้งนี้เพื่อให้สามารถนำไปใช้งานกับอุปกรณ์อ่านข้อมูลบัตรเครดิตได้ด้วย แผ่นวงจรอิเล็กทรอนิกส์ที่ฝังอยู่ด้านหน้าหรือด้านหลังบัตรทำหน้าที่เก็บข้อมูลและประมวลผลได้ด้วยตัวเอง จึงมีประโยชน์ในการใช้งานลักษณะออฟไลน์

ด้วยคุณสมบัติที่สามารถเก็บข้อมูลจำนวนมากได้นี้ สมาร์ทการ์ดจึงเป็นความหวังของทุกคนที่มองว่าในอนาคตเราจะสามารถเก็บข้อมูลของบัตรประเภทต่าง ๆ และเงินสดไว้ในบัตรเพียงใบเดียวแทนกระเป๋าตังค์ เช่น บัตรเครดิต บัตรเดบิต บัตรประจำตัวประชาชน ข้อมูลสุขภาพ เป็นต้น ปัจจุบันสมาร์ทการ์ดยังมีการใช้อยู่ในวงจำกัด ทั้งนี้เพราะค่าใช้จ่ายในการลงทุนสูง และยังขาดการกำหนดมาตรฐานของบัตรและระบบงานรองรับเพื่อให้บัตรที่ออกมาจากแหล่งต่าง ๆ สามารถใช้ร่วมกันได้

บัตรพลาสติกยังแบ่งประเภทได้ตามลักษณะของการชำระเงิน เช่น การ

ชำระเงินที่จ่ายภายหลัง (Pay Later) การชำระเงินที่จ่ายทันที (Pay Now) หรือการชำระเงินที่จ่ายไว้ล่วงหน้า (Pay Before) ดังนี้

ก. บัตรเครดิต (Credit Card)

เป็นการชำระเงินในลักษณะซื้อก่อนจ่ายทีหลัง (Pay Later) โดยผู้ออกบัตรจะกำหนดคุณสมบัติและวงเงินการใช้จ่ายของผู้ถือบัตรไว้ล่วงหน้า ผู้ถือบัตรจะได้รับประโยชน์จากการนำบัตรไปซื้อสินค้าหรือบริการ โดยได้รับช่วงปลอดการชำระเงิน (Grace Period) ภายในระยะเวลาหนึ่งตามที่ผู้ออกบัตรจะกำหนด โดยในระหว่างนั้นผู้ออกบัตรจะเป็นผู้รับภาระในการชำระเงินให้แก่ร้านค้า ผู้รับบัตรไปก่อน ผู้ออกบัตรจะส่งใบเรียกเก็บเงินเพื่อให้ผู้ถือบัตรชำระภายในระยะเวลาที่กำหนดเดือนละครั้ง ผู้ออกบัตรอาจยอมให้ผู้ถือบัตรชำระเงินบางส่วน โดยคิดดอกเบี้ยตามเงื่อนไขการผ่อนชำระที่ผู้ออกบัตรกำหนดไว้ เช่น ชำระร้อยละ 10 ของยอดที่เรียกเก็บ โดยมีอัตราชำระขั้นต่ำ 2,000 บาท เป็นต้น

สำหรับบัตรเครดิตที่ไม่มีเงื่อนไขการผ่อนชำระ เราจะเรียกบัตรประเภทนี้ว่า Charge Card ผู้ออกบัตรส่วนมากจะไม่ใช่สถาบันการเงินจึงไม่มีสิทธิในการให้สินเชื่อแก่ลูกค้า ดังนั้น ผู้ถือบัตรจึงต้องชำระเงินทั้งจำนวนเมื่อได้รับใบเรียกเก็บเงิน โดยส่วนมากแล้วบัตรประเภท Charge Card มักจะเป็นบัตรที่ตอบสนองความต้องการเฉพาะด้านของลูกค้าแต่ละกลุ่ม เช่น Travel and Entertainment Card ได้แก่ บัตรอเมริกันเอ็กซ์เพรส บัตรโคเนอร์สคลับ ซึ่งเน้นกลุ่มลูกค้าที่เป็นนักธุรกิจและนักท่องเที่ยวที่จะใช้บัตรชำระค่าเดินทาง ที่พัก ค่าอาหารและความบันเทิงต่าง ๆ

บัตร Charge Card อีกประเภทที่เราพบกันเป็นประจำ คือบัตรร้านค้า (Retailer Card) ซึ่งเป็นบัตรที่ห้างสรรพสินค้า หรือร้านค้าออกให้เฉพาะกลุ่มลูกค้าของตนเอง เพื่อใช้ซื้อสินค้าเฉพาะภายในห้างร้านนั้น ๆ เอง ถือเป็นกรออกบัตรเพื่อวัตถุประสงค์ทางการตลาดและส่งเสริมการขาย เช่น บัตรเซ็นทรัล บัตรโรบินสัน เป็นต้น

การใช้บัตรเครดิตของธนาคารพาณิชย์ที่ออกในประเทศไทยเป็นที่ยอมรับของผู้บริโภคและได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว โดย ณ สิ้นปี 2540 ประเทศไทย มีจำนวนบัตรเครดิตทั้งสิ้นประมาณ 2.0 ล้านบัตร เปรียบเทียบกับจำนวนประมาณ 1.4 ล้านบัตรในปี 2536 และมีมูลค่าการใช้ทั้งสิ้น 150,000 ล้านบาท หรือเฉลี่ย 12,500 ล้านบาทต่อเดือน อย่างไรก็ตามในส่วนของการใช้นอกประเทศ ในปี 2540 มีมูลค่าทั้งสิ้น 11,000 ล้านบาท ลดลงร้อยละ 22 เมื่อเทียบกับในปี 2539 ซึ่งส่วนหนึ่งอาจจะเป็นผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจ คนไทยเริ่มหันมาท่องเที่ยวภายในประเทศ และซื้อสินค้าไทยกันมากขึ้น

ข. บัตรเดบิต / บัตรเอทีเอ็ม (Debit Card / ATM Card)

บัตรเดบิตเป็นบัตรพลาสติกประเภทจ่ายเงินทันทีเมื่อซื้อสินค้าและบริการ (Pay Now) โดยบัตรประเภทนี้ใช้คู่กับบัญชีเงินฝากของผู้ถือบัตร ซึ่งอาจจะเป็นบัญชีออมทรัพย์ หรือ กระแสรายวัน โดยส่วนใหญ่ธนาคารผู้ออกบัตรจะพัฒนาบัตร ATM ของตนมาเป็นบัตรเดบิต เช่น บัตรเดบิตในประเทศของธนาคารกรุงเทพ กสิกรไทย ไทยพาณิชย์ หรือบัตรเดบิตต่างประเทศ เช่น Maestro หรือ Visa Electron Card ซึ่งสามารถนำไปใช้ที่ร้านค้าในต่างประเทศได้ โดยผู้ถือบัตรจะถูกหักเงินในบัญชีทันทีขณะที่ใช้บัตรชำระเงิน

บัตรเดบิตนี้เป็นสื่อการชำระเงินที่เหมาะสมกับผู้ที่ไม่มียบัตรเครดิตและประสงค์จะใช้จ่ายจากเงินในบัญชีของตนเองเพื่อชำระค่าสินค้าและบริการ บัตรเดบิตมีประโยชน์ต่อผู้ถือบัตรและผู้ประกอบการค้าหลายด้าน ดังนี้

- ไม่ต้องพกพาเงินสดจำนวนมากทำให้ปลอดภัยจากการสูญหาย
- ไม่ต้องเสียเวลาในการแวะไปธนาคารหรือเครื่องเอทีเอ็ม เพื่อถอนเงินจากบัญชี ก่อนการชำระค่าสินค้าหรือบริการใด ๆ
- สามารถบริหารเงินในบัญชีได้อย่างมีประสิทธิภาพเนื่องจากไม่ต้องถอนเงินจากบัญชีมาถือไว้ ธนาคารจะตัดบัญชีตามจำนวนเงินที่ซื้อสินค้าเท่านั้น
- ผู้ประกอบการสามารถประหยัดค่าใช้จ่ายและเวลาในการตรวจนับ เก็บรักษาเงินสด และนำส่งเข้าบัญชีธนาคาร เนื่องจากธนาคารจะดูแลโอนเงินเข้าบัญชีให้โดยอัตโนมัติ
- ผู้ประกอบการไม่ต้องเสี่ยงต่อการถูกโจรกรรมโดยเฉพาะกิจการที่เปิด 24 ชั่วโมง เช่น สถานีบริการน้ำมัน หรือซูเปอร์มาร์เก็ต เป็นต้น

ตลาดผู้ถือบัตร ATM มีขนาดใหญ่ นอกจากความสะดวกในการใช้แล้ว ยังเป็นเพราะธนาคารผู้ออกบัตรไม่ต้องคัดเลือกผู้ถือบัตร เนื่องจากผู้ถือบัตรต้องมีเงินคงเหลือในบัญชีเงินฝากเพื่อรองรับการถูกตัดบัญชีทันทีที่ใช้บัตร ซึ่งต่างกับบัตรเครดิตที่ธนาคารพาณิชย์ต้องตรวจสอบเครดิตของผู้ต้องการมีบัตรก่อน โดยมีจำนวนบัตรทั้งสิ้นประมาณ 17.8 ล้านบัตร (เพียงเดือนธันวาคม 2540) หรือคิดเป็น 9 เท่าของจำนวนบัตรเครดิต ดังนั้นหากการใช้บัตรเดบิตได้รับความนิยมและธนาคารพาณิชย์ทุกแห่งพยายามพัฒนาการใช้บัตร ATM ของตนให้เป็นบัตรเดบิตรวมทั้งเพิ่มจุดรับบัตรในลักษณะ EFTPOS ก็จะส่งผลให้ปริมาณการใช้เงินสดลดลงอย่างมาก

ก. บัตรชำระเงินล่วงหน้า (Prepaid Card)

ลักษณะของสื่อการชำระเงินประเภทนี้ จะเป็นบัตรที่ผู้ถือบัตรได้จ่ายเงินล่วงหน้า (Pay Before) ให้แก่ผู้ออกบัตร เพื่อใช้ชำระค่าสินค้าหรือบริการที่มีมูลค่าต่ำ เช่น ใช้ชำระค่าโทรศัพท์สาธารณะ ค่าเช่าที่จอดรถ ค่าผ่านทางด่วน หรือค่าโดยสารรถประจำทาง เป็นต้น วัตถุประสงค์ของการออกบัตรชำระเงินล่วงหน้านี้เพื่อตอบสนองความต้องการความสะดวกในการชำระเงินมูลค่าต่ำ ซึ่งปกติมักชำระด้วยเหรียญกษาปณ์ ทำให้เป็นภาระทั้งแก่ผู้ซื้อและผู้ขายที่จะต้องแลกเงินเหรียญจำนวนมาก เสียเวลาในการตรวจนับและเปลืองเนื้อที่ในการจัดเก็บ การใช้บัตรชำระเงินล่วงหน้าจะช่วยแก้ปัญหาเหล่านี้ได้เป็นอย่างดี

บัตรชำระเงินล่วงหน้าที่นิยมใช้กันแพร่หลายที่สุดในประเทศไทยขณะนี้คือ บัตรโทรศัพท์ ซึ่งออกโดยองค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทย เพราะนอกจากใช้ชำระค่าโทรศัพท์แล้วยังเป็น สิ่งของสะสม (Collected Item) ที่ได้รับความนิยมอย่างรวดเร็วไม่แพ้การสะสมแสตมป์อีกด้วย นอกจากนี้ยังมีบัตรที่ออกโดยเอกชนเพื่อชำระค่าชมภาพยนตร์ ค่าโดยสารรถประจำทาง แต่ยังคงใช้กันในวงจำกัด

(3) บริการธนาคารอิเล็กทรอนิกส์อื่น ๆ (Electronic Banking Services)

นอกจากบริการโอนเงินทางอิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วยังมีบริการธนาคารอิเล็กทรอนิกส์อื่น ๆ อีก ซึ่งธนาคารแต่ละแห่งเรียกแตกต่างกันเช่น Office Banking , Home Banking หรือ Tele Banking เป็นบริการที่ลูกค้าสามารถสอบถามข้อมูลด้านการเงินของคนที่เกี่ยวกับบริการธนาคารและข้อมูลอื่น ๆ ที่ธนาคารสามารถจัดให้ทันทีที่ต้องการได้โดยไม่ต้องไปติดต่อ ณ สำนักงานธนาคารด้วยตนเอง โดยใช้เครื่องโทรศัพท์หรือคอมพิวเตอร์ส่วนบุคคลที่นำมาเชื่อมโยงกับเครือข่ายอิเล็กทรอนิกส์ของธนาคารเพื่อใช้บริการธนาคารอิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Banking Services) ลูกค้าจะได้รับรหัสประจำตัวผู้ใช้บริการซึ่งเปรียบเสมือนกุญแจที่ไขเข้าไปในระบบคอมพิวเตอร์ของธนาคาร ระบบจะรับคำสั่งดังกล่าวมาทำการตรวจสอบสิทธิและอำนาจของผู้ทำรายการต่าง ๆ เช่น การสอบถามยอดเงินคงเหลือในบัญชี การขอเปิดเลตเตอร์ออฟเครดิต การโอนเงินและการชำระเงิน เป็นต้น นอกจากนี้ธนาคารพาณิชย์หลายแห่งได้พัฒนาเครือข่ายของธนาคารในการให้บริการกับกลุ่มลูกค้ารายใหญ่ และลูกค้าผู้นำเข้าและส่งออกสินค้าเพื่อให้สามารถทำรายการจากเครื่องคอมพิวเตอร์ของตนเองเข้าถึงเครือข่ายของธนาคารบน Internet

(4) การโอนเงินผ่านระบบบาทเนต

บาทเนต เป็นระบบการโอนเงินมูลค่าสูงด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นผู้ให้บริการแก่ธนาคารและสถาบันการเงินซึ่งมีเงินฝากอยู่ที่ธนาคารแห่งประเทศไทยในการโอนเงินในบัญชีเงินฝากของตนไปเข้าบัญชีของสถาบันอื่น ระบบบาทเนตยังมีบริการโอนเงินเพื่อบุคคลที่สาม ซึ่งธนาคารสามารถอำนวยความสะดวกให้แก่ลูกค้าในการโอนเงินไปธนาคารอื่นเพื่อนำเข้าบัญชีของผู้รับประโยชน์ที่ธนาคารนั้น ประชาชนทั่วไปและองค์กรธุรกิจต่าง ๆ สามารถติดต่อขอใช้บริการผ่านธนาคารที่ตนมีเงินฝากไปเข้าบัญชีของผู้รับเงินที่ธนาคารต่าง ๆ ได้ทั่วราชอาณาจักร

3.3 พัฒนาการใหม่ๆ ในระบบการชำระเงิน

3.3.1 ระบบการโอนเงินรายย่อยแบบออนไลน์

บริการโอนเงินรายย่อยแบบออนไลน์ หรือบริการ On-line Retail Funds Transfer (ORFT) เป็นระบบการโอนเงินรายย่อยข้ามธนาคารที่ธนาคารแห่งประเทศไทยได้มอบหมายนโยบายแก่สมาคมธนาคารไทยให้รับผิดชอบในการพัฒนา ระบบ ORFT เป็นการพัฒนาเพิ่มเติมจากระบบ ATM โดยเป็นบริการการโอนเงินข้ามธนาคารที่เครื่อง ATM ซึ่งผู้โอนจะถูกตัดเงินในบัญชีทันที และผู้รับโอนจะได้รับเงินเข้าบัญชีในเวลาเดียวกัน

สำหรับแนวทางการดำเนินการในระยะแรก ผู้ถือบัตร ATM ของธนาคารต้องโอนเงินผ่านเครื่อง ATM ของธนาคารเจ้าของบัตรเพื่อเข้าบัญชีของผู้ถือบัตรหรือผู้รับเงินที่ธนาคารอื่น ส่วนในระยะต่อไปจะขยายขอบเขตการให้บริการให้ใช้ผ่านเครื่อง ATM ต่างธนาคารได้

3.3.2 การชำระเงินในธุรกรรมทางพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Commerce)

วิวัฒนาการทางเทคโนโลยีการสื่อสาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตได้รับการพัฒนาในเชิงพาณิชย์มากขึ้น ก่อให้เกิดรูปแบบใหม่ของการพาณิชย์ที่เรียกว่าการพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ หรือ Electronic Commerce ในกระบวนการธุรกรรมทางพาณิชย์ทางอิเล็กทรอนิกส์นั้น ปัจจัยประการสำคัญที่จะช่วยให้ธุรกรรมทางพาณิชย์ทางอิเล็กทรอนิกส์มีความสมบูรณ์ได้ คือ ระบบการชำระเงิน ซึ่งมี 3 รูปแบบ ได้แก่

- (1) การชำระเงินด้วยบัตรเครดิตผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตโดยการใช้เทคโนโลยีเสริมสร้างความปลอดภัย
- (2) การใช้วิธีการชำระเงินที่เป็นตราสาร เช่น เช็คหรือการโอนเงินผ่านธนาคาร

(3) การชำระเงินด้วยเงินอิเล็กทรอนิกส์ในรูปแบบของข้อมูลดิจิทัลที่เก็บอยู่ในบัตร
สมาร์ทการ์ด หรือฮาร์ดดิสก์ในเครื่องคอมพิวเตอร์

ธุรกรรมการพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ในประเทศไทยมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น โดย
หน่วยงานของรัฐและเอกชนต่างเห็นความสำคัญและศักยภาพของการพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ที่
เกิดขึ้นในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก รัฐบาลจึงได้จัดตั้งคณะทำงานซึ่งประกอบด้วยผู้แทนจากหน่วยงาน
ต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อประชุมหารือหรือกำหนดนโยบาย แนวทาง และมาตรฐานสำหรับข้อ
กำหนดทั้งทางเทคนิค ธุรกิจ กฎระเบียบ และระบบความปลอดภัยของข้อมูล เพื่อให้การพัฒนาพาณิชย์
อิเล็กทรอนิกส์ตลอดจนการพัฒนาเทคโนโลยีสมาร์ทการ์ดในประเทศเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ
และมีทิศทางที่สอดคล้องกัน

BOX 31 ธนบัตรไทย

การใช้เงินตราของชนชาติไทย เริ่มตั้งแต่ยุคก่อนการตั้งอาณาจักรไทย ครั้นถึงสมัยสุโขทัยซึ่งเป็นยุคเริ่มต้นอาณาจักรไทย ได้มีการผลิตเงินพดด้วงขึ้นใช้เป็นครั้งแรก เงินพดด้วงจึงนับว่าเป็นเงินตราของไทยโดยแท้ และใช้หมุนเวียนเป็นระยะเวลานานกว่า 600 ปี ต่อมาในสมัยรัชการที่ 4 ในปี พ.ศ. 2396 ได้มีการริเริ่มนำเงินกระดาษชนิดแรกออกใช้เรียกว่าหมาย และอีกชนิดหนึ่งเรียกว่า ใบพระราชทานเงินตรา ส่วนเหรียญกษาปณ์ได้เริ่มผลิตขึ้นใช้ในปี พ.ศ. 2403 เมื่อได้มีการสร้าง “โรงกษาปณ์สิทธิการ” ขึ้น สำหรับเงินกระดาษชนิดที่ 3 ซึ่งเรียกว่า อัฐกระดาษ ได้จัดทำขึ้นในรัชสมัยรัชการที่ 5 และนำออกใช้เมื่อ พ.ศ. 2417 อย่างไรก็ตามเงินกระดาษทั้ง 3 ชนิดนี้ไม่ได้รับความนิยมนัก เนื่องจากประชาชนยังคุ้นเคยกับเงินพดด้วงมาตั้งแต่สมัยโบราณ เงินกระดาษชนิดต่อมาคือ บัตรธนาคาร (Bank Note) ซึ่งมีลักษณะเป็นตั๋วสัญญาใช้เงินชนิดหนึ่ง โดยสาขาของธนาคารฮ่องกงและเซี่ยงไฮ้ ธนาคารชาร์เตอร์ดแห่งอินเดีย ออสเตรเลีย และจีน และธนาคารแห่งอินโดจีน ขออนุญาตจัดพิมพ์ออกใช้ในปี พ.ศ. 2432 พ.ศ. 2441 และ พ.ศ. 2442 ตามลำดับ

ในปี พ.ศ. 2445 รัชกาลที่ 5 ได้มีพระบรมราชโองการให้ตราพระราชบัญญัติธนบัตรสยามและจัดตั้งกรมธนบัตรขึ้น เพื่อออกธนบัตรของรัฐบาลเป็นครั้งแรก โดยบริษัท โทมัส เคน ลากรประเทศอังกฤษ เป็นผู้จัดพิมพ์ ธนบัตรและเหรียญกษาปณ์ได้เข้ามามีบทบาทในระบบการเงินของไทยอย่างจริงจังตั้งแต่ พ.ศ. 2445 เป็นต้นมาเมื่อได้มีการประกาศเลิกการใช้เงินพดด้วงใน พ.ศ. 2447 ต่อมาในปี พ.ศ. 2504 คณะรัฐมนตรีได้มีมติให้ธนาคารแห่งประเทศไทยดำเนินการจัดตั้งโรงพิมพ์ธนบัตร จนกระทั่งปี พ.ศ. 2512 ธนาคารแห่งประเทศไทยก็สามารถจัดตั้งโรงพิมพ์ธนบัตรขึ้นเป็นผลสำเร็จและได้เริ่มพิมพ์ธนบัตรขึ้นใช้เองตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ปัจจุบันธนบัตรมี 6 ชนิดราคา ได้แก่ ชนิดราคา 10 บาท 20 บาท 50 บาท 100 บาท 500 บาท และ 1,000 บาท

BOX 3.2 เหรียญกษาปณ์

การออกเหรียญกษาปณ์ในประเทศไทย กรมธนารักษ์ กระทรวงการคลังเป็นผู้จัดทำและนำออกใช้ เหรียญกษาปณ์มี 2 ประเภทคือ เหรียญกษาปณ์หมุนเวียน และเหรียญกษาปณ์ที่ระลึก โดยปกติเหรียญกษาปณ์ไม่ต้องมีหลักทรัพย์มาสำรองดั่งเช่นธนบัตร มูลค่าของโลหะที่ใช้ทำเหรียญจะเป็นตัวกำหนดค่าของเหรียญกษาปณ์นั้น ๆ อย่างไรก็ตาม แม้เหรียญกษาปณ์จะเป็นเงินที่ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย แต่สามารถใช้ชำระหนี้ได้ในจำนวนที่กำหนดโดยกฎกระทรวงเท่านั้น ดังเช่น

เหรียญกษาปณ์	จำนวนที่ให้ชำระหนี้ได้สูงสุดคราวละไม่เกิน
ครึ่ง หรือ 1 สตางค์	5 บาท
5, 10, 20, 25, 50 สตางค์	10 บาท
1, 20 บาท	500 บาท
5, 10 บาท	1,000 บาท

ประชาชนทั่วไปสามารถแลกจ่ายเหรียญกษาปณ์ได้ โดยส่วนกลางแลกที่กรมธนารักษ์ กระทรวงการคลัง และส่วนภูมิภาคแลกที่คลังจังหวัด เหรียญกษาปณ์เมื่อจ่ายแลกไปแล้วทางการจะไม่รับแลกคืน

BOX 3.3 การจัดการเกี่ยวกับธนบัตร

ธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นผู้รับผิดชอบในการจัดพิมพ์ธนบัตร เก็บรักษา และนำธนบัตรออกใช้ตามความต้องการใช้ธนบัตรของภาครัฐบาล และสถาบันการเงินเอกชน รวมถึงการคัดแยกธนบัตรชำรุดออกไปทำลาย วงจรของธนบัตรเริ่มต้นโดยธนาคารแห่งประเทศไทยจะวางแผนการผลิตธนบัตรล่วงหน้า และจัดพิมพ์ธนบัตรชนิดราคาต่าง ๆ ตามประมาณการความต้องการใช้ธนบัตรในช่วงเวลาข้างหน้า แล้วเก็บรักษาธนบัตรที่จัดพิมพ์แล้วไว้ที่ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานใหญ่ และสาขาในภาคต่าง ๆ

ธนบัตรจะจ่ายออกจากธนาคารแห่งประเทศไทยให้แก่ส่วนราชการ องค์กร รัฐวิสาหกิจต่าง ๆ ที่ต้องการเบิกเงินไปใช้ตามงบประมาณ หรือคลังจังหวัดต้องการเบิกเงินสด ไปจ่ายให้แก่ธนาคารพาณิชย์ในจังหวัดของตน หรือธนาคารพาณิชย์ต่าง ๆ ต้องการเงินสด เพื่อให้ลูกค้าเบิกถอน ส่วนราชการและสถาบันการเงินเหล่านั้นก็จะมายื่นเช็คขอเบิกเงินสด จากธนาคารแห่งประเทศไทย

ธนบัตรที่นำออกใช้หมุนเวียนจะกลับเข้าสู่ธนาคารแห่งประเทศไทย เมื่อส่วนราชการ องค์กร รัฐวิสาหกิจ คลังจังหวัดต่าง ๆ ตลอดจนธนาคารพาณิชย์ และสถาบันการเงินนำเงินสดมาฝากที่ธนาคารแห่งประเทศไทย ทั้งการฝากที่ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานใหญ่ สาขาของธนาคารแห่งประเทศไทย หรือผ่านทางคลังจังหวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศ ธนบัตรที่กลับเข้าสู่ธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นธนบัตรที่ผ่านการใช้หมุนเวียนมาแล้ว ส่วนธนบัตรบางฉบับที่ชำรุดหรือเก่ามีสภาพไม่นำใช้ ธนาคารแห่งประเทศไทยจะคัดแยกธนบัตรดังกล่าว ไปทำลาย แล้วนำธนบัตรที่จัดพิมพ์ใหม่ แลกเปลี่ยนเข้าไปใช้ทดแทนในปริมาณเท่ากัน

4. การชำระเงินระหว่างธนาคารและกระบวนการชำระดุล

การชำระเงินระหว่างธนาคารเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องจากธุรกรรมอื่น ซึ่งจำแนกได้เป็น 2 ประเภท ประเภทหนึ่งเป็นธุรกรรมชำระเงินของลูกค้าธนาคาร และอีกประเภทหนึ่งเป็นธุรกรรมที่เกิดขึ้นจากการทำธุรกิจของธนาคารเอง

เมื่อลูกค้าทำธุรกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งที่มีผลต่อการชำระเงินระหว่างธนาคาร เช่น การฝากเช็คต่างธนาคารเข้าบัญชี การใช้บัตรถอนเงินจากเครื่อง ATM ต่างธนาคาร และการชำระเงินด้วยบัตรเครดิตต่างธนาคาร เป็นต้น ธุรกรรมดังกล่าวจะมีผลให้เกิดการเรียกเก็บเงินและชำระดุลระหว่างธนาคารตามมา

การทำธุรกรรมทางการเงินเพื่อธุรกิจของธนาคารเอง เช่น การกู้ยืมระหว่างธนาคาร การค้าเงินตราต่างประเทศ การลงทุนซื้อขายหลักทรัพย์ รวมทั้งธุรกรรมของผู้มีถิ่นที่อยู่ต่างประเทศ ที่นิยมชำระด้วยตราสารการเงินต่าง ๆ เช่น เช็ค ดราฟท์ แคนเชียร์เช็ค หรือเช็คธนาคารแห่งประเทศไทย จะต้องผ่านกระบวนการเรียกเก็บเงิน การชำระเงิน หรือชำระดุลระหว่างธนาคาร เพื่อให้ธุรกรรมดังกล่าวมีผลสมบูรณ์

การชำระเงินระหว่างธนาคาร จะดำเนินการ โดยมีศูนย์ประมวลผลคำนวณดุลการหักบัญชี และชำระดุลระหว่างธนาคารที่ธนาคารกลางหรือธนาคารพาณิชย์ โดยการหักเงินจากบัญชีของธนาคารสมาชิกที่เสียดุล และนำเงินเข้าบัญชีให้แก่ธนาคารสมาชิกที่ได้ดุล ทั้งนี้ ธนาคารสมาชิกต้องมีบัญชีเงินฝากกับธนาคารที่ทำหน้าที่ชำระดุลดังกล่าว

การชำระเงินระหว่างธนาคารที่กล่าวมาข้างต้น เป็นการชำระดุลแบบ Net Settlement ซึ่งกระทำโดยการคำนวณดุลสุทธิจากรายการหรือธุรกรรมทั้งหมด แล้วจึงชำระดุลด้วยยอดสุทธิเท่านั้น ส่วนการชำระดุลอีกประเภทหนึ่ง เป็นการชำระดุลแบบ Gross Settlement ได้แก่ ระบบบาทเน็ต ซึ่งจะหักบัญชีของธนาคารผู้โอนเงิน และนำเงินเข้าบัญชีให้แก่ธนาคารผู้รับโอนในเวลาเดียวกันที่รายการ โดยการโอนเงินดังกล่าวมีผลสมบูรณ์ทันที

ระบบการชำระเงินระหว่างธนาคาร และกระบวนการชำระคูลที่สำคัญ มีดังนี้

4.1 ระบบการหักบัญชีเช็คระหว่างธนาคารด้วยอิเล็กทรอนิกส์

4.1.1 ความเป็นมา

การหักบัญชีระหว่างธนาคารในระบบ manual เดิมที่ปฏิบัติกันมาเป็นระยะเวลา ยาวนานนั้น ธนาคารสมาชิกต่างร่วมกันร่างระเบียบการหักบัญชีระหว่างธนาคารขึ้นเพื่อให้ธนาคาร สมาชิกถือปฏิบัติ โดยธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นผู้ควบคุมดูแลการปฏิบัติตามระเบียบ เพื่อให้การ หักบัญชีระหว่างธนาคารลุล่วงไปด้วยดี โดยธนาคารสมาชิกต้องคัดแยกเช็คเป็นรายธนาคารเพื่อนำมา แลกเปลี่ยนระหว่างกันและคำนวณดุลการหักบัญชีเอง วิธีการดังกล่าวมักเกิดข้อผิดพลาดและดุล การหักบัญชีมักจะมีผลกระทบต่อการดำเนินการของตลาดเงิน นอกจากนี้ ปริมาณเช็คที่เพิ่ม สูงขึ้นตามความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ กอปรกับปัญหาการจราจรคับคั่งในกรุงเทพมหานคร มีผลให้ลูกค้าบางส่วนไม่สามารถฝากเช็คได้ทันกำหนดเวลาปิดรับเช็ค ธนาคารจะนำเช็คนั้นเข้าบัญชี ในวันทำการถัดไปและลูกค้าจะถอนเงินได้ในวันทำการที่สาม จึงมีการเปลี่ยนระบบการหักบัญชีเช็ค ระหว่างธนาคารจากระบบ manual เป็น "ระบบการหักบัญชีเช็คระหว่างธนาคารด้วยอิเล็กทรอนิกส์" (Electronic Cheque Clearing System - ECS) ด้วยการใช้ข้อมูลที่อ่านจากตัวเช็คคำนวณดุลและบันทึก บัญชีลูกค้าแทนการใช้ตัวเช็ค ทั้งในการเรียกเก็บและการคืนเช็ค นับเป็นประเทศแรกที่มีการส่งข้อมูล เช็คทั้งในการหักบัญชีรอบปกติและรอบเช็คคืน

ธนาคารแห่งประเทศไทยได้จัดตั้ง "ศูนย์หักบัญชีอิเล็กทรอนิกส์" เพื่อดำเนินการ ระบบ ECS รวมทั้งเป็นศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนเช็คระหว่างธนาคารสมาชิกและได้เป็นผู้กำหนด ระเบียบการหักบัญชีระหว่างธนาคารด้วยวิธีอิเล็กทรอนิกส์ และเริ่มดำเนินการหักบัญชีระหว่างธนาคาร ตั้งแต่วันที่ 16 กรกฎาคม 2539 เป็นต้นมา

4.1.2 ระเบียบ หลักเกณฑ์ และนโยบาย

พระราชกฤษฎีกากำหนดกิจการธนาคารแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2485 มาตรา 12 (16) กำหนดให้การดำเนินการระบบการหักบัญชีระหว่างธนาคารเป็นงานของธนาคารกลาง ซึ่งธนาคาร แห่งประเทศไทยพึงดำเนินการได้ ดังนั้น จึงได้มีการออก "ระเบียบธนาคารแห่งประเทศไทยว่าด้วย การหักบัญชีระหว่างธนาคารในกรุงเทพมหานครด้วยอิเล็กทรอนิกส์ พ.ศ. 2539" เพื่อให้ธนาคารสมาชิก ปฏิบัติงานในการหักบัญชีระบบ ECS อย่างราบรื่น ทั้งนี้ ระเบียบที่กล่าวได้กำหนดบทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบของธนาคารสมาชิก วิธีปฏิบัติงาน รวมทั้งการดำเนินการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องและในกรณี

ที่มีปัญหาเกี่ยวกับการตีความใด ๆ ธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นผู้วินิจฉัย นอกจากนี้ในกรณีที่เกิดข้อพิพาทเกี่ยวกับการหักบัญชีระหว่างธนาคารตามระเบียบดังกล่าว คณะอนุญาโตตุลาการซึ่งแต่งตั้งขึ้นโดยธนาคารสมาชิกและธนาคารแห่งประเทศไทยจะทำหน้าที่พิจารณาชี้ขาด

4.1.3 สมาชิกในระบบ

สมาชิกศูนย์หักบัญชีฯ ต้องมีคุณสมบัติเป็นธนาคารพาณิชย์ตามกฎหมายว่าด้วยการธนาคารพาณิชย์ หรือเป็นธนาคารที่มีกฎหมายจัดตั้งขึ้น โดยเฉพาะ เพียงวันที่ 31 ธันวาคม 2541 มีธนาคารสมาชิกทั้งสิ้นรวมธนาคารแห่งประเทศไทย จำนวน 39 ธนาคาร ครอบคลุมสาขาของธนาคารสมาชิกทุกแห่งที่ตั้งอยู่ในเขตกรุงเทพมหานคร นนทบุรี ปทุมธานี และสมุทรปราการ รวมทั้งบางสาขาในจังหวัดสมุทรสาคร อุทัยและนครปฐม รวมทั้งสิ้นประมาณ 1,800 สาขา ทั้งนี้ ธนาคารแห่งประเทศไทยมีแผนงานที่จะขยายขอบเขตการดำเนินงานไปยังจังหวัดอื่น ๆ ต่อไปในอนาคต

ระบบ ECS สามารถให้บริการสมาชิกศูนย์หักบัญชีฯ ได้ 2 ประเภท คือ สมาชิกออนไลน์ ได้แก่ธนาคารสมาชิกที่มีการรับส่งข้อมูลเช็คกับศูนย์หักบัญชีฯ ผ่านระบบคอมพิวเตอร์ และเครือข่ายสื่อสาร และสมาชิกออฟไลน์ ได้แก่ธนาคารสมาชิกซึ่งศูนย์หักบัญชีฯ ดำเนินการจัดทำข้อมูลจากตัวเช็คและนำส่งเข้าระบบงานแทนให้ ปัจจุบันธนาคารสมาชิกทั้งหมดของระบบ ECS เป็นสมาชิกออนไลน์

4.1.4 ประเภทของตราสารที่ใช้ในการหักบัญชี

ตราสารที่นำมาดำเนินการผ่านระบบ ECS ประกอบด้วย เช็ค ดร๊าฟต์ ตัวแลกเงิน และตัวสัญญาใช้เงินที่เป็นสกุลเงินบาท ทั้งนี้ ตราสารดังกล่าวต้องเป็นของธนาคารสมาชิกศูนย์หักบัญชีอิเล็กทรอนิกส์ หรือเป็นตราสารของลูกค้าที่ธนาคารสมาชิกรับรองการจ่ายเงิน

4.1.5 ขั้นตอนการดำเนินงาน

(1) รอบการหักบัญชีปกติ (Normal Round)

ในระบบ ECS ลูกค้าจะสามารถนำเช็คฝากเรียกเก็บที่ธนาคารสมาชิกได้เกือบตลอดเวลาทำการธนาคาร ธนาคารสมาชิกจะเป็นผู้พิจารณากำหนดเวลาปรีดฝากเช็คเองซึ่งจะแตกต่างกันไปในแต่ละธนาคารและสาขา ลูกค้าที่นำฝากเช็คเข้าบัญชีในเวลาที่กำหนดจะได้รับการเครดิตบัญชีและเช็คจะถูกส่งเรียกเก็บในวันทำการนั้น ลูกค้าจะสามารถใช้เงินที่ฝากเรียกเก็บได้ในวันทำการถัดไป

เมื่อสาขาธนาคารสมาชิกรับฝากเช็คจากลูกค้า ธนาคารสมาชิกออนไลน์ จะส่งข้อมูลเช็คเรียกเก็บที่อ่านจาก codeline ซึ่งพิมพ์ด้วยหมึกแม่เหล็ก (Magnetic Ink Character Recognition - MICR) ผ่านเครือข่ายสื่อสารมายังศูนย์หักบัญชีฯ ภายในเวลาที่กำหนด ในขณะที่ธนาคารสมาชิกออฟไลน์จะส่งตัวเช็คให้ศูนย์หักบัญชีฯ ดำเนินการอ่านและจัดทำข้อมูลเช็คเรียกเก็บ ข้อมูลเช็คทั้งสองส่วนจะถูกนำมารวมกันเพื่อคำนวณดุลการหักบัญชีเบื้องต้นส่งให้ธนาคารสมาชิกทางออนไลน์ หรือในรูปรายงาน

หลังจากนั้น ระบบ ECS จะดึงข้อมูลเช็คมูลค่าสูง (high value cheque) ตามที่ธนาคารสมาชิกแต่ละแห่งกำหนด ตั้งแต่ 10 ล้านบาทขึ้นไป เพื่อส่งให้ธนาคารผู้จ่ายตรวจสอบ และตอบหากมีกรณีปฏิเสธการจ่ายเงินตามเช็ค ระบบจะนำข้อมูลเช็คมูลค่าสูงที่ถูกปฏิเสธการจ่ายเงินออก และคำนวณดุลการหักบัญชีสุทธิใหม่ รวมทั้งส่งข้อมูลเช็ครับเข้าให้ธนาคารสมาชิกเพื่อใช้ในการตัดบัญชีลูกค้า และดำเนินการชำระดุลการหักบัญชีสุทธิผ่านระบบบาทเน็ต ในเย็นวันทำการเดียวกัน ธนาคารสมาชิกออนไลน์ต้องส่งตัวเช็คให้ศูนย์หักบัญชีฯ เพื่อทำการอ่าน คัดแยก และตรวจสอบกับข้อมูลที่ได้รับระหว่างวัน โดยคัดแยกเป็นรายธนาคาร รายสาขาธนาคาร และเรียงหมายเลขบัญชีให้ธนาคารผู้จ่ายเพื่อใช้ในการตรวจสอบตัวเช็ค

(2) รอบการหักบัญชีเช็คคืน (Return Round)

ในวันทำการรุ่งขึ้น ธนาคารสมาชิกจะส่งข้อมูลเช็คที่ตัดบัญชีไม่ได้พร้อมทั้งเหตุการณ์คืนให้ศูนย์หักบัญชีฯ ผ่านเครือข่ายสื่อสารหรือในรูปสื่อข้อมูลประเภทต่าง ๆ เพื่อคำนวณดุลการหักบัญชีรอบเช็คคืนและชำระดุลการหักบัญชีผ่านระบบบาทเน็ตเช่นกัน โดยศูนย์หักบัญชีฯ จะส่งข้อมูลเช็คคืนให้ธนาคารสมาชิกนำไปปลด hold เพื่อให้ลูกค้าสามารถใช้จ่ายได้ สำหรับตัวเช็ค ธนาคารสมาชิกจะนำมาคืนกันที่ศูนย์หักบัญชีฯ เพื่อให้ธนาคารผู้รับคืนเช็คดำเนินการต่อไป

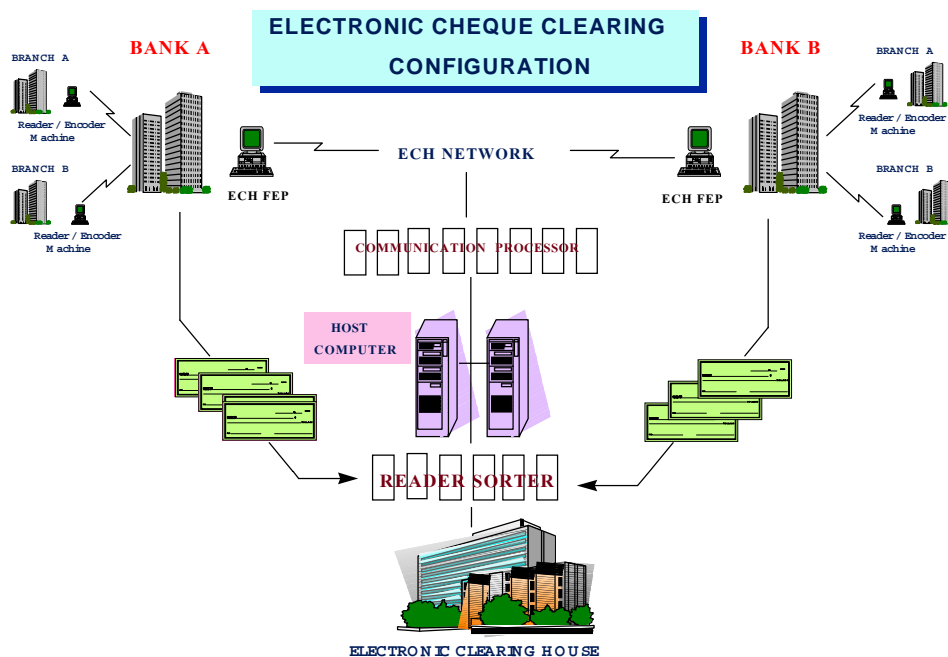
4.1.6 อุปกรณ์และกระบวนการประมวลผล

ระบบ ECS ใช้ข้อมูลเช็คที่ธนาคารสมาชิกส่งเรียกเก็บให้ศูนย์หักบัญชีฯ ประมวลผล จึงจำเป็นต้องมีเครื่องมือและอุปกรณ์คอมพิวเตอร์เพื่อใช้อ่านข้อมูลเช็ค รับ/ส่ง และประมวลผลข้อมูล อุปกรณ์ต่าง ๆ ที่มีความจำเป็นสำหรับระบบงาน คือ (ดูภาพที่ 4.1)

(1) ธนาคารสมาชิก ต้องมีเครื่อง reader/encoder ที่สาขาเพื่อใช้อ่านข้อมูลที่พิมพ์ใน codeline ของเช็ค รวมทั้ง พิมพ์ (encode) จำนวนเงินด้วยหมึก MICR ชนิด E-13B ลงบนเช็คที่ต้องส่งให้ศูนย์หักบัญชีฯ ในช่วงเย็น และต้องมีระบบงานกลางประมวลผลข้อมูลจากสาขาต่าง ๆ เพื่อส่งให้ศูนย์หักบัญชีฯ การรับ/ส่งข้อมูลทำผ่านเครื่องคอมพิวเตอร์ที่ทำหน้าที่เป็น Front end processor (ECHFEP)

(2) ศูนย์หักบัญชีฯ ใช้อุปกรณ์การสื่อสาร (router) ซึ่งเชื่อมโยงกับเครื่อง ECHFEP ของธนาคารสมาชิกในการรับ/ส่งข้อมูล และมีเครื่องคอมพิวเตอร์ที่เป็น host เพื่อประมวลผลข้อมูลเช็คที่ธนาคารสมาชิกส่งให้ศูนย์หักบัญชีฯ ตลอดจนใช้ควบคุมการทำงานของเครื่องอ่านและคัดแยกเช็ค (Reader/Sorter) ขนาดความเร็ว 1700 ฉบับต่อนาที จำนวน 6 เครื่องที่ใช้อ่านข้อมูลบน codeline ของเช็คที่ธนาคารสมาชิกนำส่งแล้วนำไปเปรียบเทียบกับข้อมูลที่ธนาคารสมาชิกได้นำส่งในระหว่างวัน ในขณะที่เดียวกันก็คัดแยกเช็คเป็นรายสาขาธนาคารและเรียงหมายเลขบัญชี

ภาพที่ 4.1 อุปกรณ์การประมวลผลระบบ ECS

4.1.7 วิธีการชำระดุลการหักบัญชี

ระบบ ECS จะทำการคำนวณดุลการหักบัญชีสุทธิและจัดทำข้อมูลเพื่อการชำระดุลผ่านระบบบาทเนตในแต่ละวันทำการ ในรูปของสื่อบันทึกข้อมูล โดยศูนย์หักบัญชีฯ จะดำเนินการหักบัญชีธนาคารสมาชิกผู้เป็นลูกหนี้ และเงินบัญชีธนาคารสมาชิกผู้เป็นเจ้าหนี้ ในบัญชีเงินฝากกระแสรายวันของธนาคารนั้น ๆ ที่ธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นจำนวนเท่ากับยอดเงินที่แต่ละธนาคารสมาชิกเสียดุลหรือได้ดุลการหักบัญชี ทั้งนี้ ธนาคารสมาชิกที่ได้ดุลจะยังไม่สามารถนำเงินไปใช้ในธุรกรรมใดได้จนกว่าธนาคารแห่งประเทศไทยจะชำระดุลการหักบัญชีรอบเช็คคืนเสร็จสมบูรณ์แล้ว ธนาคารสมาชิกจึงจะสามารถใช้ยอดเงินที่ได้ดุลการหักบัญชีได้

ธนาคารสมาชิกจะเริ่มบริหารเงินได้ตั้งแต่ได้รับดุลการหักบัญชีเบื้องต้น (เวลาประมาณ 15.45 น.) ธนาคารสมาชิกที่ขาดดุลการหักบัญชีมีเงินในบัญชีไม่เพียงพอสำหรับการชำระดุล ก็จะกู้ยืมเงินจากธนาคารอื่น หรือจากตลาดเงินได้ หากไม่สามารถนำเงินเข้าบัญชีเงินฝากที่ธนาคารแห่งประเทศไทยได้ในเวลาที่กำหนด ธนาคารแห่งประเทศไทยจะถือว่าการหักบัญชีครั้งนั้นเป็นโมฆะ และคำนวณดุลการหักบัญชีใหม่โดยไม่นำข้อมูลเช็คที่ธนาคารนั้น เรียกเก็บและถูกเรียกเก็บมาคำนวณด้วย แล้วดำเนินการชำระดุลสุทธิของธนาคารที่เหลือต่อไป ส่วนกรณีที่ไม่สามารถชำระดุลการหักบัญชีรอบเช็คคืนได้ ธนาคารแห่งประเทศไทยจะดำเนินการด้วยวิธีเดียวกันแต่จะย้อนกลับไปคำนวณดุลการหักบัญชีในรอบปกติของวันทำการก่อนอีกครั้งหนึ่ง

4.1.8 นโยบายการกำหนดราคา

ศูนย์หักบัญชีฯ ดำเนินงานโดยไม่มุ่งหวังผลกำไร ธนาคารผู้เรียกเก็บจะเสียค่าธรรมเนียมการใช้บริการหักบัญชีด้วยอิเล็กทรอนิกส์ และคิดแยกเช็คตามรายธนาคารฉบับละ 0.20 บาท สำหรับธนาคารผู้จ่ายฉบับละ 0.40 บาท และหากธนาคารผู้จ่ายประสงค์ให้คิดแยกเช็คตามรายสาขา ธนาคารและรายบัญชีเพิ่มเติม จะเสียค่าธรรมเนียมฉบับละ 0.60 บาท นอกจากนี้ เพื่อให้เช็คที่ส่งเข้ามาเรียกเก็บที่ศูนย์หักบัญชีฯ มีคุณภาพ ศูนย์หักบัญชีฯ จะเรียกเก็บค่าธรรมเนียมการซ่อมข้อมูลเช็คที่เครื่องไม่สามารถอ่านข้อมูลซึ่งพิมพ์ด้วยหมึกแม่เหล็กได้ ฉบับละ 5 บาท เฉพาะส่วนที่ต้องซ่อมเกินร้อยละ 3 ของจำนวนเช็คของธนาคารสมาชิกนั้น

ธนาคารสมาชิกคิดค่าธรรมเนียมการใช้บริการการใช้เช็คจากลูกค้าบัญชีเงินฝากกระแสรายวันฉบับละ 2 บาท (และลูกค้าต้องชำระค่าอากรฉบับละ 3 บาท) ทั้งนี้ค่าธรรมเนียมการคิดค่าบริการของธนาคารสมาชิกในส่วนนี้ ธนาคารแห่งประเทศไทยทำหน้าที่ในการพิจารณาให้อยู่ในระดับที่เหมาะสมรวมกับการคิดค่าธรรมเนียมการใช้บริการอื่น ๆ ร่วมกับธนาคารพาณิชย์

4.1.9 นโยบายบริหารความเสี่ยง

เพื่อการรักษาความปลอดภัย ระบบจะมีการกำหนดชุดรหัสลับในการรับส่งข้อมูล โดยระบบจะคำนวณค่า Message Authentication Code (MAC) จากข้อมูลที่ธนาคารสมาชิกส่งเข้ามาทุกรายการ แล้วส่งข้อมูลพร้อม MAC เป็นข้อมูลเช็ครับเข้าให้ธนาคารผู้จ่าย เพื่อใช้ในการตัดบัญชีลูกค้าและจัดทำข้อมูลเช็คคืน ส่งให้ศูนย์หักบัญชีฯ ในวันทำการถัดไป โดยระบบจะตรวจสอบจากค่า MAC ว่าเป็นข้อมูลเดียวกันกับที่ศูนย์หักบัญชีฯ ส่งให้ นอกจากนี้ กรณีที่ธนาคารสมาชิกไม่สามารถส่งข้อมูลออนไลน์ได้ และต้องส่งข้อมูลในรูปแบบของสื่อบันทึกข้อมูล (media) แทน ระบบก็จะมีชุดรหัสลับเพื่อใช้สำหรับสื่อบันทึกข้อมูลให้ด้วย

เนื่องจากระบบ ECS ใช้ข้อมูลเช็คในการคำนวณดุลการหักบัญชี ดังนั้น เพื่อเป็นการลดความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นจากความผิดพลาดในการส่งข้อมูลเช็คของธนาคารสมาชิก ระบบจึงมีการคัดแยกข้อมูลเช็คที่มีมูลค่าสูงซึ่งมีผลกระทบกับการชำระดุลการหักบัญชีเพื่อให้ธนาคารผู้จ่ายตรวจสอบและสามารถปฏิเสธการจ่ายเงินตามเช็คได้ นอกจากนี้ ศูนย์หักบัญชีฯ ยังเปิดโอกาสให้ธนาคารสมาชิกขอแก้ไขการส่งข้อมูลคลาดเคลื่อนเพิ่มเติมได้อีกภายในเวลา 17.00 น. ก่อนการชำระดุลการหักบัญชีประจำวันในเวลาประมาณ 17.15 น. ตลอดจนได้มีการกำหนดพิธีปฏิบัติเพื่อรองรับกรณีเกิดเหตุฉุกเฉินที่ทำให้ไม่สามารถปฏิบัติงานได้ตามปกติด้วย

สำหรับนโยบายการลดความเสี่ยงในการชำระดุลการหักบัญชียุคนี้ เนื่องจากเช็คมูลค่าสูงซึ่งปกติธนาคารพาณิชย์จะใช้ชำระเงินค่าซื้อขายเงินตราต่างประเทศ และเงินกู้ยืมระหว่างธนาคารมีจำนวนเงินรวมเกินกว่าร้อยละ 80 ของมูลค่าเช็คที่เรียกเก็บในแต่ละวัน ธนาคารแห่งประเทศไทยมีนโยบายที่จะให้ธนาคารพาณิชย์นำรายการดังกล่าวมาโอนผ่านระบบบาทเนตเพื่อลดความเสี่ยงของระบบ ECS โดยมีกำหนดใช้ในปี 2542

4.1.10 แผนฉุกเฉิน

ธนาคารแห่งประเทศไทยได้จัดตั้งศูนย์สำรองขึ้นที่สำนักงานใหญ่ (บางขุนพรหม) เพื่อรองรับกรณีที่เกิดภัยพิบัติต่าง ๆ ที่ส่งผลให้ศูนย์หักบัญชีอิเล็กทรอนิกส์ไม่สามารถดำเนินการได้ ศูนย์สำรองดังกล่าวจะสามารถดำเนินการหักบัญชีได้ครบวงจรทั้งการรับส่งข้อมูลเช็ค ตลอดจนการอ่านและคัดแยกเช็คด้วยเครื่องอ่านและคัดแยกซึ่งมีจำนวน 4 เครื่องได้

นอกจากนี้ ธนาคารแห่งประเทศไทยยังได้กำหนดแผนการปฏิบัติงานเพื่อรองรับกรณีเกิดเหตุขัดข้องและเหตุฉุกเฉินต่าง ๆ ตามความรุนแรงของสถานการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งด้านของธนาคารสมาชิกและศูนย์หักบัญชีฯ เช่นกรณีธนาคารสมาชิกไม่สามารถส่งข้อมูลเช็คเรียกเก็บให้ศูนย์หักบัญชีฯ ผ่าน leased line ได้ ก็ให้ใช้ dial-up line ในการส่งข้อมูลแทน หรือ กรณีธนาคารสมาชิกไม่สามารถส่งข้อมูลเช็คเรียกเก็บให้ศูนย์หักบัญชีฯ ทางออนไลน์ได้ ต้องส่งข้อมูลในรูปแบบของสื่อบันทึกข้อมูล (media) แทน หรือหากธนาคารสมาชิกไม่สามารถจัดทำข้อมูลเช็คเรียกเก็บได้ ต้องนำเช็คเรียกเก็บมาที่ศูนย์หักบัญชีฯ เพื่อจัดทำข้อมูลต่อไป

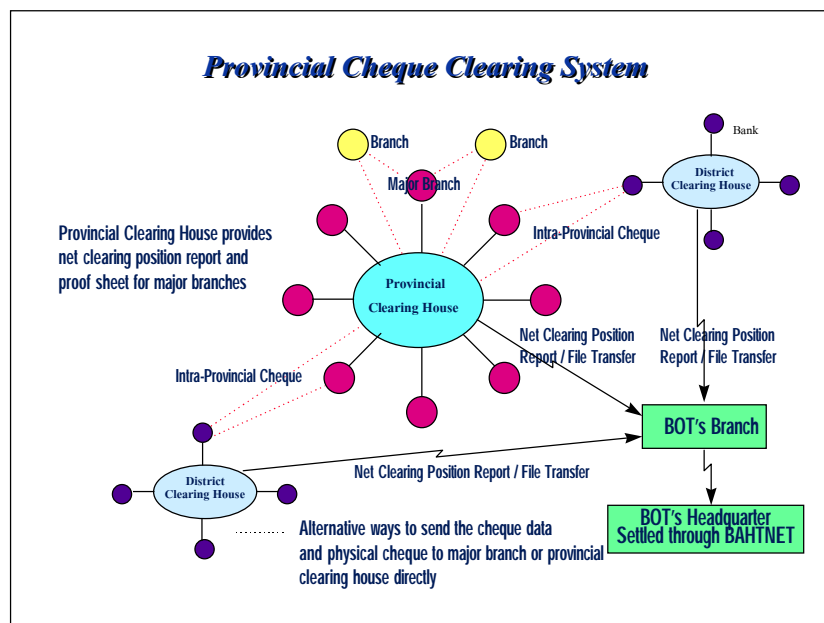
4.2 ระบบการหักบัญชีเช็คต่างจังหวัด

4.2.1 ความเป็นมา

เพื่อให้การเรียกเก็บเงินตามเช็คที่ส่งเรียกเก็บหรือสั่งจ่ายโดยสาขาธนาคารที่อยู่นอกเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลมีความรวดเร็ว เพิ่มประสิทธิภาพของระบบการหักบัญชีเช็คภายในแต่ละจังหวัดรวมทั้งลดต้นทุนและความเสี่ยงในการชำระเงินด้วยเช็ค และอำนวยความสะดวกในการบริหารเงินของธนาคารสมาชิกอันเกิดจากการได้หรือเสียดุลหักบัญชีสุทธิ ธนาคารแห่งประเทศไทยได้ดำเนินการพัฒนาระบบการหักบัญชีเช็คต่างจังหวัด ประกอบด้วย

(1) การยกระดับสำนักหักบัญชีจังหวัด เพื่อลดระยะเวลาการเรียกเก็บเงินของเช็คในจังหวัดจาก 3-7 วันให้เหลือเป็นภายในวันเดียว (one-day clearing) โดยการขยายเขตการหักบัญชีให้ครอบคลุมทุกอำเภอในจังหวัดและจังหวัดใกล้เคียงจากเดิมที่มีการหักบัญชีเฉพาะเช็คภายในอำเภอเมือง นอกจากนี้ได้เพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานด้วยการนำระบบงานคอมพิวเตอร์มาใช้ และปรับปรุงวิธีการชำระเงินระหว่างธนาคารจากเดิมชำระผ่านผู้แทนธนาคารแห่งประเทศไทย ที่คลังจังหวัดเป็นการชำระเงินแบบรวมศูนย์ที่ส่วนกลางผ่านระบบบาทเน็ต (ดูภาพที่ 4.2) ธนาคารแห่งประเทศไทยร่วมกับธนาคารสมาชิกได้เริ่มดำเนินการยกระดับสำนักหักบัญชีจังหวัดภูเก็ตเป็นจังหวัดแรกเมื่อวันที่ 15 กันยายน 2540 และได้ขยายผลต่อไปยังจังหวัดอื่น ๆ ทั่วประเทศครอบคลุมทั้งสิ้น 71 จังหวัด โดยมีเป้าหมายให้แล้วเสร็จภายในปี 2542 ซึ่งการดำเนินงานของระบบงานจะได้กล่าวโดยละเอียดต่อไป

ภาพที่ 4.2 ภาพรวมโครงสร้างสำนักหักบัญชี

(2) การปรับปรุงวิธีการเรียกเก็บเงินตามเช็คต่างจังหวัดข้ามเขตสำนักหักบัญชี (Bill for Collection - B/C) เพื่อลดระยะเวลาการเรียกเก็บเงินจาก 7 - 15 วัน ให้เป็นภายใน 6 วันทำการ ในระยะแรก โดยธนาคารแห่งประเทศไทยได้ออกระเบียบธนาคารแห่งประเทศไทยว่าด้วยการแจ้งผลการเรียกเก็บเงินตามเช็คต่างจังหวัดระหว่างธนาคารในกรุงเทพมหานคร เพื่อใช้บังคับให้ธนาคารสมาชิกต้องแจ้งผลการเรียกเก็บเงินตามเช็ค B/C ทั่วประเทศภายในกำหนดดังกล่าว และมีเป้าหมายลดระยะเวลาการเรียกเก็บให้เหลือวันเดียวในระยะต่อไป

การเรียกเก็บเงินตามเช็คข้ามเขตสำนักหักบัญชี ธนาคารผู้เรียกเก็บสามารถดำเนินการได้ 2 วิธี

วิธีแรก คือ ธนาคารผู้รับฝากเช็คจะส่งเช็คให้สาขาธนาคารตนที่อยู่ในเขตสำนักหักบัญชีที่สาขาธนาคารผู้จ่ายตั้งอยู่เป็นผู้เรียกเก็บผ่านสำนักหักบัญชีจังหวัดด้วยระบบการหักบัญชี one-day clearing ตามข้อ (1) เมื่อทราบผลการเรียกเก็บ สาขาธนาคารผู้เรียกเก็บจะแจ้งผลให้สาขาธนาคารผู้ส่งเรียกเก็บทราบ

วิธีที่สอง ซึ่งมักจะใช้ในกรณีที่ธนาคารผู้รับฝากเช็คไม่มีสาขาในท้องถิ่นเดียวกับสาขาธนาคารผู้จ่าย ธนาคารผู้เรียกเก็บจะส่งเช็คเพื่อเรียกเก็บผ่านสำนักงานใหญ่ของธนาคารผู้จ่าย ศูนย์หักบัญชีอิเล็กทรอนิกส์ โดยศูนย์หักบัญชีฯ จะประมวลผลข้อมูลผลการเรียกเก็บเงินสุทธิให้แก่ธนาคารสมาชิก และเมื่อเรียกเก็บได้ ธนาคารผู้จ่ายจะแจ้งผลการเรียกเก็บเงินนั้นต่อธนาคารคู่กรณี และบันทึกข้อมูลส่งให้ศูนย์หักบัญชีฯ เพื่อกำหนดผลการหักบัญชีระหว่างธนาคาร และชำระผลการหักบัญชีผ่านระบบบาทเนต ซึ่งทั้ง 2 วิธี ตามกติกาที่เป็นข้อตกลงร่วมกันของธนาคารสมาชิก ใช้เวลาในการเรียกเก็บไม่เกิน 15 วัน เมื่อธนาคารแห่งประเทศไทยประกาศใช้ระเบียบฉบับใหม่ จึงทำให้เวลาในการเรียกเก็บเงินทั้ง 2 วิธีดังกล่าวลดลงเหลือเป็นภายใน 6 วันทำการ ส่วนการพัฒนาเพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพระบบงาน และให้ลดระยะเวลาการเรียกเก็บให้เหลือวันเดียวนั้น ขึ้นกับความพร้อมของธนาคารสมาชิกในด้านเทคโนโลยีการตรวจสอบลายมือชื่อของผู้ส่งจ่ายเช็คแทนกันระหว่างสาขาธนาคารทั่วประเทศ ซึ่งธนาคารแห่งประเทศไทยอยู่ระหว่างพิจารณากำหนดแผนงาน เพื่อให้สอดคล้องกับเทคโนโลยีใหม่ ๆ ต่อไป

4.2.2 ระเบียบ หลักเกณฑ์ และนโยบาย

ก. การยกระดับสำนักหักบัญชีจังหวัดมี ระเบียบ หลักเกณฑ์ และวิธีปฏิบัติ
มาตรฐาน ดังนี้

- (1) ขยายเขตการหักบัญชีให้ครอบคลุมพื้นที่ทุกอำเภอในจังหวัดและจังหวัดข้างเคียง โดยยึดถือเขตเศรษฐกิจที่มีการใช้เช็คระหว่างกันเป็นสำคัญ และอยู่ในวิสัยที่สาขาธนาคารในอำเภอดังกล่าวสามารถส่งเช็คเข้าหักบัญชีได้ตามวงจรของการหักบัญชีเช็คแบบ one-day clearing
- (2) เป็นระบบ one-day clearing ซึ่งหมายถึง ระบบการหักบัญชีที่การแลกเช็ค การชำระคูลระหว่างธนาคาร และการบันทึกบัญชีลูกค้า กระทำในวันเดียวกัน โดยลูกค้าสามารถถอนเงินสดได้ในวันทำการถัดไป
- (3) มีการแต่งตั้งสาขาหลักเป็นผู้แทนธนาคารในการหักบัญชี
- (4) ส่งยอดคูลการหักบัญชีประจำวันเข้าชำระคูลที่ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานใหญ่
- (5) นำระบบคอมพิวเตอร์มาช่วยในการปฏิบัติงานบันทึกข้อมูลเช็คและคำนวณคูลการหักบัญชี
- (6) กรณีเช็คคืนของสาขาในอำเภอรอบนอกหรือสาขาห่างไกลให้ส่งภาพถ่ายเช็คคืนทางโทรสารเพื่อการแลกเปลี่ยนกันในรอบเช็คคืนวันทำการถัดไป และส่งเช็คคืนฉบับจริงตามในรอบการหักบัญชีปกติ จึงจะถือเป็นการคืนเช็คอย่างสมบูรณ์
- (7) จัดบริการขนส่งเช็คร่วมกันเพื่อประหยัดค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน

ในการดำเนินงานการหักบัญชีของสำนักหักบัญชีจังหวัด ธนาคารสมาชิกของสำนักหักบัญชีในจังหวัดนั้น ๆ ได้ร่วมกันกำหนดหลักเกณฑ์การปฏิบัติงาน บทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบ ของธนาคารสมาชิก ตลอดจนบทปรับและการดำเนินการอื่นที่เกี่ยวข้องกับระบบ เพื่อให้ธนาคารสมาชิกถือปฏิบัติ โดยสาขาหลักของธนาคารสมาชิกต้องลงนามร่วมกัน เพื่อแสดงความตกลงยินยอมปฏิบัติตามระเบียบดังกล่าว ซึ่งระเบียบที่ใช้ในแต่ละจังหวัด ส่วนใหญ่เป็นข้อกำหนดมาตรฐานที่เหมือนกัน อาจมีข้อแตกต่างกันบ้างในรายละเอียดบางประการ เช่น อัตราค่าปรับ เป็นต้น

สำหรับการชำระคูลหักบัญชีระหว่างธนาคารของสำนักหักบัญชีจังหวัดต่าง ๆ แบบรวมศูนย์ที่ส่วนกลาง มีระเบียบธนาคารแห่งประเทศไทยว่าด้วยการชำระคูลการหักบัญชีระหว่างธนาคารของสำนักหักบัญชีนอกเขตกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2539 และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2540 กำหนดอำนาจ หน้าที่ และขอบเขตความรับผิดชอบของธนาคารแห่งประเทศไทยในฐานะผู้ให้บริการ

ชำระดูแลธนาคารสมาชิก รวมทั้งกำหนดหน้าที่ให้ธนาคารสมาชิกถือปฏิบัติตามประกาศธนาคารแห่งประเทศไทย เรื่อง หลักเกณฑ์ วิธีการ และกำหนดเวลาในการชำระดูแลการหักบัญชีระหว่างธนาคาร ซึ่งออกตามระเบียบว่าด้วยการชำระดูแล

ข. การเรียกเก็บเงินตามเช็คต่างจังหวัดข้ามเขตสำนักหักบัญชี (B/C) เดิมสมาคมธนาคารไทยเป็นผู้กำหนดระเบียบและวิธีการเรียกเก็บเงินตามเช็ค B/C มาตั้งแต่ปี 2524 โดยกำหนดให้ใช้เวลาในการเรียกเก็บเช็ค B/C ภายใน 15 วัน เมื่อมีการปรับปรุงประสิทธิภาพให้ลดระยะเวลาการเรียกเก็บเงินให้เป็นภายใน 6 วันทำการ ธนาคารแห่งประเทศไทยได้ออกระเบียบธนาคารแห่งประเทศไทยว่าด้วยการแจ้งผลการเรียกเก็บเงินตามเช็คระหว่างธนาคารในกรุงเทพมหานคร เพื่อกำหนดหน้าที่ให้ธนาคารสมาชิกต้องแจ้งผลการเรียกเก็บภายใน 6 วันทำการ ทั้งวิธีส่งเช็คเรียกเก็บในรอบ B/C ที่ศูนย์หักบัญชีฯ และวิธีส่งเช็คเรียกเก็บผ่านสาขาของธนาคารตน

ในการชำระดูแลหักบัญชีระหว่างธนาคารสำหรับรอบการเรียกเก็บเช็ค B/C ที่ศูนย์หักบัญชีฯ ธนาคารแห่งประเทศไทยได้ออกระเบียบว่าด้วยการชำระดูแลการหักบัญชีการเรียกเก็บเงินตามเช็คต่างจังหวัดระหว่างธนาคารในกรุงเทพมหานคร พ.ศ. 2540 กำหนดอำนาจหน้าที่ และขอบเขตความรับผิดชอบของธนาคารแห่งประเทศไทยในฐานะผู้ให้บริการชำระดูแลแก่ธนาคารสมาชิก และกำหนดหน้าที่ให้ธนาคารสมาชิกถือปฏิบัติในการจัดทำข้อมูลยอดดูแลเช็คที่เรียกเก็บเงินได้ เพื่อการชำระดูแลภายในเวลาที่กำหนด

4.2.3 สมาชิกในระบบ

สมาชิกของสำนักหักบัญชีจังหวัดประกอบด้วยธนาคารพาณิชย์ตามกฎหมายว่าด้วยการธนาคารพาณิชย์ และธนาคารที่มีกฎหมายจัดตั้งขึ้นโดยเฉพาะ ที่มีสาขาอยู่ในเขตสำนักหักบัญชี ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2541 มีจำนวนธนาคารสมาชิกทั้งสิ้น 17 ธนาคาร ซึ่งรวมธนาคารแห่งประเทศไทย เมื่อดำเนินการยกระดับทุกสำนักหักบัญชีจังหวัดแล้ว จะมีจำนวนสาขาเป็นสมาชิกในสำนักหักบัญชีจังหวัดทั่วประเทศกว่า 3,000 สาขาโดยที่สาขาธนาคารที่เป็นสมาชิกสำนักหักบัญชีจังหวัดหนึ่งแล้ว สามารถสมัครเป็นสมาชิกสำนักหักบัญชีจังหวัดอื่นได้

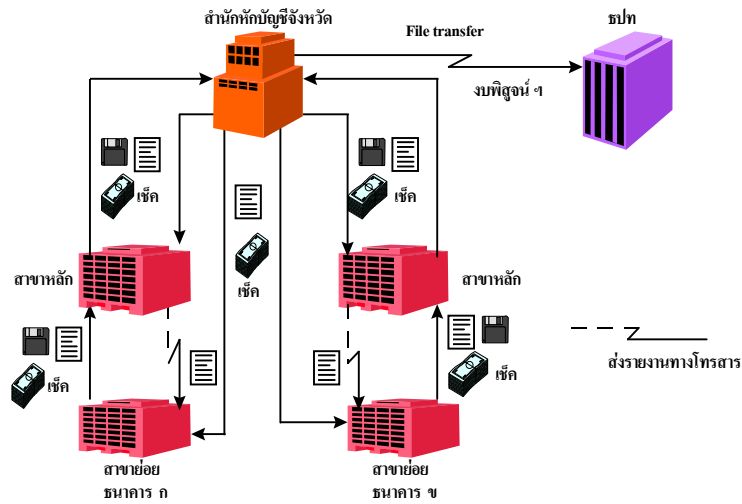
4.2.4 ขั้นตอนการดำเนินงาน

การดำเนินงานประจำวันภายใต้ระบบการหักบัญชีแบบ one-day clearing ด้วยระบบคอมพิวเตอร์แบบออฟไลน์ พัฒนาโดยธนาคารแห่งประเทศไทยเพื่อรองรับการปฏิบัติงานของธนาคารสมาชิกและสำนักหักบัญชี มีขอบเขตงาน ดังนี้ (ดูภาพที่ 4.3)

(1) รอบการหักบัญชีปกติ

เมื่อสาขาธนาคารสมาชิกรับฝากเช็คจากลูกค้า จะบันทึกข้อมูลเช็คเข้าระบบเป็นรายฉบับ และคัดแยกเช็คเป็นรายธนาคาร ส่งให้สาขาหลักดำเนินการรวบรวม และจัดส่งตัวเช็คพร้อมสื่อบันทึกข้อมูลเช็คให้สำนักหักบัญชีภายในเวลา 13.00 น. สำนักหักบัญชีจะจัดทำบัญชีการหักบัญชีพร้อมดุลการหักบัญชีรายธนาคารและรายสาขา บันทึกข้อมูลเช็ครับเข้าลงสื่อให้ธนาคารสมาชิกพร้อมรายงาน จากนั้นส่งบัญชีการหักบัญชีที่ได้รวมกับรอบการหักบัญชีเช็คคืนประจำวันแล้ว ให้ธนาคารแห่งประเทศไทยทางสายสื่อสาร (file transfer) เพื่อชำระดุลการหักบัญชีผ่านระบบบาทเนตในวันทำการเดียวกัน

ภาพที่ 4.3 ขั้นตอนการดำเนินงานของระบบการหักบัญชีเช็คต่างจังหวัด

(2) รอบการหักบัญชีเช็คคืน

ในวันทำการถัดไป สาขาธนาคารดำเนินการแยกเช็คคืนและนำข้อมูลเช็คคืนพร้อมทั้งเหตุผลการคืนเข้าระบบ กรณีสาขาห่างไกลให้ส่งข้อมูลเช็คคืนพร้อมเหตุผลการคืนและภาพถ่ายเช็คคืนทางโทรสารให้สาขาหลักบันทึกข้อมูลเข้าระบบแทน เมื่อสาขาหลักรวบรวมข้อมูลเช็คคืนของทุกสาขาแล้วส่งให้สำนักหักบัญชีภายในเวลา 9.00 น. สำนักหักบัญชี จะจัดทำบัญชีการหักบัญชีพร้อมดุลการหักบัญชีรายธนาคารและรายสาขา บันทึกข้อมูลเช็คคืนรับเข้าลงสื่อให้ธนาคารสมาชิกพร้อมรายงาน โดยที่ดุลการหักบัญชีที่คำนวณได้ให้พักรอไว้ เพื่อชำระดุลรวมกับรอบการหักบัญชีปกติประจำวันนั้น

4.2.5 อุปกรณ์ประมวลผล

เครื่องมือที่รองรับการปฏิบัติงานภายใต้ระบบการหักบัญชีเช็ครายฉบับ แบ่งเป็น 2 ด้าน ดังนี้

(1) ด้านสำนักหักบัญชี

เครื่องไมโครคอมพิวเตอร์พร้อมเครื่องพิมพ์ เครื่อง Fax Modem เครื่องโทรสาร (Facsimile) อุปกรณ์ไฟฟ้าสำรอง (UPS) และคู่สายโทรศัพท์

(2) ด้านธนาคารสมาชิก

เครื่องไมโครคอมพิวเตอร์พร้อมเครื่องพิมพ์

4.2.6 วิธีการชำระดุลการหักบัญชี

ธนาคารแห่งประเทศไทยจัดระบบการชำระดุลหักบัญชีเช็คของสำนักหักบัญชีในต่างจังหวัดที่ยกระดับเป็นสำนักหักบัญชีจังหวัด และสำนักหักบัญชีอำเภอรอบนอกต่าง ๆ ที่มีอยู่แล้วทั่วประเทศให้เป็นมาตรฐาน แบบรวมศูนย์ที่ส่วนกลาง เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารเงินของธนาคารสมาชิก โดยให้สำนักหักบัญชีทั่วประเทศส่งบพิสูจน์การหักบัญชีที่เข้ารหัส (encrypt) เพื่อความปลอดภัยของข้อมูลทางสายสื่อสาร (file transfer) ให้ธนาคารแห่งประเทศไทย ภายในเวลา 15.00 น.

เมื่อธนาคารแห่งประเทศไทยได้รับข้อมูลบพิสูจน์ฯ ระบบจะถอดรหัส (decrypt) และตรวจสอบความถูกต้อง เมื่อได้รับข้อมูลครบทุกสำนักหักบัญชี แต่ละสำนักงานภาคของธนาคารแห่งประเทศไทยจะยืนยันฐานะดุลการหักบัญชีสุทธิกับสาขาธนาคารสมาชิกประจำภาค ศูนย์หักบัญชีฯ จะยืนยันฐานะสุทธิทั้งประเทศกับสำนักงานใหญ่ ธนาคารสมาชิก ระหว่างเวลา 16.00 น. ถึง 16.45 น. และชำระดุลการหักบัญชีผ่านระบบบาทเน็ตในเวลา 17.00 น. ทั้งนี้ ธนาคารสมาชิกที่ได้ดุลสามารถใช้เงินได้ทันที

4.2.7 นโยบายการกำหนดราคา

เพื่อลดความเสี่ยงในการชำระดุลการหักบัญชีเช็คต่างจังหวัด ธนาคารแห่งประเทศไทยสนับสนุนให้รวมศูนย์การชำระดุลที่ส่วนกลาง โดยคิดค่าธรรมเนียมในอัตราที่ไม่หวังผลกำไร ปีละ 1,000 บาทต่อ 1 สำนักงานหรือสาขาธนาคาร

4.2.8 แผนฉุกเฉิน

ธนาคารแห่งประเทศไทยได้จัดทำแผนรองรับกรณีฉุกเฉินที่สำคัญดังนี้

(1) กำหนดให้สำนักหักบัญชีจัดหาอุปกรณ์คอมพิวเตอร์สำรอง อุปกรณ์การสื่อสาร และระบบไฟฟ้า ตลอดจนเตรียมพนักงานให้สามารถปฏิบัติงานแทนกันและปฏิบัติงานในระบบ manual ได้ รวมทั้งกำหนดให้มีมาตรการป้องกันไวรัสคอมพิวเตอร์ ในทำนองเดียวกันกำหนดให้ธนาคารสมาชิกมีเครื่องสำรองไฟที่สาขาหลัก เพื่อรองรับงานของสาขาหลักเองและสาขาย่อยในกรณีอุปกรณ์ขัดข้อง

(2) กำหนดแผนการปฏิบัติงานเพื่อรองรับกรณีเกิดเหตุขัดข้องและเหตุฉุกเฉิน ทั้งด้านสำนักหักบัญชีและธนาคารสมาชิก ตามสถานการณ์ต่าง ๆ เช่นกรณีธนาคารสมาชิกไม่สามารถนำข้อมูลส่งสำนักหักบัญชีได้ตามปกติอันเกิดจากสาขาย่อยหรือสาขาหลักไม่สามารถบันทึกรายการเช็คเรียกเก็บได้ ให้สาขาหลักแจ้งยอดดุลการเรียกเก็บตามเช็คเป็นยอดรวมรายธนาคาร เพื่อนำเข้าระบบที่สำนักหักบัญชี หากสำนักหักบัญชีไม่สามารถปฏิบัติงานได้ตามปกติให้ใช้ระบบ manual เป็นต้น

(3) กรณีสำนักหักบัญชีไม่สามารถส่งบพิสูจน์ฯ เพื่อการชำระคูลด้วยสายสื่อสารให้ส่งทางโทรสารแทน หากไม่สามารถทำได้ให้แจ้งยอดดุลการหักบัญชีสุทธิตายธนาคารทางเครื่องมือสื่อสารอื่น เช่น โทรศัพท์เคลื่อนที่ วิทยุสื่อสาร หรือในกรณีที่ไม่สามารถดำเนินการใด ๆ ให้เลื่อนการชำระคูลเป็นวันทำการถัดไป

4.3 ระบบการโอนเงินรายย่อย (Media Clearing)

4.3.1 ความเป็นมา

ธนาคารพาณิชย์แต่ละธนาคารได้ให้บริการโอนเงินแก่ลูกค้าของธนาคาร โดยผู้โอนและผู้รับโอนจะต้องมีบัญชีอยู่กับธนาคารผู้ให้บริการ ไม่สามารถโอนข้ามธนาคารได้ เพื่อลดข้อจำกัดดังกล่าว ธนาคารแห่งประเทศไทยจึงได้พัฒนาระบบการโอนเงินรายย่อย (Media Clearing) แบบออฟไลน์ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ลูกค้าในการโอนเงินที่มีข้อตกลงล่วงหน้าจากบัญชีเงินฝากลูกค้าธนาคารหนึ่งไปยังบัญชีเงินฝากลูกค้าของอีกธนาคารหนึ่งซึ่งมีวงกการชำระหนี้ที่แน่นอน และมีปริมาณรายการมาก โดยศูนย์หักบัญชีอิเล็กทรอนิกส์เป็นแหล่งกลางรับสื่อบันทึกข้อมูลข้อมูลการโอนเงิน คัดแยกและคำนวณคูลเพื่อหักบัญชีระหว่างธนาคารสมาชิก ธนาคารแห่งประเทศไทยได้ให้บริการระบบ Media Clearing ตั้งแต่วันที่ 16 มกราคม 2540 เป็นต้นมา

4.3.2 ระเบียบ หลักเกณฑ์และนโยบาย

เพื่อความราบรื่นในการใช้ระบบโอนเงินรายย่อยร่วมกัน มีระเบียบกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบระหว่างธนาคารสมาชิกด้วยกันและกับศูนย์หักบัญชี วิธีการดำเนินงานและหลักการเพื่อแก้ไขปัญหาที่จะพบบ่อยในระบบ มีดังนี้

(1) **ระเบียบธนาคารแห่งประเทศไทยว่าด้วยการหักบัญชีการโอนเงินรายย่อยระหว่างธนาคาร พ.ศ.2540** เป็นระเบียบที่กำหนดขึ้นเพื่อให้บังคับระหว่างธนาคารสมาชิกด้วยกันและกับศูนย์หักบัญชี และมีประกาศธนาคารแห่งประเทศไทยที่ออกตามระเบียบอีก 3 ฉบับ ว่าด้วยการกำหนดเวลาการปฏิบัติงาน ค่าธรรมเนียมการประมวลผลข้อมูลการโอนเงิน และพิธีปฏิบัติในการหักบัญชีการโอนเงินรายย่อย

(2) **หลักเกณฑ์การให้บริการโอนเงินแก่ลูกค้าของธนาคารสมาชิกผ่านระบบการหักบัญชีการโอนเงินรายย่อยระหว่างธนาคาร (Media Clearing)** เป็นหลักเกณฑ์ที่กำหนดขึ้นให้ธนาคารสมาชิกใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติกับลูกค้าในการนำยอดถดถอยการโอนเงิน เพื่อความเป็นธรรมกับผู้บริโภค

4.3.3 สมาชิกในระบบ

ธนาคารที่จะเข้าเป็นสมาชิกของระบบจะต้องเป็นสมาชิกศูนย์หักบัญชีอิเล็กทรอนิกส์ และได้รับอนุมัติจากธนาคารแห่งประเทศไทยให้ดำเนินการดังกล่าวได้ ณ สิ้นปี 2541 มีธนาคารสมาชิกรวมทั้งสิ้น 26 ธนาคาร ประกอบด้วย ธนาคารพาณิชย์ไทย 14 ธนาคาร ธนาคารเฉพาะกิจ 2 ธนาคาร และสาขาธนาคารพาณิชย์ต่างประเทศ 10 ธนาคาร

4.3.4 บริการโอนเงิน

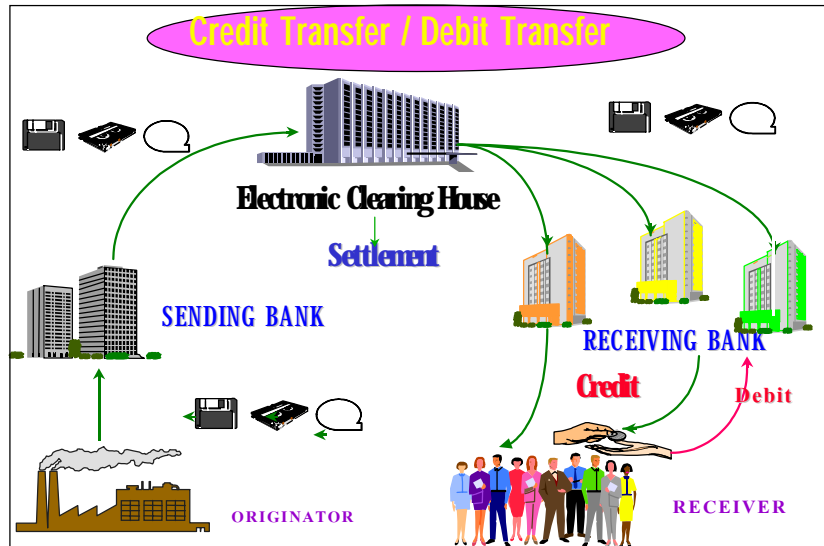
บริการโอนเงินในระบบ Media Clearing มี 2 ประเภท คือ

(1) **Credit Funds Transfer** เป็นการโอนเงินจากลูกค้าของธนาคารหนึ่งไปเข้าบัญชีของลูกค้าอีกธนาคารหนึ่ง เช่น การจ่ายเงินเดือนเข้าบัญชีพนักงานหรือลูกจ้าง การจ่ายเงินปันผลหรือดอกเบี้ยตราสารต่าง ๆ เป็นต้น

(2) **Debit Funds Transfer** เป็นการโอนเงินที่ลูกค้าจัดทำยอดถดถอยล่วงหน้า (Pre-authorized) ให้ธนาคารหักเงินจากบัญชีของตนเมื่อได้รับคำสั่งจากผู้รับชำระเงิน ซึ่งอาจจะมีงวดการจ่ายเงินเป็นประจำที่ตกลงกัน เช่น การชำระค่าเบี้ยประกัน การผ่อนชำระเงินกู้ การชำระค่าสาธารณูปโภคต่าง ๆ เป็นต้น

4.3.5 ขั้นตอนการดำเนินงาน

ภาพที่ 4.4 การส่งข้อมูลในระบบ Media Clearing

- (1) ลูกค้าผู้ใช้บริการเตรียมรายละเอียดการโอนเงินเข้าหรือหักบัญชีลูกค้าธนาคารต่าง ๆ ส่งให้ธนาคารผู้ให้บริการบันทึกลงในสื่อข้อมูล เพื่อให้ดำเนินการส่งต่อไปที่ศูนย์หักบัญชีฯ
- (2) เมื่อธนาคารสมาชิกได้รับรายละเอียดการโอนเงินจากลูกค้า จะคัดแยกรายการโอนเงินที่เป็นของธนาคารตนเองและตรวจสอบความถูกต้อง แล้วจึงบันทึกข้อมูลการโอนเงินของธนาคารอื่นลงในสื่อข้อมูลให้เป็นตามมาตรฐานที่กำหนด เพื่อส่งให้ศูนย์หักบัญชีฯ
- (3) ศูนย์หักบัญชีฯ ตรวจสอบความถูกต้อง หากพบข้อผิดพลาดจะคืนสื่อบันทึกข้อมูล และรายงานแสดงข้อผิดพลาดให้ธนาคารสมาชิกนำกลับไปแก้ไข หากถูกต้องจะรวบรวมไว้เพื่อรอการคัดแยก หลังการคัดแยกศูนย์หักบัญชีฯ จะบันทึกข้อมูลรายการโอนเงินของแต่ละธนาคารลงบนสื่อ ให้ธนาคารสมาชิกรับกลับไปดำเนินการ
- (4) ธนาคารสมาชิกรับสื่อบันทึกข้อมูลการโอนเงิน และรายงานผลการหักบัญชีเบื้องต้น จากศูนย์หักบัญชีฯ เพื่อนำไปตรวจสอบและบันทึกบัญชีลูกค้า หากรายการใดไม่สามารถดำเนินการได้ (Unsuccess or Return Item) จะส่งสื่อข้อมูลที่บันทึกรายการคืนดังกล่าว พร้อมทั้งแจ้งเหตุผลตามรูปแบบมาตรฐานที่กำหนดไปที่ศูนย์หักบัญชีฯ ในเช้าวันที่รายการมีผล
- (5) เมื่อศูนย์หักบัญชีฯ ได้รับสื่อบันทึกข้อมูลรายการคืนจากธนาคารสมาชิก จะตรวจสอบความถูกต้อง คัดแยกและบันทึกข้อมูลรายการคืนของแต่ละธนาคารลงบนสื่อให้กับธนาคารสมาชิกผู้ส่งข้อมูลการโอนเงินนั้น

(6) ธนาคารสมาชิกจะได้รับสื่อบันทึกข้อมูลรายการคืน เพื่อปรับปรุงบัญชีลูกค้า และแจ้งลูกค้าต่อไป นอกจากนี้ยังได้รับรายงานผลการหักบัญชีสุทธิระหว่างธนาคาร ซึ่งธนาคารสมาชิกจะบริหารเงินเพื่อให้ธนาคารแห่งประเทศไทยดำเนินการชำระผลการหักบัญชี ระหว่างธนาคารสมาชิก (Settlement) ในวันที่รายการมีผลผ่านระบบบาทเน็ต

การรับและส่งข้อมูลโอนเงินระหว่างธนาคารสมาชิกกับศูนย์หักบัญชีฯ ในทุกขั้นตอน มีมาตรฐานความปลอดภัยของแฟ้มข้อมูล (File Authentication) เพื่อให้ผู้กรณีตรวจสอบและมั่นใจว่าข้อมูลไม่ได้ถูกเปลี่ยนแปลงแก้ไขระหว่างทาง และสำหรับรายการที่ผ่านการประมวลผลที่ศูนย์หักบัญชีฯ แล้ว จะมี Item Authentication กำกับแต่ละรายการอีกชั้นหนึ่ง

4.3.6 อุปกรณ์การประมวลผล

ข้อมูลการ โอนเงินจะถูกบันทึกลงในสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น เทปแม่เหล็ก หรือ แผ่นจานแม่เหล็ก และนำมาประมวลผลที่ศูนย์หักบัญชีฯ โดยใช้อุปกรณ์คอมพิวเตอร์ร่วมกับระบบ ECS

4.3.7 วิธีการชำระผลการหักบัญชี

ศูนย์หักบัญชีฯ จะคำนวณผลการหักบัญชีและจัดทำข้อมูลเพื่อชำระผลผ่านระบบบาทเน็ตโดยจะนำยอดผลการหักบัญชีที่คำนวณได้หักบัญชีธนาคารสมาชิกผู้เสียดูแล และนำเข้าบัญชีให้ธนาคารสมาชิกผู้ได้ดูแลในบัญชีเงินฝากของธนาคารสมาชิกนั้น ๆ ที่ธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นจำนวนเท่ากับยอดเงินที่แต่ละธนาคารเสียดูแลหรือ ได้ดูแลในวันที่รายการมีผล

หากปรากฏว่า ธนาคารสมาชิกผู้เสียดูแลมีเงินคงเหลือในบัญชีเงินฝากไม่พอหักยอดเงินที่ตนเสียดูแลและไม่สามารถนำเงินเข้าบัญชีเงินฝากให้เพียงพอในวันนั้นภายในเวลาที่กำหนดให้ถือว่าการหักบัญชีครั้งนั้นเป็นโมฆะ ศูนย์หักบัญชีฯ จะแจ้งให้ทุกธนาคารทราบ และจัดให้มีการคำนวณผลการหักบัญชีสุทธิใหม่อีกครั้งหนึ่งทันที โดยไม่นำข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับธนาคารนั้นมาคำนวณด้วย แล้วแจ้งผลการหักบัญชีสุทธิใหม่ให้ธนาคารสมาชิกทราบ และเข้าบัญชีหรือหักบัญชีธนาคารสมาชิกต่อไป

4.3.8 นโยบายการกำหนดราคา

(1) ธนาคารแห่งประเทศไทย ให้บริการระบบ Media Clearing เพื่อสนับสนุนให้มีการใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์แทนการใช้เงินสดหรือเช็คในการชำระเงิน ซึ่งจะส่งผลในการเพิ่มประสิทธิภาพและลดต้นทุนต่อระบบเศรษฐกิจโดยรวม การคิดค่าธรรมเนียมจึงอยู่บนพื้นฐานของการจูงใจให้มีการใช้ระบบโดยไม่มุ่งหวังผลกำไร

(2) เพื่อจูงใจให้ธนาคารสมาชิกส่งข้อมูลล่วงหน้า ซึ่งจะช่วยกระจายภาระงาน ศูนย์หลักบัญชี จึงเรียกเก็บค่าธรรมเนียมจากธนาคารสมาชิกเพื่อการประมวลผลในอัตราต่างกัน หากธนาคารสมาชิกส่งข้อมูลก่อนล่วงหน้าหลายวัน ก็จะเรียกเก็บค่าธรรมเนียมในอัตราที่ถูกกลงเป็นลำดับ

4.3.9 แผนฉุกเฉิน

เนื่องจากระบบ Media Clearing ใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ร่วมกับระบบ ECS ดังนั้น จึงมีศูนย์สำรอง (Backup site) อยู่ที่ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานใหญ่ บางขุนพรหม เช่นเดียวกับระบบ ECS โดยได้สำรองโปรแกรมและข้อมูลล่าสุดไว้ที่ศูนย์สำรองทุกสิ้นวัน

4.4 ระบบบาทเน็ต

4.4.1 ความเป็นมา

จากการที่เศรษฐกิจและการค้าของประเทศไทยมีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว มีผลให้ธุรกรรมการชำระเงินในแต่ละวันมีปริมาณและมูลค่าเพิ่มมากขึ้น เครื่องมือการชำระเงินที่มีอยู่ค่อนข้างจำกัด การชำระเงินมูลค่าสูงส่วนใหญ่ใช้เช็ค แคนเชียร์เช็ค หรือเช็คธนาคารแห่งประเทศไทย ดังนั้น เพื่ออำนวยความสะดวกรวดเร็วในการทำธุรกรรมทางการเงินที่มีมูลค่าสูง ลดต้นทุนและความเสี่ยงของระบบ ธนาคารแห่งประเทศไทยจึงได้ดำเนินการพัฒนาระบบการโอนเงินรายใหญ่ทางอิเล็กทรอนิกส์ที่เรียกว่าบาทเน็ต (BAHTNET - Bank of Thailand Automated High-value Transfer Network) เพื่อให้เป็นสาธารณูปโภคทางการเงินและรองรับพัฒนาการระบบการชำระเงินในรูปแบบต่าง ๆ ของประเทศ ให้มีความทันสมัยเป็นสากลทัดเทียมกับศูนย์กลางทางการเงินอื่น ๆ โดยให้บริการตั้งแต่วันที่ 24 พฤษภาคม 2538 เป็นต้นมา

4.4.2 ระเบียบ หลักเกณฑ์ และนโยบาย

สมาชิกบาทเน็ตต้องเป็นผู้ที่มีบัญชีเงินฝากที่ธนาคารแห่งประเทศไทย และยอมรับปฏิบัติตามระเบียบธนาคารแห่งประเทศไทยว่าด้วยบริการบาทเน็ต พ.ศ. 2538 โดยระเบียบดังกล่าวกำหนดอำนาจหน้าที่ และขอบเขตความรับผิดชอบของธนาคารแห่งประเทศไทยในฐานะผู้ให้บริการและสมาชิก รวมทั้งกำหนดรูปแบบและหลักเกณฑ์ในการใช้บริการ

ในกรณีที่มีข้อพิพาทและไม่สามารถตกลงกันได้ให้นำเรื่องเข้าสู่การพิจารณาของอนุญาโตตุลาการ ซึ่งประกอบด้วย อนุญาโตตุลาการที่แต่งตั้งโดยธนาคารแห่งประเทศไทย และสมาคมธนาคารไทย ฝ่ายละ 1 คน และอนุญาโตตุลาการทั้งสองจะแต่งตั้งบุคคลภายนอกอีกหนึ่งคนร่วมเป็นคณะอนุญาโตตุลาการ

สำหรับการโอนเงินเพื่อบุคคลที่สามซึ่งธนาคารพาณิชย์ให้บริการแก่ลูกค้าในการโอนเงินผ่านระบบบาทเน็ตไปเข้าบัญชีของผู้รับเงินที่ธนาคารอื่น จะต้องดำเนินการภายใต้หลักเกณฑ์การให้บริการโอนเงินแก่ลูกค้าของธนาคารพาณิชย์ซึ่งธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นผู้กำหนดขึ้น ทั้งนี้ เพื่อความเป็นธรรมแก่ประชาชนผู้ใช้บริการ อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันประเทศไทยยังไม่มีกฎหมายเกี่ยวกับการโอนเงินหรือการโอนเงินทางอิเล็กทรอนิกส์โดยเฉพาะ ดังนั้น หากมีข้อพิพาทเกิดขึ้น จะต้องดำเนินการให้เป็นไปตามบทบัญญัติของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

4.4.3 สมาชิกระบบบาทเน็ต

สมาชิกระบบบาทเน็ตต้องมีบัญชีเงินฝากที่ธนาคารแห่งประเทศไทย และมีคุณสมบัติตามที่กำหนด ซึ่งสมาชิกของระบบสามารถจำแนกได้เป็น 3 ประเภท ดังนี้

(1) **สมาชิกสามัญ** เป็นสมาชิกที่สามารถทำธุรกรรมการโอนเงินและรับโอนเงินรวมทั้งบริการอื่น ๆ โดยมี Workstation Subsystem (WS) เป็นของตนเอง

(2) **สมาชิกสมทบ** เป็นสมาชิกที่ใช้ระบบบาทเน็ตผ่าน WS ของสมาชิกสามัญเพื่อทำการโอนเงินและรับโอนเงิน

(3) **สมาชิกอื่น ๆ** เป็นสมาชิกที่ใช้บริการได้เฉพาะการรับโอนเงินเข้าบัญชีที่กำหนด ซึ่งเป็นบัญชีเงินฝากที่ธนาคารแห่งประเทศไทย โดยรับโอนผ่าน WS ของธนาคารแห่งประเทศไทย

เมื่อเริ่มเปิดระบบบาทเน็ตมีสมาชิกสามัญ 33 ราย ประกอบด้วยธนาคารพาณิชย์ไทยและสาขาธนาคารพาณิชย์ต่างประเทศ ธนาคารแห่งประเทศไทย และบริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย

ณ วันที่ 31 ธันวาคม 2541 มีสมาชิกสามัญ ดังนี้

ธนาคารพาณิชย์ไทย	14 ราย
สาขาธนาคารพาณิชย์ต่างประเทศ	21 ราย
สถาบันการเงินเฉพาะกิจ	5 ราย
บริษัทเงินทุนและบริษัทเงินทุนหลักทรัพย์	18 ราย
บริษัทศูนย์รับฝากหลักทรัพย์	1 ราย
ธนาคารแห่งประเทศไทยและกองทุนเพื่อการฟื้นฟูและพัฒนาสถาบันการเงิน	5 ราย
ส่วนราชการ	2 ราย
รวม	66 ราย

4.4.4 บริการในระบบบาทเนต

ระบบบาทเนตเปิดให้บริการทุกวันทำการธนาคารตั้งแต่เวลา 9.00 น. ถึง 17.30 น. โดยมีบริการประเภทต่าง ๆ ดังนี้

- (1) **การโอนเงิน (Funds Transfer)** สมาชิกสามารถสั่งโอนเงินจากบัญชีเงินฝากของตน ที่ธนาคารแห่งประเทศไทย ไปเข้าบัญชีเงินฝากของสมาชิกอื่น หรือโอนเงินระหว่างบัญชีของตนเองที่ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานใหญ่ และสาขาภาคทุกสาขา
- (2) **การโอนเงินเพื่อบุคคลที่สาม (Third Party Funds Transfer)** เป็นการโอนเงินตามคำสั่งของลูกค้าที่สั่งให้ธนาคารผู้รับนำเงินเข้าบัญชีผู้รับประโยชน์ ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวสามารถทำได้ทั่วประเทศ
- (3) **การสอบถามข้อมูล (Inquiry)** สมาชิกสามารถใช้ระบบบาทเนตเรียกดูข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับบัญชีเงินฝากของตนที่ธนาคารแห่งประเทศไทย เช่น ยอดคงเหลือ ความเคลื่อนไหวในบัญชี และสอบถามรายการรับส่งข้อมูลที่รอดำเนินการและที่ดำเนินการสำเร็จแล้ว
- (4) **การสื่อสารระหว่างกัน (Bilateral Communication)** สมาชิกสามารถส่งข่าวสารผ่านระบบบาทเนตไปยังสมาชิกอื่น ๆ ได้ตลอดเวลาที่ระบบเปิดให้บริการ
- (5) **การประกาศข้อความ (Message Broadcast)** โดยปกติจะเป็นการประกาศข้อความของธนาคารแห่งประเทศไทย หากสมาชิกต้องการส่งข่าวสารให้สมาชิกทั้งหมดในระบบทราบ ก็สามารถส่งข่าวสารนั้นมายังธนาคารแห่งประเทศไทย เพื่อประกาศให้ต่อไป
- (6) **การชำระเงินดุล (Multilateral Funds Transfer - MFT)** เป็นกระบวนการโอนเงินพร้อมกันหลายบัญชีที่ธนาคารแห่งประเทศไทยใช้ในการชำระเงินดุลการหักบัญชีของสมาชิก เช่น ดุลการหักบัญชีเช็คและดุลการโอนเงินรายย่อยในแต่ละวัน เป็นต้น

4.4.5 ขั้นตอนการดำเนินงาน

(1) การโอนเงิน

สมาชิกส่งคำสั่งโอนเงินผ่าน Workstation Subsystem ที่เชื่อมโยงอยู่กับคอมพิวเตอร์แม่ข่ายของระบบบาทเนต (BAHTNET Host Computer - BHC) เมื่อระบบได้รับคำสั่งก็จะส่งผ่านไปยังระบบบัญชีเงินฝากเพื่อทำการตรวจสอบยอดคงเหลือในบัญชีและสิทธิของผู้ทำรายการ หากถูกต้องและมีเงินในบัญชีเพียงพอก็จะเดบิตบัญชีผู้สั่งโอน เครดิตบัญชีผู้รับโอน ส่งใบแจ้งการเดบิตและเครดิตบัญชีให้ผู้สั่งโอนและผู้รับโอนพร้อมกันทันที ในกรณีเงินในบัญชีมีไม่เพียงพอระบบจะเก็บ

คำสั่งนั้นไว้ตามลำดับ (Queue) ที่ผู้สั่งโอนกำหนด เมื่อมีเงินในบัญชีเพียงพอแล้วระบบก็จะดำเนินการตามที่กำหนดโดยอัตโนมัติ ส่วนคำสั่งที่ยังคงเหลืออยู่จนกระทั่งสิ้นวัน จะถูกยกเลิกและแจ้งให้ผู้สั่งโอนทราบทันที

(2) การสอบถามข้อมูล

สมาชิกสามารถสอบถามจำนวนรายการรับเข้าและส่งออกทุกประเภท จาก WS Subsystem หรือสอบถามสถานภาพการเชื่อมโยงกับศูนย์ BHC หรือสอบถามข้อมูลในบัญชีเงินฝาก เช่น ยอดคงเหลือและรายการเคลื่อนไหวโดยส่งคำสั่งผ่าน WS เข้าสู่ BHC ซึ่งถ้าเป็นการสอบถามเกี่ยวกับบัญชีเงินฝาก BHC ก็จะส่งต่อไปยังระบบบัญชีเงินฝาก (C/A) เพื่อประมวลผลและแจ้งให้สมาชิกทราบต่อไป

(3) การสื่อสารระหว่างกัน

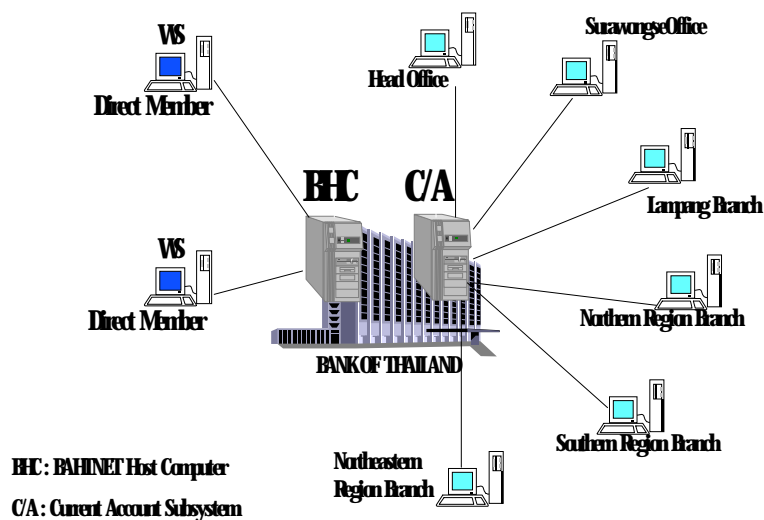
สมาชิกส่งข้อความโดยใช้ WS Subsystem ของตน ผ่าน BHC ไปยัง WS ของผู้รับซึ่งจะแสดงผลทางเครื่องพิมพ์

(4) การประกาศข้อความ

สมาชิกส่งข้อความที่ต้องการประกาศเป็นหนังสือ โทรสาร หรือ bilateral communication ให้ธนาคารแห่งประเทศไทย พิจารณาความเหมาะสม ก่อนประกาศให้สมาชิกทราบ โดยใช้ WS ของธนาคารแห่งประเทศไทยส่งข้อความผ่าน BHC ไปยัง WS ของสมาชิกทั้งหมด ซึ่งจะปรากฏทั้งทางจอภาพและออกทางเครื่องพิมพ์

4.4.6 อุปกรณ์และระบบงานคอมพิวเตอร์

ภาพที่ 4.5 อุปกรณ์การประมวลผลระบบบาทเน็ต

ระบบ BAHTNET ประกอบด้วย ระบบย่อย 3 ระบบ ดังนี้

(1) *Workstation (WS) Subsystem* เป็นคอมพิวเตอร์ลูกข่ายติดตั้งอยู่ที่สำนักงานของสมาชิก สามารถทำกิจกรรมต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาแล้ว ส่วน WS ซึ่งอยู่ที่ธนาคารแห่งประเทศไทยนั้น นอกจากจะทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่นเดียวกันได้แล้ว ยังทำหน้าที่อื่น ๆ ได้อีก เช่น การโอนเงินเพื่อชำระคูลหักบัญชี (Multilateral Funds Transfer - MFT) การหักเงินจากบัญชีของผู้ใช้บริการที่มีข้อตกลงล่วงหน้าเข้าบัญชีของธนาคารแห่งประเทศไทย (Pre-Authorized Debit Transfer - PAD) และการประกาศข้อความ (Message Broadcast)

(2) *BAHTNET Host Computer (BHC) Subsystem* เป็นคอมพิวเตอร์แม่ข่าย ตั้งอยู่ที่ธนาคารแห่งประเทศไทย บางขุนพรหม ทำหน้าที่เป็น message-switching center คือ รับและส่งข้อความระหว่าง WS Subsystem และ Current Account Subsystem

(3) *Current Account (C/A) Subsystem* คือระบบบัญชีเงินฝากของธนาคารแห่งประเทศไทย

การเชื่อมโยงระหว่าง WS Subsystem และ BHC Subsystem เป็นแบบ Point-to-Point ใช้ Protocol X.25 ผ่านสายโทรศัพท์แบบ Digital Leased Line ขององค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทย ที่ความเร็ว 9.6 kbps (Kilobits per Second) โดยมีระบบสำรองเป็นแบบ Public Switched Line หรือ Dial-up Line

4.4.7 การควบคุมความปลอดภัยในระบบบาทเน็ต

ในการรับ-ส่งข้อมูลระหว่าง WS Subsystem และ BHC Subsystem ระบบมีการควบคุมรักษาความปลอดภัยของข้อมูลดังนี้

(1) ควบคุมการติดต่อเชื่อมโยง WS Subsystem กับ BHC Subsystem โดยกำหนดให้เจ้าหน้าที่ระดับสูงของสมาชิก ที่มีอำนาจการโอนเงิน 2 ใน 3 คน ใส่คีย์รหัสผ่านพร้อมทั้งใช้ Master Key ซึ่งเก็บอยู่ในแผ่น Diskette เฉพาะของแต่ละคนเพื่อประกอบเป็น Master Key ที่สมบูรณ์ จึงจะติดต่อเชื่อมโยงกับ BHC ได้ในตอนต้นวัน

(2) กำหนดให้มีการรับรองข้อมูลโดยให้มี Message Authentication Code (MAC) เพื่อยืนยันว่าผู้ส่งข้อมูลและผู้รับข้อมูลเป็นผู้มีสิทธิในการรับ-ส่งข้อมูล และป้องกันการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาของข้อมูลในระหว่างการส่งข้อมูล

(3) กำหนดให้มีการเข้ารหัส (Encryption) เพื่อแปลงข้อมูลและ MAC ให้ต่างจากข้อมูลจริง ซึ่งเป็นการรักษาข้อมูลให้เป็นความลับ และป้องกันการลักลอบนำข้อมูลนั้นไปใช้งาน

เมื่อมีการรับข้อมูลทั้งที่ BHC และ WS Subsystem จะมีการถอดรหัสข้อมูล (Decryption) และตรวจสอบ MAC เพื่อยืนยันความถูกต้องของข้อมูลที่ได้รับ

Key ที่ใช้สร้าง MAC และ Encryption จะแตกต่างกันและเปลี่ยนแปลงทุกวัน และ Key ในแต่ละ WS Subsystem จะไม่เหมือนกัน

4.4.8 วิธีการชำระดุล

บาทเนตเป็นระบบการโอนเงินที่มีผลสมบูรณ์ทันที (Real Time Gross Settlement - RTGS) และเพิกถอนไม่ได้ ระบบนี้ต้องอาศัยสภาพคล่องในปริมาณที่มากกว่าระบบที่เป็น Net Settlement สมาชิกผู้ส่งโอนจะต้องมีเงินในบัญชีเงินฝากที่ธนาคารแห่งประเทศไทยเพียงพอจึงจะสามารถส่งโอนเงินได้ อย่างไรก็ตาม ในบางขณะสมาชิกผู้ส่งโอนอาจขาดสภาพคล่องชั่วคราวทำให้ไม่สามารถส่งโอนเงินได้ เพื่อแก้ปัญหาข้างต้นระบบบาทเนตจึงจัดให้มีกลไกเพื่อจัดการกับปัญหาดังกล่าว ดังนี้

(1) การจัดลำดับคำสั่งโอนเงิน (Queuing Mechanism) เพื่อช่วยในการจัดลำดับคำสั่งโอนเงินในกรณีที่ยอดเงินในบัญชียังมีไม่เพียงพอ คำสั่งโอนเงินจะถูกจัดเข้าคิวรอไว้ก่อน จนกว่าจะมีเงินเพียงพอจึงจะดำเนินการตามความเหมาะสมของสภาพคล่องในขณะนั้น

(2) ระบบ Gridlock Resolution เพื่อแก้ปัญหาการติดขัดในคิวจากการขาดสภาพคล่อง ในระหว่างผู้ส่งโอนและผู้รับโอน ระบบจะดำเนินการตรวจหารายการโอนเงินของสมาชิกที่มีการโอนให้ระหว่างกันตั้งแต่ 2 รายขึ้นไป หากยอดคงเหลือสุทธิในบัญชีเงินฝากรวมรายการโอนเงินที่ค้างอยู่ของแต่ละสมาชิกในกลุ่มมีค่าเป็นบวก ระบบก็จะจัดการ โอนเงินและบันทึกบัญชีรายการโอนเงินที่ทำได้พร้อมกันทันที

4.4.9 การบริหารสภาพคล่อง (Liquidity Management)

เนื่องจากระบบบาทเนตมีความต้องการวงเงินสภาพคล่องในระบบค่อนข้างสูง ดังนั้น ธนาคารแห่งประเทศไทยจึงเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารสภาพคล่องให้แก่สมาชิกในระบบ ดังนี้

(1) วงเงินสภาพคล่องระหว่างวัน (Intraday Liquidity Facility - ILF) เป็นสภาพคล่องระหว่างวันที่ธนาคารแห่งประเทศไทยให้แก่สมาชิกในระบบบาทเนต โดยมีหลักทรัพย์ค้ำประกันเต็มจำนวน สมาชิกบาทเนตที่มีวงเงินกู้ยืม (loan window) ที่ธนาคารแห่งประเทศไทยสามารถขายพันธบัตร โดยมีสัญญาซื้อคืนในวันเดียวกัน เพื่อใช้เป็นสภาพคล่องในการโอนเงินผ่านระบบบาทเนต โดยเสียค่าธรรมเนียมในอัตราของตลาดซื้อคืน 1 วันถัวเฉลี่ยรอบเช้า-บ่ายตามระยะเวลาที่ใช้เงิน และยกเว้นค่าธรรมเนียมในส่วนที่ใช้ไม่เกินยอดเกินดุลการหักบัญชีเช็ค (ECS) ของวันทำการก่อนหน้าที่ยังรอทราบผลการเรียกเก็บอยู่

(2) การขยายบริการบาทเน็ตให้สำนักงานใหญ่ของธนาคารสมาชิกสามารถโอนเงินเพื่อปรับสภาพคล่องระหว่างบัญชีเงินฝากของตนที่ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานใหญ่กับสาขาทั้ง 4 แห่ง ในจังหวัดเชียงใหม่ ลำปาง ขอนแก่น และอำเภอหาดใหญ่แบบออนไลน์

(3) การชำระคูลการหักบัญชี เชื่อกันเกี่ยวกับต่างธนาคารของสำนักหักบัญชีในเขตอำเภอรอบนอกและเขตปฏิบัติการสาขาธนาคารแห่งประเทศไทย รวมทั้งสำนักหักบัญชีจังหวัดหลายจังหวัดผ่านระบบบาทเน็ต ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพให้ธนาคารสมาชิกบริหารสภาพคล่องได้สะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้น

4.4.10 นโยบายการกำหนดราคา

ธนาคารแห่งประเทศไทยได้พัฒนาระบบบาทเน็ตขึ้นเพื่อเป็นสาธารณูปโภคทางการเงิน เพิ่มประสิทธิภาพและลดความเสี่ยงในระบบการชำระเงินของประเทศโดยไม่มีวัตถุประสงค์เพื่อแสวงหากำไร ดังนั้น ค่าบริการในระบบบาทเน็ตจึงเป็นราคาที่จูงใจให้สมาชิกหันมาใช้บริการโอนเงินทางอิเล็กทรอนิกส์แทนการโอนเงินในระบบตราสาร (paper-based)

สำหรับค่าธรรมเนียมที่ธนาคารสมาชิกคิดกับลูกค้านั้น จะให้เป็นการแข่งขันกันโดยเสรีตามกลไกตลาด แต่ในระยะแรกธนาคารแห่งประเทศไทยจำเป็นต้องกำหนดค่าธรรมเนียมขั้นสูงเพื่อส่งเสริมให้มีการใช้บริการในราคาพอสมควร

4.4.11 การบริหารความเสี่ยง

การโอนเงินในระบบบาทเน็ตเป็นการโอนเงินที่มีผลสมบูรณ์ทันที (Real Time Gross Settlement - RTGS) และเพิกถอนมิได้ ซึ่งเป็นระบบที่ป้องกันความเสี่ยงในตัวเองอยู่แล้ว รายการที่ยังไม่สามารถชำระเงินได้ในขณะที่ส่งคำสั่งเข้ามาจะถูกจัดรอไว้ตามลำดับคำสั่ง และจะดำเนินการเมื่อมีเงินในบัญชีเพียงพอ สำหรับรายการที่ไม่สามารถชำระเงินได้ถึงเวลาปิดคิวจะถูกยกเลิก ดังนั้นความเสี่ยงในระบบบาทเน็ตจึงมีน้อยกว่าระบบอื่น อย่างไรก็ตามธนาคารแห่งประเทศไทยยังพยายามผลักดันให้นำธุรกรรมทางการเงินที่มีมูลค่าสูง เช่น การกู้ยืม และการค้าเงินตราต่างประเทศระหว่างธนาคารมาชำระกันผ่านระบบบาทเน็ต นอกจากนี้มีแผนที่จะพัฒนาระบบการชำระราคาพร้อมการส่งมอบหลักทรัพย์ (Delivery Versus Payment - DVP) ผ่านระบบบาทเน็ตเพื่อให้บริการต่อไป

4.4.12 แผนสำรองระบบ

ระบบบาทเน็ตได้รับการออกแบบให้สามารถดำเนินการได้ต่อเนื่องตลอดเวลาเปิดบริการ จึงมีการสำรองระบบทั้งด้านอุปกรณ์และวิธีการโอนเงิน ดังนี้

- (1) เครื่องคอมพิวเตอร์แม่ข่ายของระบบบาทเน็ต (BHC) และระบบบัญชีเงินฝากกระแสรายวัน เป็นเครื่องแบบ Fault Tolerant สามารถทำงานได้ตลอดเวลา เมื่ออุปกรณ์ชิ้นส่วนใดชิ้นส่วนหนึ่งมีปัญหา ก็สามารถปรับแก้ไขได้โดยไม่ต้องหยุดระบบงาน
- (2) เมื่อสายสื่อสารหลักที่เชื่อมโยงระหว่าง WS กับ BHC ชัดข้อง สมาชิกสามารถเปลี่ยนไปใช้คู่สายสำรองแทนได้ ทำให้สามารถติดต่อเชื่อมโยงได้ตลอดเวลา
- (3) ในกรณีที่ Workstation Subsystem ของสมาชิก หรือสายสื่อสารชัดข้องจนไม่สามารถติดต่อกับ BHC ได้ สมาชิกสามารถใช้วิธีสำรองในการโอนเงินได้โดยใช้บริการโอนเงินทางโทรศัพท์ของธนาคารแห่งประเทศไทย หรือให้ธนาคารแห่งประเทศไทยทำรายการโอนเงินแทน โดยใช้บริการ Message Input Services (MIS) ของระบบบาทเน็ต
- (4) ธนาคารแห่งประเทศไทยได้จัดตั้งศูนย์สำรอง (Backup Site) ของระบบบาทเน็ตขึ้นที่ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานสุรวงศ์ เพื่อใช้แทนศูนย์หลักเมื่อมีเหตุขัดข้องจนไม่สามารถใช้งานได้

4.5 เครื่องข่าย ATM

เครื่องฝากถอนเงินอัตโนมัติ หรือที่รู้จักกันดีว่าเครื่อง ATM นั้นเป็นเครื่องมือของธนาคารพาณิชย์ไทยที่เป็นที่นิยมใช้อย่างแพร่หลายในประเทศ ในอดีตเมื่อธนาคารพาณิชย์เริ่มให้บริการเครื่อง ATM แก่ลูกค้านั้น ธนาคารแห่งประเทศไทยส่งเสริมให้ธนาคารพาณิชย์ต่าง ๆ ใช้เครื่อง ATM ร่วมกันเพื่อลดการลงทุนที่ซ้ำซ้อน โดยในระยะแรกนั้น บริการ ATM แบ่งเป็น 2 เครือข่าย ได้แก่ เครือข่ายแบงก์เนต นำโดยธนาคารกรุงเทพ และเครือข่ายสยามเนต นำโดยธนาคารไทยพาณิชย์ และธนาคารกสิกรไทย ต่อมาในปี พ.ศ. 2536 ธนาคารแห่งประเทศไทย ได้ผลักดันให้ธนาคารพาณิชย์ต่าง ๆ ร่วมกันจัดตั้งเครือข่าย ATM เป็นเครือข่ายเดียวทั่วประเทศ (ATM Pool) เพื่อให้ความสะดวกแก่ประชาชนมากยิ่งขึ้น และสาขาธนาคารต่างประเทศได้ทยอยเข้าร่วมในระบบดังกล่าว ณ สิ้นเดือนมิถุนายน 2541 มีเครื่อง ATM รวม 5,044 เครื่อง ปริมาณธุรกรรม ATM เฉลี่ยประมาณวันละ 996,000 รายการ โดยมีมูลค่าการถอนเงินเฉลี่ยประมาณวันละ 2,260 ล้านบาท

ธุรกรรมที่กระทำผ่านเครื่อง ATM ต่างธนาคาร จะส่งผ่านบริษัทศูนย์ประมวลผล จำกัด (PCC) ที่ทำหน้าที่เป็น Switching Center สำหรับการชำระดุลบัตร ATM ระหว่างธนาคาร ธนาคารพาณิชย์แต่ละแห่งจะแจ้งยอดเงินการเรียกเก็บระหว่างกัน และคำนวณดุลสุทธิแต่ละวันของธนาคารตนภายในเวลา 9.00 น. ของวันทำการถัดไป ธนาคารกรุงเทพ ทำหน้าที่เป็น Settlement Bank โดยธนาคารพาณิชย์ที่อยู่ใน ATM Pool จะเปิดบัญชีเงินฝากกระแสรายวันกับธนาคารกรุงเทพ ธนาคารที่เสียดุล

จะโอนเงินเข้าบัญชีดังกล่าวโดยผ่านระบบบาทเนตภายในเวลา 14.00 น. และธนาคารกรุงเทพ จะทำการหักบัญชีจากธนาคารผู้เสียค่าเข้าบัญชีธนาคารผู้ได้ดุลภายในเวลา 15.30 น. อนึ่ง ค่าธรรมเนียมการใช้เครื่อง ATM ข้ามธนาคาร จะมีการชำระเดือนละครั้งด้วยวิธีการเดียวกัน โดยบริษัทศูนย์ประมวลผลเป็นผู้คำนวณดูแลและแจ้งยอดให้แก่ธนาคารทราบ

4.6 เครื่องข่าย EDC

เครื่อง Electronic Data Capture หรือเครื่อง EDC หมายถึงอุปกรณ์รับบัตรที่ธนาคารผู้ออกบัตรเครดิตติดตั้งที่ร้านค้า เพื่อทำหน้าที่อนุมัติหรือปฏิเสธการใช้จ่ายผ่านบัตรเครดิตของผู้ถือบัตร นอกจากนี้ เครื่อง EDC ยังสามารถใช้กับบัตรเดบิตหรือบัตร ATM และ Stored Value Card ได้ด้วย หากมีการติดตั้งเครื่อง Pin Pad และ Chip reader เพิ่มเข้าไป ปัจจุบันในร้านค้าอาจมีเครื่อง EDC ซึ่งรับบัตรชนิดเดียวกันที่ออกโดยธนาคารต่าง ๆ ติดตั้งซ้ำซ้อนกันหลายเครื่อง เช่น เครื่องรับบัตรเครดิต Visa และ MasterCard เนื่องจากแต่ละธนาคารต้องการเพิ่มธุรกรรมในฐานะธนาคารผู้รับบัตร (Acquiring Bank) ทำให้มีจำนวนเครื่อง EDC ทั้งสิ้นทั่วประเทศประมาณ 30,000 เครื่อง (ณ กลางปี พ.ศ.2541) ซึ่งเป็นจำนวนค่อนข้างสูงเมื่อเปรียบเทียบกับมูลค่าการใช้บัตร โดยเครื่องส่วนมากยังติดตั้งอยู่ในเขตเมืองใหญ่

การชำระเงินระหว่างธนาคารผู้ออกบัตรและผู้รับบัตรนั้น แบ่งได้เป็น 2 กรณีคือ

(1) การชำระเงินระหว่างสถาบันภายในประเทศ บริษัทบัตรเครดิต เช่น บริษัท Visa International และบริษัท Master Card International เป็นผู้ประมวลผลข้อมูลที่ได้รับจากธนาคารสมาชิก และแจ้งดุลสุทธิให้แก่สถาบันแต่ละแห่ง ธนาคารเซสแมนแฮตตันเป็น Settlement Bank ของทุก ๆ ธนาคารที่ให้บริการบัตรเครดิตในประเทศไทย โดยจะหักเงินจากธนาคารผู้เสียค่าและจ่ายแคชเชียร์เช็คให้แก่ธนาคารผู้ได้ดุลในเวลา 11.00 น. การชำระเงินดังกล่าวมีผลเมื่อแคชเชียร์เช็คที่ธนาคารต่าง ๆ รับไว้ผ่านระบบหักบัญชีเช็คในวันนั้น

(2) การชำระเงินกรณีรายการบัตรเครดิตที่เกี่ยวข้องกับสถาบันการเงินในต่างประเทศ บริษัทบัตรเครดิตจะประมวลผลข้อมูลที่ได้รับจากธนาคารสมาชิก พร้อมทั้งแจ้งดุลสุทธิและการแปลงค่าสกุลเงินตามอัตราแลกเปลี่ยนที่ตกลงกันไว้ โดยมีธนาคารตัวแทนในต่างประเทศดำเนินการเป็น Settlement Bank

4.7 แผนการพัฒนาในอนาคต

ธนาคารแห่งประเทศไทยมีแผนงานพัฒนาระบบการชำระเงินเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ และให้มีความก้าวหน้าทันสมัย อันจะอำนวยความสะดวกต่อระบบการเงินของประเทศ ดังต่อไปนี้

4.7.1 ระบบบาทเน็ต 2

ธนาคารแห่งประเทศไทยมีแผนพัฒนาระบบบาทเน็ต 2 โดยมีเป้าหมายที่จะเพิ่ม ประสิทธิภาพและบริการ ได้แก่ การจัดการและชำระราคาตราสารหนี้ การขยายบาทเน็ตไปสู่ภูมิภาค โดยการเชื่อมโยงรับส่งข้อมูลกับผู้แทนธนาคารแห่งประเทศไทยที่คลังจังหวัด/อำเภอทั่วประเทศ รวมทั้งปรับปรุงให้สอดคล้องกับการใช้งานของสมาชิก โดยกำหนดจะนำระบบมาใช้ภายใน ปี 2543 การพัฒนาระบบการจัดการและชำระราคาตราสารหนี้ในระบบบาทเน็ต 2 เป็นโครงสร้าง พื้นฐานที่จะช่วยลดความเสี่ยงในการชำระราคาและอำนวยความสะดวกในการทำธุรกรรมเกี่ยวกับ ตราสารหนี้ให้เป็นไปตามมาตรฐานสากล กล่าวคือให้การส่งมอบและชำระราคาตราสารหนี้มีผล สมบูรณ์ทันที (Delivery versus payment - DVP) ระบบดังกล่าวจะใช้วิธีส่งคำสั่งผ่านระบบ คอมพิวเตอร์แบบออนไลน์ เพื่อบันทึกบัญชีตราสารหนี้ในระบบ Book entry และบัญชีเงินฝาก กระแสรายวันที่ธนาคารแห่งประเทศไทย โดยให้บริการเฉพาะตราสารหนี้ที่ธนาคารแห่งประเทศไทย เป็นนายทะเบียน เพื่อเป็นทางเลือกใหม่ในการบริหารสภาพคล่องของสถาบันการเงิน และจะช่วย สนับสนุนให้เกิดธุรกรรมการซื้อขายในตลาดรองมากขึ้นด้วย ซึ่งจะนำไปสู่การกำหนดอัตราดอกเบี้ย อ้างอิงและการพัฒนาตลาดทุนต่อไป

4.7.2 การขยายขอบเขตการหักบัญชีระบบ ECS

การหักบัญชีระหว่างธนาคารในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลด้วย อิเล็กทรอนิกส์ (ECS) เป็นระบบงานที่ใช้วิธีการรับส่งข้อมูลเช็คออนไลน์จากสาขาผู้รับฝากเช็คผ่าน สำนักงานใหญ่ให้ศูนย์หักบัญชีอิเล็กทรอนิกส์ในช่วงเวลาทำการ แล้วจึงจัดส่งตัวเช็คให้ศูนย์หักบัญชีฯ ในช่วงเย็น เป็นสิ่งที่อำนวยความสะดวกและรวดเร็ว มีผลให้ธนาคารต่าง ๆ เปิดรับฝากเช็คจากลูกค้า ได้มากขึ้น และยังสามารถขยายขอบเขตการให้บริการกว้างไกลออกไปได้

ปัจจุบัน พื้นที่การให้บริการของศูนย์หักบัญชีฯ ครอบคลุมสาขาธนาคารสมาชิก ในเขตจังหวัดกรุงเทพมหานคร นนทบุรี ปทุมธานี สมุทรปราการ และบางสาขาในจังหวัด สมุทรสาคร อยุธยา และนครปฐม

การขยายขอบเขตของการหักบัญชีระหว่างธนาคารให้ครอบคลุมพื้นที่ในจังหวัด อื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียง จะเอื้อประโยชน์แก่การเรียกเก็บเงินตามเช็คระหว่างกรุงเทพฯ และจังหวัดนั้น ๆ ให้มีความรวดเร็วยิ่งขึ้น เพราะเป็นการเรียกเก็บเงินได้ภายในวันเดียว อย่างไรก็ตาม การขยายขอบเขต

ดังกล่าวมีผลกระทบต่อการใช้งาน และค่าใช้จ่ายของธนาคารสมาชิก โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงวิธีปฏิบัติให้สำนักงานใหญ่หรือศูนย์ปฏิบัติการตรวจสอบลายมือชื่อผู้ส่งจ่าย และความสมบูรณ์ของเช็คแทนสาขาเจ้าของบัญชี

4.7.3 การพัฒนาระบบการเรียกเก็บเงินตามเช็คต่างจังหวัดข้ามเขตสำนักหักบัญชี (B/C)

การเรียกเก็บเงินตามเช็ค B/C ปัจจุบันใช้เวลาเรียกเก็บประมาณ 7 – 15 วัน ขึ้นกับปัจจัย 2 ประการ คือ ประสิทธิภาพของธนาคารที่ลูกค้าใช้บริการ และจุดหมายปลายทางที่เช็คจะส่งไปตัดบัญชี ระยะเวลาที่ใช้จึงขึ้นกับระยะทางและระบบการคมนาคมขนส่ง

เพื่อลดระยะเวลาการเรียกเก็บเงินตามเช็ค B/C ธนาคารแห่งประเทศไทยร่วมกับธนาคารสมาชิกได้กำหนดเป้าหมายในระยะแรก ให้ลดระยะเวลาทราบผลการเรียกเก็บภายใน 6 วันทำการ ตั้งแต่เดือนมีนาคม 2542 เป็นต้นไป และมีเป้าหมายลดระยะเวลาการเรียกเก็บเงินให้เหลือเป็นวันเดียวในระยะต่อไป โดยการขยายพื้นที่การหักบัญชีของสำนักหักบัญชีจังหวัดที่เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจในแต่ละภูมิภาค ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ สงขลา ขอนแก่น นครราชสีมา เป็นต้น เพื่อให้ครอบคลุมพื้นที่การให้บริการเรียกเก็บเงินตามเช็ค B/C ได้ทั่วประเทศ ทั้งนี้ ธนาคารสมาชิกจะต้องปรับระบบงานภายในให้สามารถอนุมัติตัดจ่ายเช็คต่างสาขาได้

4.7.4 ระบบ EDI (Electronic Data Interchange)

EDI คือ การแลกเปลี่ยนข้อมูลทางธุรกิจโดยมีรูปแบบที่เป็นมาตรฐาน มีระบบเครือข่ายคอมพิวเตอร์เชื่อมโยงระหว่างสมาชิกซึ่งเป็นระบบปิด ในประเทศไทยมีการใช้มาตรฐานข้อมูล EDI ในกลุ่มการพาณิชย์ การขนส่ง การนำเข้าส่งออก การชำระภาษี และการประกันภัย เป็นต้น

ปัจจุบันการใช้ระบบ EDI ยังไม่แพร่หลายนัก เนื่องจากยังขาดการเชื่อมต่อในส่วนของระบบการชำระเงิน หรือที่เรียกว่า Financial EDI ธนาคารแห่งประเทศไทยจึงมีนโยบายสนับสนุนให้มีการพัฒนาโดยนำข้อมูลทางธุรกิจที่แลกเปลี่ยนกัน เช่น การซื้อขายสินค้า การขนส่งสินค้า การชำระภาษีศุลกากรมาดำเนินการต่อทางด้านชำระเงินด้วยวิธีการอิเล็กทรอนิกส์ทางออนไลน์จนครบวงจรการทำธุรกิจโดยสมบูรณ์ การดำเนินการดังกล่าวต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างภาคธุรกิจ ธนาคารพาณิชย์ และส่วนราชการ ในการพัฒนาและผลักดันให้ระบบ EDI สามารถใช้งานต่อเนื่องได้ตั้งแต่การทำธุรกรรมจนถึงการชำระเงิน โดยไม่ต้องป้อนข้อมูลใหม่ (Rekey) อันจะเป็นประโยชน์ต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศโดยรวมในการลดค่าใช้จ่ายและเวลาซึ่งทำให้ต้นทุนของการดำเนินธุรกิจลดลงและเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน

สำหรับแนวโน้มการใช้ EDI นั้นจะมีการพัฒนาไปใช้บนเครือข่าย Internet ที่เป็นระบบเปิดทั่วโลก ซึ่งจะเปิดโอกาสให้มีการใช้งานระบบนี้ได้อย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น แต่จะต้องเพิ่มมาตรการความปลอดภัยของข้อมูล เพื่อให้ระบบมีความน่าเชื่อถือและรัดกุม

5. การแลกเปลี่ยนและชำระดุลของการชำระเงินระหว่างประเทศ และธุรกรรมหลักทรัพย์ไทย

5.1 การแลกเปลี่ยนและชำระดุลของการชำระเงินระหว่างประเทศ

ธุรกรรมการชำระเงินระหว่างประเทศซึ่งผู้รับหรือผู้จ่ายเงินฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ได้มีถิ่นฐานที่อยู่ในประเทศไทย ประกอบด้วยรายการตั้งแต่การใช้จ่ายส่วนบุคคลที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวหรือการชำระค่าสินค้าและบริการ การค้าระหว่างประเทศ การซื้อขายหลักทรัพย์ข้ามประเทศ จนถึงธุรกรรมปริวรรตเงินตราและการเคลื่อนย้ายเงินทุนระหว่างประเทศซึ่งมีมูลค่าสูง

การชำระเงินเพื่อธุรกรรมดังกล่าวทำได้หลายวิธี เช่น การโอนเงินสดสกุลเงินต่างประเทศ นอกจากนี้ยังมีสื่อที่เป็นตราสารและบริการการชำระเงินประเภทต่าง ๆ ดังนี้

5.1.1 เช็คเดินทางและเช็คส่วนบุคคล

ที่นิยมใช้กันมากได้แก่สกุลเงิน ดอลลาร์ สรอ. เยน ญี่ปุ่น มาร์กเยอรมนี และปอนด์สเตอร์ลิง การชำระดุลจะดำเนินการโดยส่งตัวเช็คเพื่อทำการคำนวณและชำระดุลผ่านธนาคารตัวแทนในท้องถิ่นของสกุลเงินประเทศนั้น ๆ

5.1.2 เครื่องข่าย ATM ระหว่างประเทศ

เป็นเครือข่ายที่มีระบบเชื่อมโยงทั่วโลก ประกอบด้วย เครื่องข่ายสำคัญคือ PLUS, CIRRUS และ American Express เป็นบริการที่ให้ผู้ถือบัตร ATM ของธนาคารสมาชิกในเครือข่ายเดียวกันสามารถเบิกถอนเงินเพื่อใช้จ่ายใช้สอยเป็นสกุลเงินของท้องถิ่นที่เครื่อง ATM นั้นตั้งอยู่ ซึ่งช่วยลดการพกพาเงินสดหรือเช็คเดินทาง ลดขั้นตอนและเวลาที่ใช้ในการแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ ระบบคอมพิวเตอร์จะประมวลผลรายการและหักบัญชีผู้ถือบัตร ATM โดยอัตโนมัติ นอกจากนี้ผู้ถือบัตรเครดิต VISA , Master และ American Express ยังสามารถเบิกถอนเงินสดจากเครื่อง ATM ที่อยู่ในเครือข่ายดังกล่าวได้อีกด้วย สำหรับการชำระเงินประเภทนี้มีวิธีการคำนวณและชำระดุลระหว่างธนาคารเจ้าของบัตร ATM หรือบัตรเครดิตกับธนาคารเจ้าของเครื่อง ATM โดยผู้ให้บริการเครือข่าย (Service Provider) เป็นผู้คำนวณดุลและชำระดุลผ่านธนาคารตัวแทน

5.1.3 เครื่องข่าย EDC ระหว่างประเทศ

เครื่องข่าย Electronic Data Capture (EDC) และ EFTPOS ในประเทศไทย นอกจากจะเป็นโครงสร้างพื้นฐานที่รองรับการชำระเงินด้วยบัตรเครดิตและบัตรเดบิตภายในประเทศแล้ว ยังสามารถรองรับการชำระเงินด้วยบัตรเครดิตระหว่างประเทศได้ด้วย บัตรเครดิตที่นิยมใช้ในการชำระเงินระหว่างประเทศ ได้แก่ Visa Card Master Card และ American Express ซึ่งแทบทุกธนาคารเป็นสมาชิกและตัวแทนในการออกบัตร (Card Issuer) การชำระเงินระหว่างประเทศด้วยสื่อประเภทนี้เป็นที่นิยมใช้กันเนื่องจากมีความสะดวกในการใช้จ่ายและมีร้านค้า โรงแรม กภัตตาคาร และธุรกิจทั่วโลกรับบัตรดังกล่าว สำหรับการคำนวณและชำระค่า จะมีระบบของศูนย์คอมพิวเตอร์ของบริษัทบัตรเครดิตทำหน้าที่ในการประมวลผลรายการ (Transaction Processing Center) และคำนวณดุลการหักบัญชีระหว่างกันเพื่อส่งให้ Settlement Bank ทำการชำระค่า

5.1.4 การชำระเงินในธุรกรรมพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Commerce)

ธุรกรรมพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ระหว่างประเทศมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะธุรกิจที่มุ่งเน้นทำการค้าบนอินเทอร์เน็ต การชำระเงินจากการทำธุรกิจดังกล่าวในประเทศไทยใช้วิธีการเดียวกับในต่างประเทศ คือใช้บัตรเครดิต ระบบโอนเงินทางอิเล็กทรอนิกส์ระหว่างประเทศ เช่น SWIFT หรือเงินอิเล็กทรอนิกส์ในรูปของข้อมูลดิจิทัลที่เก็บอยู่ในบัตรสมาร์ทการ์ดหรือฮาร์ดดิสก์ในเครื่องคอมพิวเตอร์

อนึ่ง การชำระค่าของบัตรเครดิต จะใช้วิธีการตามที่ได้กล่าวมาแล้ว สำหรับเงินอิเล็กทรอนิกส์ยังมีข้ออยู่ในวงจำกัด สถาบันผู้ออกเงินอิเล็กทรอนิกส์ในต่างประเทศจะเป็นผู้ให้บริการแก่ผู้ชำระและผู้รับชำระเงินเอง โดยจะโอนมูลค่าดิจิทัลให้แก่ผู้รับทางอิเล็กทรอนิกส์ในทันที

5.1.5 การชำระเงินผ่านบัญชีเงินฝาก

องค์กรธุรกิจในประเทศไทยที่ได้รับอนุญาตให้มีบัญชีเงินฝากเป็นเงินตราต่างประเทศกับธนาคารในประเทศ สามารถโอนเงินฝากดังกล่าวเพื่อชำระมูลค่าธุรกรรมที่เป็นเงินตราต่างประเทศได้ นอกจากนี้ผู้มีถิ่นที่อยู่ต่างประเทศสามารถเปิดบัญชีเงินฝากเป็นเงินบาทกับสถาบันการเงินในประเทศได้ ทำให้สามารถชำระเงินสำหรับธุรกรรมด้านเงินบาทโดยหักบัญชีดังกล่าว

5.1.6 การส่งคำสั่งโอนเงินระหว่างธนาคารข้ามประเทศ

การส่งคำสั่งโอนเงินระหว่างธนาคารข้ามประเทศ มักจะผ่านระบบ S.W.I.F.T. ซึ่งธนาคารพาณิชย์ทุกแห่งเป็นสมาชิกและเชื่อมโยงเครือข่ายเข้ากับระบบดังกล่าว เพื่อผ่านไปยังธนาคารตัวแทนในประเทศเจ้าของสกุลเงิน เพื่อเข้ากระบวนการชำระเงินในประเทศนั้น ๆ ในทางกลับกันธนาคารในต่างประเทศก็สามารถส่งคำสั่งผ่านระบบ S.W.I.F.T. เพื่อทำธุรกรรมชำระเงินในประเทศไทยได้

5.2 การแลกเปลี่ยนและชำระดุลธุรกรรมหลักทรัพย์ไทย

หลักทรัพย์หรือตราสารทางการเงิน^{BOX 5.1} ที่มีการซื้อขายกันในตลาดทุนในประเทศไทย ได้แก่ ตราสารทุน ตราสารหนี้ ตราสารกึ่งหนี้กึ่งทุน และอนุพันธ์ (Derivatives) การซื้อขายตราสารดังกล่าว ทำได้ 2 ลักษณะ คือ

- (1) การซื้อขายหลักทรัพย์ผ่านตลาดที่เป็นทางการ เช่น ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย (Stock Exchange Of Thailand) ศูนย์ซื้อขายตราสารหนี้ไทย (Thai Bond Dealing Center - TBDC) เป็นต้น
- (2) การซื้อขายหลักทรัพย์นอกตลาดหรือตกลงซื้อขายกันเองระหว่างผู้ซื้อและผู้ขาย (Over the Counter - OTC)

การชำระดุลการซื้อขายหลักทรัพย์ ซึ่งหมายรวมถึง การส่งมอบและชำระราคาหลักทรัพย์ ขึ้นอยู่กับแบบแผนการปฏิบัติในแต่ละตลาดและตราสารแต่ละประเภท ดังนี้

5.2.1 ตราสารทุนและตราสารกึ่งหนี้กึ่งทุน

ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทยเป็นตลาดทางการสำหรับตราสารทุนและตราสารกึ่งหนี้กึ่งทุน การซื้อขายจะทำผ่านระบบ ASSETS (Automated System for the Stock Exchange of Thailand) ที่ตลาดหลักทรัพย์ฯ พัฒนาขึ้น โดยระบบจะทำการจับคู่รายการและยืนยันการซื้อขาย สำหรับการส่งมอบและชำระราคาจะมีบริษัทศูนย์รับฝากหลักทรัพย์ (ประเทศไทย) จำกัด (Thailand Securities Depository Co., Ltd. - TSD) ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางในการดำเนินการ

TSD จะสรุปรายการซื้อขายให้สมาชิกและคำนวณดุลสุทธิ (Multilateral Net Basis) จากรายการซื้อขายและแจ้งให้สมาชิกทราบหลังวันที่ซื้อขาย 1 วัน (T+1) เพื่อเตรียมการส่งมอบและชำระราคาที่จะเกิดขึ้นหลังวันที่ซื้อขาย 3 วัน (T+3) การส่งมอบจะดำเนินการโดยบันทึกไว้เป็นรายการในบัญชีหลักทรัพย์ (Book entry) ส่วนการชำระราคาจะใช้เช็คเป็นสื่อการชำระเงิน

ซึ่งจะทราบผลการเรียกเก็บเงินตามเช็คในวันทำการถัดไป นั่นคือการส่งมอบและชำระราคาหลักทรัพย์จะมีผลสมบูรณ์ในวันทำการที่ 4 หลังจากวันซื้อขาย (T+4)

ในปี 2541 ตราสารทุนและตราสารกึ่งหนี้กึ่งทุนที่ซื้อขายผ่านตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย มีมูลค่าทั้งสิ้น 855.2 พันล้านบาท

5.2.2 ตราสารหนี้ภาคเอกชน

การซื้อขายตราสารหนี้ภาคเอกชนจะผ่านระบบ BONDNET ของ TBDC ซึ่งเป็นการประมูลราคาแบบจดแจ้ง (blind trading) ที่ผู้เสนอซื้อหรือขายสามารถส่งคำสั่งเสนอซื้อ/ขาย และต่อรองราคาได้โดยไม่ทราบว่าคู่ค้าเป็นใคร คำสั่งซื้อขายที่ตกลงกันเรียบร้อยแล้ว TBDC จะส่งให้ TSD ดำเนินการชำระค่างต่อไป

TSD จะจัดส่งรายงานผลการซื้อขาย (Net Clearing Report) และรายงานยอดคงเหลือ (Money Balance Report) ให้แก่สมาชิกในเวลา 16.30 น. ของวันที่มีการซื้อขาย ผู้ขายจะต้องดำเนินการให้มีตราสารฝากอยู่กับ TSD พร้อมจะส่งมอบภายในเวลา 16.30 น. ของวันทำการถัดไป (T+1) และผู้ซื้อจะต้องส่งมอบเช็คชำระราคาภายในเวลา 9.30 น. ของวันที่ 2 หลังวันซื้อขาย (T+2) การโอนกรรมสิทธิ์และชำระราคาจะมีผลสมบูรณ์หลังวันที่ซื้อขาย 3 วัน (T+3)

ในปี 2540 การซื้อขายตราสารหนี้ภาคเอกชนผ่านระบบ BONDNET มีมูลค่า 90.9 พันล้านบาท ขณะที่ในปี 2541 มีมูลค่าเพียง 8.8 พันล้านบาท การซื้อขายส่วนใหญ่เป็นการตกลงซื้อขายกันเอง (OTC) ซึ่งคู่ค้าสามารถตกลงกันเกี่ยวกับกำหนดเวลาส่งมอบและวิธีชำระราคาได้

5.2.3 ตราสารหนี้ภาครัฐ

ตราสารหนี้ภาครัฐสามารถใช้เพื่อการดำรงสินทรัพย์สภาพคล่อง (Liquidity Reserve Requirement) ของสถาบันการเงินตามที่กฎหมายกำหนด ใช้เป็นหลักประกันการกู้ยืมในตลาดซื้อคืนพันธบัตร และเป็นหลักประกันการกู้ยืมจากธนาคารแห่งประเทศไทย เช่น Loan Window และ ILF ณ สิ้นปี 2541 มีตราสารหนี้ภาครัฐมูลค่ารวมทั้งสิ้น 727.5 พันล้านบาท

การซื้อขายตราสารหนี้ภาครัฐส่วนใหญ่จะซื้อขายกันเองนอกตลาด คู่ค้าจะต้องดำเนินการส่งมอบผ่านนายทะเบียนหลักทรัพย์นั้น ๆ การชำระราคาขึ้นอยู่กับข้อตกลง โดยทั่วไปยังนิยมใช้เช็ค กำหนดเวลาส่งมอบขึ้นอยู่กับคู่ค้าจะตกลงกัน สำหรับตราสารหนี้ภาครัฐที่ซื้อขายผ่านศูนย์ซื้อขายตราสารหนี้ไทย จะกระทำผ่านระบบ BONDNET เช่นเดียวกับตราสารหนี้ภาคเอกชน การส่งมอบจะเกิดขึ้นหลังวันที่ซื้อขาย 2 วัน (T+2) ดำเนินการโดย TSD ส่งรายละเอียดการซื้อขายให้นายทะเบียนเพื่อโอนกรรมสิทธิ์ ซึ่งตราสารหนี้ภาครัฐส่วนใหญ่มีธนาคารแห่งประเทศไทยเป็น

นายทะเบียน ส่วนการชำระราคา ผู้ซื้อต้องส่งเช็คให้ TSD ภายในเวลา 10.00 น. หลังวันที่ซื้อขาย 2 วัน (T+2) การโอนกรรมสิทธิ์และชำระราคาจะมีผลสมบูรณ์หลังวันที่ซื้อขาย 3 วัน (T+3) การซื้อขายผ่านศูนย์ซื้อขายตราสารหนี้ไทยมีมูลค่าไม่มากนัก เพียง 63.2 พันล้านบาท ในปี 2541

การกู้ยืมผ่านตลาดซื้อคืนพันธบัตรที่ธนาคารแห่งประเทศไทยสามารถใช้เป็นช่องทางในการปรับสภาพคล่องของสถาบันการเงิน การดำเนินการในตลาดแบ่งออกเป็น 2 รอบ รอบเช้า ระหว่างเวลา 9.30 - 10.30 น. และรอบบ่ายเวลา 15.30 - 16.30 น. โดยการเสนอซื้อและขายพันธบัตรทางโทรศัพท์เข้ามาที่ธนาคารแห่งประเทศไทย สถาบันการเงินที่มีสภาพคล่องเหลือจะเข้ามาเสนอซื้อพันธบัตรในตลาดเพื่อรับประโยชน์จากอัตราดอกเบี้ย ส่วนสถาบันที่ขาดสภาพคล่องก็จะเสนอขายพันธบัตรโดยมีสัญญาว่าจะซื้อคืนในระยะเวลาที่กำหนด ธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นตัวกลางในการจับคู่คำสั่งเสนอซื้อขายที่ตรงกันและแจ้งผลการซื้อขายให้สมาชิกทราบ โดยมีหลักการในการจัดสรรพันธบัตรให้สมาชิกที่เสนออัตราดอกเบี้ยที่ดีที่สุดก่อน ทั้งนี้ อัตราดอกเบี้ยจะถูกกำหนดตามอุปสงค์อุปทานของสภาพคล่องในตลาด ในปี 2541 การซื้อขายมีมูลค่าทั้งสิ้น 31.6 ล้านล้านบาท

การส่งมอบและชำระราคาหลักทรัพย์ที่ซื้อขายในตลาดซื้อคืนทุกรายการถือว่าเป็นการทำธุรกรรมกับธนาคารแห่งประเทศไทย โดยธนาคารแห่งประเทศไทยจะทำหน้าที่ชำระราคาและโอนกรรมสิทธิ์พันธบัตรในวันเดียวกับวันที่มีการซื้อขาย (T+0)

ในเดือนมกราคม 2542 ธนาคารแห่งประเทศไทยเปิดให้บริการส่งมอบและชำระราคาตราสารหนี้ภาครัฐที่ฝากไว้ในบัญชีหลักทรัพย์ที่ธนาคารแห่งประเทศไทย ทั้งนี้ การชำระราคาจะทำผ่านบัญชีกระแสรายวันที่ธนาคารแห่งประเทศไทย ซึ่งผู้ใช้บริการที่ไม่มีบัญชีเงินฝากสามารถทำความเข้าใจกับธนาคารพาณิชย์เพื่อยินยอมให้ชำระราคาผ่านบัญชีของธนาคารพาณิชย์ที่ธนาคารแห่งประเทศไทย การส่งมอบและชำระราคานี้จะมีผลสมบูรณ์ทันทีที่การบันทึกบัญชีเสร็จสิ้น

5.2.4 อนุพันธ์

การซื้อขายอนุพันธ์ในประเทศไทยยังไม่มีแบบแผนที่แน่นอนและไม่มีตลาดซื้อขายที่เป็นทางการ รวมทั้งไม่มีกฎหมายรองรับ ทำให้เกิดความไม่แน่นอนในการทำธุรกรรมทั้งในการส่งมอบและชำระราคา ขณะเดียวกันรัฐก็ไม่สามารถเข้าไปกำกับดูแลตลาดได้ คณะกรรมการกำกับหลักทรัพย์และตลาดหลักทรัพย์ (กลต.) และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงมีแนวคิดที่จะพัฒนาอนุพันธ์เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อตลาดทุน จึงได้ร่วมกันร่างกฎหมายและพระราชบัญญัติเพื่อการจัดตั้งตลาดอนุพันธ์ขึ้น เพื่อให้สามารถกำกับดูแลการซื้อขายและสร้างความเป็นธรรมให้นักลงทุน ซึ่งคณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบร่างพระราชบัญญัติอนุพันธ์และตลาดอนุพันธ์แล้วเมื่อเดือนมีนาคม 2541 และอยู่ระหว่าง

ดำเนินการก่อนประกาศใช้บังคับต่อไป พระราชบัญญัติดังกล่าวจะครอบคลุมเฉพาะสินค้าในตลาดการเงิน เช่น หลักทรัพย์ เงินตราสกุลต่าง ๆ ทองคำ ดัชนีการเงิน ดัชนีกลุ่มหลักทรัพย์ อัตราดอกเบี้ย และน้ำมันดิบ การจัดตั้งตลาดอนุพันธ์จะทำให้เกิดเครื่องมือบริหารความเสี่ยงทางการเงินที่มีประโยชน์มาก และเป็นทางเลือกในการลงทุนของนักลงทุน อันจะเป็นช่องทางระดมทุนของตลาดทุนอีกทางหนึ่ง

BOX 5.1

ตราสารทุน ประกอบด้วย หุ้นสามัญ (Common stock) และหุ้นบุริมสิทธิ (Preferred stock) ตราสารหนี้ ประกอบด้วย ตราสารหนี้ภาคเอกชน และตราสารหนี้ภาครัฐบาล โดยตราสารหนี้ภาคเอกชน ได้แก่ หุ้นกู้ (Corporate Debenture) ตราสารหนี้ภาครัฐบาล ได้แก่ พันธบัตรรัฐบาล (Government Bond) พันธบัตรรัฐวิสาหกิจ (State Enterprise Bond) และ พันธบัตรธนาคารแห่งประเทศไทย (BOT Bond)

ตราสารหนี้ภาครัฐ หมายถึง พันธบัตรรัฐบาล พันธบัตรรัฐวิสาหกิจที่กระทรวงการคลังกำกับ และพันธบัตรธนาคารแห่งประเทศไทยซึ่งรวมถึงพันธบัตรกองทุนเพื่อการฟื้นฟูสถาบันการเงิน และพันธบัตรองค์การบริหารสินเชื่อเพื่ออสังหาริมทรัพย์

ตราสารกึ่งหนี้กึ่งทุน ประกอบด้วย หุ้นกู้แปลงสภาพ (Convertible Debenture) และใบสำคัญแสดงสิทธิ (Warrant)

อนุพันธ์ เป็นเครื่องมือบริหารความเสี่ยงทางการเงินประเภทหนึ่ง ซึ่งมีลักษณะเป็นข้อตกลงหรือสัญญาที่มีมูลค่าอิงอยู่กับสินทรัพย์ที่ใช้อ้างอิง (underlying assets) โดยสินทรัพย์ที่อนุพันธ์นิยมใช้อ้างอิงได้แก่ หลักทรัพย์ เงินตราสกุลต่าง ๆ อัตราดอกเบี้ย ทองคำ น้ำมันดิบ ดัชนีราคาต่าง ๆ และสินค้าโภคภัณฑ์ เช่น ข้าวโพด ข้าวสาลี ยางพารา เป็นต้น

6. บทบาทของธนาคารแห่งประเทศไทยในระบบการชำระเงิน

6.1 แนวนโยบายและการดำเนินการของธนาคารแห่งประเทศไทย

ธนาคารแห่งประเทศไทยได้พัฒนาระบบการชำระเงินมาตั้งแต่ปี 2535 โดยยึดถือแนวนโยบายในการดำเนินงาน ดังนี้คือ

(1) ดำเนินการพัฒนาระบบการชำระเงิน เพื่อเป็น โครงสร้างพื้นฐานทางการเงิน สำหรับธนาคาร สถาบันการเงิน ส่วนราชการ และสถาบันอื่น ๆ ที่มีบัญชีเงินฝากกับธนาคารแห่งประเทศไทย โดยพัฒนาและให้บริการระบบที่ทางกรจำเป็นต้องเข้าดำเนินการ เพื่อลดความเสี่ยง และเพิ่มประสิทธิภาพในระบบการชำระเงิน อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและการเงินของประเทศ

(2) สนับสนุนการพัฒนาระบบการชำระเงินของภาครัฐและภาคเอกชน เพื่อให้ระบบการชำระเงินของประเทศเป็นเอกภาพก่อให้เกิดประสิทธิภาพต่อระบบเศรษฐกิจโดยรวม และสนับสนุนให้กลไกตลาดเป็นตัวกำหนดราคาค่าบริการในอัตราที่เหมาะสม

(3) กำกับ ดูแลระบบการชำระเงินทั้งที่ธนาคารแห่งประเทศไทยเป็นผู้ดำเนินการเอง และที่ภาคเอกชนเป็นผู้ให้บริการให้มีความสะดวกปลอดภัย และมีมาตรฐานสอดคล้องกับทิศทางในการพัฒนาระบบการชำระเงินที่เป็นสากล เพื่อเพิ่มศักยภาพของประเทศไทยให้สามารถรองรับการแข่งขันและการเปลี่ยนแปลงของภาวะการเงินและการลงทุนระหว่างประเทศทั้งในระดับภูมิภาคและระดับสากล

การดำเนินการตามแนวนโยบายข้างต้น นอกจากธนาคารแห่งประเทศไทยจะมีฐานะเป็นสมาชิกผู้ใช้ระบบการชำระเงินแล้ว ยังมีบทบาทสำคัญในอีก 3 ฐานะ คือ

(1) ในฐานะผู้ให้บริการระบบการชำระเงิน

ธนาคารแห่งประเทศไทยในฐานะผู้รักษาสัญญาเงินฝากของธนาคารและสถาบันการเงิน ทำหน้าที่เป็นผู้ให้บริการชำระดุลระหว่างธนาคาร และเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในระบบการชำระเงินโดยรวมของประเทศ ธนาคารแห่งประเทศไทยจึงได้พัฒนาและให้บริการระบบการชำระเงินอิเล็กทรอนิกส์ในระยะแรก 4 ระบบ ดังนี้

ระบบ	ลักษณะของบริการ	เริ่มดำเนินการ
BAHTNET	การโอนเงินรายใหญ่ระหว่างสถาบันการเงิน โดยมีผลการโอนทันที	24 พฤษภาคม 2538
เช็คต่างจังหวัด	การชำระดุลการหักบัญชีเช็คต่างจังหวัด	24 พฤษภาคม 2539
ECS	การหักบัญชีเช็คทางอิเล็กทรอนิกส์ ในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑล	16 กรกฎาคม 2539
Media Clearing	การหักบัญชีสำหรับการชำระเงินรายย่อยระหว่างธนาคาร	16 มกราคม 2540

นอกจากจะให้บริการระบบต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นแล้ว ธนาคารแห่งประเทศไทยยังมุ่งหมายที่จะพัฒนาและปรับปรุงระบบงานให้มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น เพิ่มประเภทบริการ และขยายการให้บริการทั้งในด้านพื้นที่และผู้ใช้บริการ เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้ใช้บริการ และรองรับกับการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านธุรกิจและเทคโนโลยี

(2) ในฐานะผู้ดูแลระบบการชำระเงิน

ธนาคารแห่งประเทศไทยทำหน้าที่ดูแลระบบการชำระเงิน โดยกำกับควบคุม และให้คำแนะนำ เพื่อให้ระบบการชำระเงินมีลักษณะ ดังนี้

- มีความเสี่ยงน้อยที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเสี่ยงประเภท Systemic Risk
- มีความเป็นธรรมแก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง
- มีประสิทธิภาพ คือมีความสะดวกรวดเร็ว มีค่าใช้จ่ายในการชำระเงินต่ำ มีผลถูกต้องแน่นอน และมีลักษณะยืดหยุ่นตามภาวะแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป
- มีสื่อที่หลากหลาย ให้ผู้ใช้บริการสามารถเลือกใช้ได้ตามความเหมาะสม

การดูแลดังกล่าวข้างต้น ดำเนินการโดย

- สนับสนุนให้สถาบันการเงินเปลี่ยนมาใช้บริการชำระเงินแบบ RTGS แทน Net Settlement สำหรับธุรกรรมบางประเภทที่มีความเหมาะสม เพื่อลดความเสี่ยงในระบบ

- กำหนดระเบียบ หลักเกณฑ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการใช้ระบบของสมาชิก สร้างความมั่นใจแก่ประชาชนและคุ้มครองผู้บริโภค เช่น ระเบียบการใช้บริการระบบการชำระเงินต่าง ๆ แนวทางในการให้บริการชำระเงินอย่างเป็นทางการกับลูกค้า สิทธิและหน้าที่ระหว่างผู้ให้บริการชำระเงินและลูกค้า และเมื่อมีการกำหนดกฎเกณฑ์แล้วก็ต้องมีการกำกับดูแลให้มีการปฏิบัติตามนั้น
- ผลักดันให้มีการออกกฎหมายที่จำเป็น เพื่อเป็นโครงสร้างพื้นฐานแก่ระบบการชำระเงิน
- ประสานงานและสนับสนุนการพัฒนาระบบการชำระเงินของภาครัฐและภาคเอกชน ทั้งในลักษณะการให้คำแนะนำ การร่วมเป็นคณะทำงาน การกำหนดกฎเกณฑ์ที่เอื้อต่อการพัฒนาระบบ และอื่น ๆ ที่พึงดำเนินการโดยอยู่บนหลักการสนับสนุนการแข่งขันและกลไกตลาด
- ดูแลเมื่อเกิดกรณีพิพาท หรือการร้องเรียนจากประชาชน

(3) ในฐานะผู้สนับสนุนอำนวยความสะดวก (Facilitator)

จากการที่เทคโนโลยีก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว และมีการนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้กับระบบการชำระเงินและสื่อการชำระเงินประเภทใหม่ ๆ พัฒนาการดังกล่าวนำมาซึ่งความสะดวกและทันสมัย เปิดโอกาสทางการค้าและเพิ่มธุรกรรมทางการเงินที่ทวีความซับซ้อนยิ่งขึ้น ธนาคารแห่งประเทศไทยในฐานะผู้สนับสนุนในการกำหนดกรอบและแนวทางการพัฒนาระบบการชำระเงินของประเทศได้ประสานงานกับภาครัฐและเอกชนอย่างใกล้ชิด เพื่อดูแลให้ธุรกรรมต่าง ๆ ที่กำลังพัฒนาอยู่มีความสอดคล้องซึ่งกันและกัน และรองรับกับระบบการเงินของประเทศ โดยศึกษาความเป็นไปได้ที่ภาคเอกชนจะออกเงินอิเล็กทรอนิกส์ ประชุมหารือกับหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อทำความเข้าใจร่วมกันในเรื่องมาตรฐานต่าง ๆ ของระบบ เช่น มาตรฐานความปลอดภัย มาตรฐานของข้อมูลเพื่อให้มีความเชื่อมโยงกันของธุรกรรมทางการค้ากับธุรกรรมทางการเงิน สามารถใช้ข้อมูลชุดเดียวกันได้ เพื่อทำ Clearing และ Settlement ของวงธุรกรรมทางการเงินประเภทต่าง ๆ ใช้เครื่องมือและอุปกรณ์ร่วมกันและมีความเป็นสากลเอื้อต่อการพัฒนาระบบต่าง ๆ ต่อไป

6.2 ปัญหาและอุปสรรคในระบบการชำระเงินปัจจุบัน

การพัฒนาระบบการชำระเงินของประเทศตามแนวนโยบายดังกล่าวข้างต้น โดยการพัฒนาระบบการโอนเงินรายใหญ่ ระบบการหักบัญชีเช็คและการโอนเงินรายย่อยทางอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อเป็นโครงสร้างพื้นฐานทางการเงินให้รองรับการขยายตัวของเศรษฐกิจของประเทศนั้น จากการติดตามและศึกษาพฤติกรรมการใช้สื่อการชำระเงินประเภทต่าง ๆ พบว่ายังไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ของการพัฒนาระบบ กล่าวคือ

(1) ความนิยมในการถือเงินสดของประชาชนยังมีได้ลดลง โดยมีอัตราส่วนเงินสดในมือประชาชนต่อปริมาณเงินสูงกว่าร้อยละ 70 และในช่วงที่เศรษฐกิจของประเทศมีความเจริญเติบโตสูง ปริมาณธนบัตรออกใช้มีอัตราเพิ่มเฉลี่ยสูงถึงร้อยละ 10 ต่อปี แต่การจัดการเกี่ยวกับเงินสดมีต้นทุนค่อนข้างสูงทั้งในการผลิต เก็บรักษา ขนย้าย และทำลาย นอกจากนี้ยังมีขีดจำกัดในการผลิตและนำออกใช้ รวมทั้งอาจมีความเสี่ยงต่อการสูญหายหรือปลอมแปลง

(2) ธนาคารและสถาบันการเงินยังคงใช้เช็คในการชำระเงินมูลค่าสูงระหว่างกัน เป็นเหตุให้ยอดเงินที่เกี่ยวข้องในการชำระคูลเมื่อสิ้นวันมีจำนวนเงินสูง หากมีธนาคารสมาชิกบางรายขาดสภาพคล่องไม่สามารถหาเงินมาชดเชยภาระการขาดคูลของตน จะมีผลกระทบต่อเนื่องเป็นวงกว้างและกระทบผู้ใช้เช็ครายย่อยจำนวนมาก โดยในระหว่างปี 2540 – 2541 เช็คมูลค่าสูงเกินกว่าฉบับละ 100 ล้านบาท มีจำนวนประมาณร้อยละ 0.5 (ประมาณ 1,000 ฉบับต่อวัน) แต่มีมูลค่ารวมกันสูงกว่าร้อยละ 80 ของมูลค่าเช็คทั้งหมด (คิดเป็นมูลค่าประมาณ 344,000 ล้านบาทต่อวัน) ในขณะที่การโอนเงินระหว่างสถาบันการเงินในระบบบาทเน็ตซึ่งเป็น RTGS มีมูลค่าเฉลี่ยประมาณวันละ 13,000 ล้านบาท

(3) การเรียกเก็บเงินตามเช็คข้ามเขตสำนักหักบัญชีใช้เวลานาน โดยการเรียกเก็บเงินตามเช็คจังหวัดเดียวกันแต่ต่างอำเภอต้องใช้เวลาประมาณ 3 – 7 วัน และเช็คที่เรียกเก็บข้ามจังหวัดต้องใช้เวลา 7 – 15 วัน ธนาคารแห่งประเทศไทยได้สนับสนุนการจัดตั้งสำนักหักบัญชีในระดับจังหวัดเพื่อให้เช็คต่างอำเภอในจังหวัดเดียวกัน สามารถเรียกเก็บได้ในวันเดียว แต่ขณะนี้ยังดำเนินการได้ไม่ทั่วประเทศ และสำหรับเช็คข้ามเขตสำนักหักบัญชีจังหวัด ธนาคารสมาชิกยังใช้วิธีส่งเช็คไปให้สาขาธนาคารผู้จ่ายตรวจและตัดบัญชี ซึ่งต้องใช้เวลาประมาณ 6 วันทำการ

(4) ผู้ให้บริการสื่อการชำระเงินอิเล็กทรอนิกส์ในรูปบัตรพลาสติก เช่น บัตรเครดิต และบัตรเดบิต ยังขาดความร่วมมือในการใช้เครื่องอ่านบัตรร่วมกัน เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด ส่วนหนึ่งเป็นปัญหาจากการแข่งขันและผลประโยชน์เนื่องจากการใช้บัตร รวมทั้งมีปัญหาด้านมาตรฐานทางเทคนิคที่ยังมีความแตกต่างกันอยู่บ้าง

(5) ปัจจุบันเทคโนโลยีสารสนเทศทางการเงินก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็ว ขณะที่การปรับปรุงกฎหมายเพื่อให้รองรับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะต้องใช้เวลา จึงอาจเกิดความเสี่ยงและความไม่เป็นธรรมแก่ผู้เกี่ยวข้อง

6.3 แนวทางการแก้ปัญหา

(1) ศึกษาและพัฒนาสื่อการชำระเงินรูปแบบใหม่ ๆ เพื่อส่งเสริมให้มีการใช้สื่ออื่นทดแทนการใช้เงินสด ให้เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ โดยคำนึงถึงต้นทุนและค่าใช้จ่ายในการดำเนินการซึ่งไม่สูงจนเกินไป

(2) ทำความตกลงร่วมกับธนาคารสมาชิกระบบบาทเนตเพื่อนำธุรกรรมมูลค่าสูงระหว่างธนาคาร เช่น การค้าเงินตราต่างประเทศ การกู้ยืมระหว่างธนาคารและการโอนเงินตามคำสั่งของผู้มีถิ่นที่อยู่ในต่างประเทศที่มีมูลค่าสูงมาชำระกันในรูปแบบ RTGS ในระบบบาทเนตแทนการใช้เช็ค

(3) ประสานงานจัดตั้งสำนักหักบัญชีระดับจังหวัดเพื่อให้เช็คที่เรียกเก็บต่างอำเภอในจังหวัดเดียวกันสามารถทราบผลการเรียกเก็บและใช้เงินได้ภายในวันทำการถัดไป (One Day Clearing) ให้ครอบคลุมทุกจังหวัดทั่วประเทศภายในปี 2542 เพื่อให้การเรียกเก็บเงินตามเช็คข้ามเขตสำนักหักบัญชี สามารถใช้ระบบของสำนักหักบัญชีจังหวัดเชื่อมโยงการเรียกเก็บเงินให้ได้ผลเร็วขึ้นกว่า 6 วันทำการ

(4) ร่วมกำหนดมาตรฐานสมาร์ตการ์ด และสนับสนุนให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องใช้เป็นมาตรฐานร่วมกัน เพื่อให้มีการใช้เครื่องมือและเครือข่ายร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ

(5) ให้ความร่วมมือกับส่วนงานที่รับผิดชอบในการร่างกฎหมายเกี่ยวกับเทคโนโลยีสารสนเทศ และปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องให้ยอมรับเอกสารทางอิเล็กทรอนิกส์เป็นหลักฐานทางกฎหมายโดยสมบูรณ์

6.4 แนวทางดำเนินการในระยะต่อไป

(1) เพื่อสนับสนุนการทำธุรกิจและการพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ซึ่งภาคธุรกิจและภาครัฐได้ร่วมกันสร้างเครือข่ายและองค์กรที่ทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการรับส่งข้อมูล EDI ธนาคารแห่งประเทศไทยเห็นความจำเป็นที่จะประสานงานการใช้ Financial EDI เพื่อการชำระเงินตามความต้องการของภาคธุรกิจ โดยจะศึกษาวางระบบร่วมกับธนาคารพาณิชย์ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เกิดการใช้ EDI อย่างครบวงจรต่อไป

(2) สนับสนุนให้ธนาคารสมาชิกใช้เทคโนโลยีเพื่อลดระยะเวลาการเรียกเก็บเงินตามเช็ค เช่น เทคโนโลยีการส่งภาพเช็คหรือลายเซ็น (Image) ออนไลน์ ทดแทนการขนส่งเช็คระหว่างท้องถิ่น ซึ่งจะช่วยให้การเรียกเก็บเช็คข้ามเขตสำนักหักบัญชีทราบผลในวันเดียวกันได้

(3) ระบบการส่งมอบและชำระราคาตราสารหนี้ภาครัฐในปัจจุบัน แม้ว่าจะเป็น การส่งมอบพร้อมชำระราคา (DVP) แล้วก็ตาม แต่สมาชิกยังไม่สามารถทำรายการด้วยตนเองผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์ได้ จึงอาจยังไม่สามารถรองรับธุรกรรมจำนวนมากได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขณะนี้เมื่อทางการมีความจำเป็นต้องออกพันธบัตรจำนวนมากเพื่อระดมทุน ทั้งจากภายในและภายนอกประเทศเพื่อการพัฒนาประเทศและเพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาสถาบันการเงิน

ธนาคารแห่งประเทศไทยร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้พยายามที่จะพัฒนาตลาดตราสารหนี้ภาครัฐด้วยการปรับปรุงแก้ไขวิธีการและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนเร่งรัดการพัฒนา ระบบงานส่งมอบและชำระราคาหลักทรัพย์ดังกล่าวในระบบบาทเน็ต 2 ให้สามารถใช้งานได้ภายในปี 2543

นอกจากนี้ ในระยะต่อไป จะมีการศึกษาความเป็นไปได้ในการที่จะเชื่อมโยงระบบการส่งมอบและชำระราคาหลักทรัพย์ หรือเงินตราต่างประเทศ (Payment versus Payment – PVP) ระหว่างประเทศในภูมิภาคนี้เช่นเดียวกับที่บางประเทศในภูมิภาค เช่น ฮองกง ออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์ ได้ดำเนินการไปแล้ว ทั้งนี้ เพื่อพัฒนาให้ประเทศไทยเป็นแหล่งลงทุนที่สำคัญแห่งหนึ่งของภูมิภาคนี้ต่อไปในอนาคต

อภิธานศัพท์

ATM (เครื่องฝากถอนเงินอัตโนมัติ)	Automated Teller Machine คือเครื่องอิเล็กทรอนิกส์ซึ่งให้บริการแก่ผู้ถือบัตร ATM โดยใช้บัตรร่วมกับ PIN (Personal Identification Number) ในการทำรายการฝากหรือถอนเงินสด หรือบริการอื่นๆ เช่น การโอนเงิน การสอบถามยอดคงเหลือ การชำระค่าสาธารณูปโภค เป็นต้น
BAHTNET (ระบบบาทเน็ต)	Bank of Thailand Automated High-value Transfer Network คือเครือข่ายงานทางอิเล็กทรอนิกส์ของธนาคารแห่งประเทศไทย เพื่อรับ-ส่งคำสั่ง โอนเงินและข้อความทางการเงินระหว่างสถาบันที่มีบัญชีเงินฝากกับ ธนาคารแห่งประเทศไทย
BHC (คอมพิวเตอร์แม่ข่ายระบบบาทเน็ต)	BAHTNET Host Computer คือคอมพิวเตอร์ศูนย์กลางของระบบบาทเน็ตซึ่งติดตั้งอยู่ที่ธนาคารแห่งประเทศไทย ทำหน้าที่เชื่อมต่อระหว่างเครื่องคอมพิวเตอร์ของผู้ใช้บริการ (WS) กับระบบบัญชีเงินฝาก ของธนาคารแห่งประเทศไทย
Book entry (การโอนบัญชีหลักทรัพย์)	เป็นวิธีการโอนกรรมสิทธิ์หลักทรัพย์โดยบันทึกรายการผ่านบัญชีรับฝากหลักทรัพย์ โดยไม่ต้องมีการส่งมอบตราสารแสดงกรรมสิทธิ์ในตัวหลักทรัพย์
B/C (เช็คเรียกเก็บ)	Bill for Collection หมายถึงเช็คที่เรียกเก็บเงินข้ามสำนักหักบัญชี
Cash Dispenser (เครื่องเบิกถอนเงินสด)	เครื่อง ATM ประเภทที่ให้บริการเบิกถอนเงินสดเพียงอย่างเดียว ไม่มีบริการรับฝากเงินสด
Cheque (เช็ค)	ตราสารซึ่งบุคคลหนึ่งเรียกว่าผู้สั่งจ่าย สั่งให้ธนาคารใช้เงินจำนวนหนึ่งเมื่อทวงถามให้แก่บุคคลอีกคนหนึ่ง หรือให้ใช้ตามคำสั่งของบุคคลอีกคนหนึ่งอันเรียกว่าผู้รับเงิน

Cheque Truncation (การเรียกเก็บเงินโดยไม่ต้องส่ง ตัวเช็คไปที่สาขาเจ้าของ บัญชี)	กระบวนการที่ธนาคารผู้รับฝากเช็ค และ/หรือธนาคารผู้จ่ายเงินตามเช็ค ระงับการส่งเช็คไปยังธนาคาร/ธนาคารสาขาผู้จ่ายเงินเพื่อการตรวจ สอบความสมบูรณ์ของเช็ค แต่นำเทคโนโลยีการถ่าย digital image ของเอกสารหรือลายมือชื่อผู้ส่งจ่ายเพื่อใช้ในการตรวจสอบความ สมบูรณ์ของเช็ค
Clearing (เคลียร์ริง)	กระบวนการที่สถาบันการเงินนำข้อมูลคำสั่ง โอนเงินและ/หรือเอกสาร สั่งจ่ายเงินมาแลกเปลี่ยนกัน เพื่อคำนวณหายอดสุทธิที่พึงชำระแก่กัน เพื่อการชำระบัญชีระหว่างกัน
Clearing System (ระบบการหักบัญชีระหว่าง ธนาคาร)	ระบบที่เกี่ยวข้องกับการคัดแยกข้อมูลและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการ ชำระเงินเพื่อคำนวณหายอดสุทธิที่พึงชำระระหว่างกัน และการ ชำระบัญชี
Code line (แถบพิมพ์)	แนวที่พิมพ์ตัวเลขและเครื่องหมายพิเศษด้วยหมึกที่มีสารแม่เหล็ก ซึ่งอยู่ระหว่างแถบกว้างที่สูง 0.125 นิ้ว จากขอบด้านล่างของตัวเช็ค ตัวเลขที่พิมพ์แบ่งออกได้ 5 หมวด คือ หมายเลขเช็ค รหัสธนาคาร- สาขานาการ หมายเลขบัญชี ประเภทเอกสาร และจำนวนเงิน
Credit Card (บัตรเครดิต)	บัตรที่ผู้ถือบัตร ได้รับวงเงินสินเชื่อจำนวนหนึ่งจากธนาคารผู้ออกบัตร เพื่อใช้ชำระค่าสินค้าและบริการ หรือถอนเงินสด โดยธนาคารจะ หักเงินหรือให้ชำระเงินสินเชื่อ ดังกล่าว ณ สิ้นคาบเวลาที่กำหนดไว้ ยอดเงินค้างชำระจะถูกคิดดอกเบี้ย
Credit Risk (ความเสี่ยงที่เกิดจากการที่ผู้ กรณีไม่สามารถชำระหนี้ได้)	ความเสียหายที่อาจเกิดขึ้น หากผู้กรณีไม่สามารถชำระเงินเต็มจำนวน ตามสัญญาเมื่อครบกำหนดชำระ
Credit Transfer (การโอนเงินเข้าบัญชี)	การโอนเงินที่กระทำโดยผู้จ่ายเงินส่งคำสั่ง โอนเงินให้ธนาคารหักบัญชี ของตน เพื่อโอนเงินไปเข้าบัญชีของผู้รับเงินที่ธนาคารของผู้รับเงิน
Daylight Overdraft (วงเงินสินเชื่อระหว่างวัน)	วงเงินสินเชื่อที่ผู้ใช้สินเชื่อจะต้องชำระคืนภายในวันทำการเดียวกัน สินเชื่อระหว่างวันเป็นเครื่องมือของธนาคารกลางที่จะอำนวยความสะดวก คล่องให้แก่สถาบันการเงินในระบบการ โอนเงินแบบ Real Time Gross Settlement

Debit Card (บัตรเดบิต)	บัตรที่ใช้เบิกเงินสดจากเครื่อง ATM หรือซื้อสินค้าและบริการจากร้านค้าที่ติดตั้งเครื่อง EDC (Electronic Data Capture) โดยการหักยอดเงินดังกล่าวจากบัญชีเงินฝากของผู้ถือบัตรและโอนไปยังบัญชีเงินฝากของร้านค้าผู้รับบัตรทันที
Debit Transfer (การโอนเงินหักบัญชี)	การโอนเงินที่กระทำโดยผู้รับเงินส่งคำสั่งโอนเงินโดยตนเองหรือธนาคารของตนให้ธนาคารของผู้จ่ายเงินหักบัญชีของผู้จ่ายเงินเพื่อโอนเข้าบัญชีของผู้รับเงิน
Decryption (การถอดรหัสลับ)	การถอดข้อความที่เขียนสลับที่กันหรือข้อความที่เข้ารหัสลับให้เป็นข้อความเดิมที่สามารถอ่านเข้าใจได้
Digital Signature (ลายมือชื่อดิจิตอล)	ชุดข้อมูลที่ต่อท้ายเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ เป็นรหัสเฉพาะ ที่เปรียบเสมือนลายมือชื่อที่เราลงกำกับอยู่ท้ายเอกสาร รับรองว่าเราเป็นเจ้าของเอกสารนั้น
Direct Credit	ข้อตกลงล่วงหน้าในการโอนเงินของบัญชีของผู้จ่ายเงิน ไปเข้าบัญชีของผู้รับเงิน เช่น การจ่ายเงินเดือน ค่าจ้าง เป็นต้น
Direct Debit	ข้อตกลงล่วงหน้าให้หักบัญชีของผู้จ่ายเงินตามคำสั่งของผู้รับเงิน สำหรับค่าใช้จ่ายประจำต่าง ๆ เช่น ค่าไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ เป็นต้น
DVP (การส่งมอบและชำระราคา หลักทรัพย์ในเวลาเดียวกัน)	Delivery-versus-Payment คือวิธีการส่งมอบและชำระราคาหลักทรัพย์ในเวลาเดียวกัน
ECHFEP	Electronic clearing house - Front end processor เป็นเครื่องคอมพิวเตอร์ที่ทำหน้าที่เชื่อมโยงระหว่างระบบงานของธนาคารสมาชิกกับศูนย์หักบัญชีฯ เพื่อการรับ/ส่งข้อมูลเช็ค
ECS (ระบบการหักบัญชีเช็คด้วยวิธี อิเล็กทรอนิกส์)	Electronic Cheque Clearing System คือระบบการหักบัญชีเช็คระหว่างธนาคาร โดยการใช้เครื่องมือทางอิเล็กทรอนิกส์ในการอ่านข้อมูลเช็คส่งข้อมูลไปยังศูนย์หักบัญชีอิเล็กทรอนิกส์ การคำนวณดุลและการชำระดุล

EDC (เครื่องรับบัตร)	Electronic Data Capture คือเครื่องรับบัตรที่ธนาคารผู้ออกบัตรเครดิตติดตั้งที่ร้านค้ารับบัตร เพื่อทำหน้าที่อนุมัติหรือปฏิเสธการใช้จ่ายผ่านบัตรเครดิตของผู้ถือบัตร ซึ่งหากมีการติดตั้งเครื่อง Pin Pad เพิ่มเข้าไปจะสามารถใช้กับบัตรเดบิตและ Stored Value Card ได้ด้วย
EFTPOS (การโอนชำระเงิน ณ จุดขาย)	Electronic Funds Transfer at Point of Sale คือระบบการชำระเงินค่าสินค้าโดยใช้บัตรเดบิต บัตรเครดิต บัตรเงินสด ผ่านทางเครื่องอิเล็กทรอนิกส์ที่ตั้งอยู่ ณ ร้านค้าโดยให้หักเงินค่าสินค้าและบริการจากบัญชีเงินฝากของผู้ถือบัตร และ โอนเข้าบัญชีของร้านค้า
Electronic Banking (บริการธนาคารอิเล็กทรอนิกส์)	บริการที่ธนาคารจัดให้ลูกค้าสามารถทำธุรกรรมทางการเงิน สอบถามข้อมูลด้านการเงินของตนเอง และข้อมูลอื่น ๆ โดยที่ไม่ต้องไปติดต่อ ณ สำนักงานธนาคาร สื่อที่ใช้ติดต่ออาจอยู่ในรูปบริการธนาคารทางโทรศัพท์ (Telebanking) หรือคอมพิวเตอร์ส่วนบุคคลเชื่อมโยงกับเครือข่ายอิเล็กทรอนิกส์ของธนาคาร โดยลูกค้าจะได้รับรหัสประจำตัวผู้ใช้บริการซึ่งระบบคอมพิวเตอร์ของธนาคารจะตรวจสอบความถูกต้องก่อนจะให้ผ่านเข้าไปทำรายการ
Electronic Commerce (การพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์)	การทำธุรกิจผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น การซื้อขายสินค้าและบริการผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต เป็นต้น
Electronic Money (เงินอิเล็กทรอนิกส์)	เงินที่บรรจุอยู่ในสื่อการชำระเงินประเภทบัตรพลาสติก หรือเงินที่บรรจุอยู่ในระบบคอมพิวเตอร์ รวมทั้งสื่อการชำระเงินประเภทอื่น ๆ โดยผู้ต้องการเงินอิเล็กทรอนิกส์ต้องจ่ายเงินล่วงหน้าให้ผู้ออกเงินเพื่อแลกเปลี่ยนกับเงินอิเล็กทรอนิกส์ที่กำหนดจำนวนเงินไว้แน่นอน เงินอิเล็กทรอนิกส์นี้สามารถใช้ซื้อสินค้าและบริการตามร้านค้าหรือสถานที่ที่ผู้ออกเงินกำหนด
Encryption (การเข้ารหัสลับ)	การสลับที่ข้อความหรือการแทนที่ข้อความด้วยรหัส เป็นมาตรการสำหรับส่งข่าวสารหรือข้อมูลที่ไม่ต้องการให้ผู้อื่นที่ไม่เกี่ยวข้องนำไปใช้ประโยชน์หรือเข้าใจความหมาย
Fault Tolerant	ระบบหรืออุปกรณ์ที่ยังสามารถทำงานต่อไปได้ แม้จะมีส่วนประกอบบางชิ้นหยุดทำงานหรือเกิดบกพร่องขึ้น

FEDI	Financial Electronic Data Interchange การแลกเปลี่ยนข้อมูลทางการเงินที่มีมาตรฐานรูปแบบของข้อมูลโดยทางอิเล็กทรอนิกส์
FEP	Front-end processor เครื่องคอมพิวเตอร์ที่มีหน้าที่สื่อสารข้อมูล โดยเฉพาะ เป็นตัวเชื่อมโยงระหว่างเครื่องคอมพิวเตอร์ขนาดใหญ่กับข่ายสายการจัดช่องสื่อสาร จัดรูปข้อมูลสำหรับส่งผ่านสายสื่อสารตลอดจนจัดลำดับก่อนหลัง
Finality (ผลสิ้นสุดของการโอนเงิน)	คือผลของการโอนเงินที่สิ้นสุดลง และผู้รับเงินสามารถใช้จ่ายเงินได้ทันทีโดยปราศจากเงื่อนไข
Gridlock Resolution (กระบวนการจัดการคำสั่งโอนเงินที่อยู่ใน Queue)	กระบวนการจัดการคำสั่งโอนเงินที่รออยู่ใน Queue เนื่องจากมีเงินในบัญชีไม่เพียงพอ ให้ดำเนินการได้สำหรับทุกรายการที่มีการโอนเงินให้แก่กันและกันในลักษณะเป็นวงรอบและมีเงินเพียงพอที่จะดำเนินการ
Gross Settlement	โอนเงินที่กระทำที่ละรายการ มีผลทันทีถ้าผู้ส่งโอนมีเงินในบัญชีเพียงพอในการส่งจ่าย
ILF (วงเงินสภาพคล่องระหว่างวัน)	Intraday Liquidity Facility คือวงเงินที่ธนาคารแห่งประเทศไทยพิจารณาให้แก่สมาชิกบาทเน็ต กรณีที่บัญชีเงินฝากกระแสรายวันของสถาบันผู้ส่งโอนมีเงินไม่เพียงพอ เพื่อให้คำสั่งโอนเงินสามารถดำเนินการได้ โดยวงเงินดังกล่าวจะเป็นส่วนหนึ่งของวงเงินจากหน้าต่างเงินกู้ (Loan Window)
MAC	Message Authentication Code เป็นรหัสในการควบคุมความปลอดภัยของข้อมูลที่รับ-ส่งผ่านสายสื่อสาร เพื่อใช้รับรองหรือยืนยันว่าเป็นข้อมูลที่ส่งมาจากบุคคลหรือองค์กรที่ต้องการ และข้อมูลไม่ถูกเปลี่ยนแปลงแก้ไขระหว่างทาง
Media Clearing (ระบบการโอนเงินรายย่อย)	ระบบการเรียกเก็บหรือชำระเงินรายย่อยระหว่างลูกค้าที่มีบัญชีอยู่ต่างธนาคาร โดยมีข้อตกลงล่วงหน้า มีวงการค้าชำระเงินที่แน่นอน และมีปริมาณรายการมาก ดำเนินการบันทึกข้อมูลคำสั่งโอนเงินในสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น เทปแม่เหล็ก แผ่นจานแม่เหล็ก ลูกค้าสามารถได้รับเงินทันที เมื่อธนาคารผู้รับและผู้จ่ายเงินได้โอนเงินและชำระดุลระหว่างกัน

MFT (การชำระดุลการหักบัญชีผ่านระบบบาทเนต)	Multilateral Funds Transfer คือการหักและนำเงินเข้าบัญชีที่เกี่ยวข้องพร้อมกันหลาย ๆ บัญชี ซึ่งเป็นกระบวนการหนึ่งในระบบบาทเนตที่ใช้ในการชำระดุลหักบัญชีระหว่างธนาคาร
MICR (ข้อมูลหมึกแม่เหล็ก)	Magnetic Ink Character Recognition เป็นวิธีการที่เครื่องอิเล็กทรอนิกส์จะอ่านตัวอักษรหรือตัวเลขที่พิมพ์ไว้ด้วยหมึกชนิดพิเศษ โดยทั่วไปใช้พิมพ์ตัวอักษรดังกล่าวไว้ที่แถบเฉพาะบนเช็คเพื่อสะดวกในการใช้เครื่องจักรอ่าน คัดแยกเช็ค และประมวลผลในการหักบัญชีเช็ค
MIS (การทำรายการโอนเงินแทนผู้ใช้บริการ)	Message Input Service คือบริการในระบบบาทเนตที่จัดเตรียมให้กับผู้ใช้บริการในกรณีที่คอมพิวเตอร์ลูกข่ายหรือสายสื่อสารของผู้ใช้บริการขัดข้อง โดยผู้ใช้บริการสามารถส่งคำสั่งให้ธนาคารแห่งประเทศไทยดำเนินการแทน
Netting (การหักกลบหนี้หายอดสุทธิ)	เป็นข้อตกลงการหักบัญชีระหว่างสถาบันการเงิน โดยนำรายการต่าง ๆ มาหักกลบกันเป็นดุลสุทธิของแต่ละสถาบัน ณ ช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง ว่าสถาบันการเงินใดเสียดุลหรือได้ดุล โดยจะชำระกันตามยอดสุทธิดังกล่าว
Net Settlement (การชำระเงินแบบหักกลบกัน, การชำระเงินแบบหายอดสุทธิ)	เป็นการเก็บคำสั่งโอนเงินไว้จนถึง ณ เวลาที่กำหนด แล้วจึงหายอดสุทธิเพื่อนำมาทำการชำระดุลระหว่างกัน
One-day clearing (การเคลียร์ภายในหนึ่งวัน)	เป็นระบบการหักบัญชีระหว่างธนาคารที่การแลกเปลี่ยนเช็ค การชำระดุลระหว่างธนาคาร และการบันทึกบัญชีลูกค้า เกิดขึ้นในวันเดียวกัน
ORFT	Online Retail Funds Transfer คือระบบการโอนเงินรายย่อยข้ามธนาคารแบบออนไลน์

PAD (การหักเงินจากบัญชีโดยมีข้อตกลงล่วงหน้า)	Pre-authorized Debit Transfer การโอนเงินประเภทหนึ่งในระบบบาทเน็ต ซึ่งธนาคารแห่งประเทศไทยเท่านั้นที่ส่งคำสั่งนี้ได้ เพื่อหักเงินจากบัญชีของสมาชิกบาทเน็ต เข้าบัญชีของธนาคารแห่งประเทศไทย โดยมีข้อตกลงล่วงหน้า
PIN (เลขรหัสประจำตัว)	Personal Identification Number คือเลขรหัสเฉพาะของเจ้าของบัญชีและเจ้าของบัตร ใช้ในการแสดงตนเพื่อเข้าทำรายการต่าง ๆ เกี่ยวกับบัญชีของตนผ่านเครื่องอิเล็กทรอนิกส์
Pre-authorized (การโอนเงินตามคำสั่งล่วงหน้า)	การ โอนเงินที่ลูกค้าและธนาคารพาณิชย์มีข้อตกลงระหว่างกันล่วงหน้า ในการจ่ายเงินไปเข้าบัญชีของผู้รับเงิน (Direct Credit) หรืออนุญาตให้หักบัญชีตามคำสั่งของผู้รับเงิน (Direct Debit)
Prepaid Card (บัตรชำระเงินล่วงหน้า)	บัตรชำระเงินล่วงหน้า คือบัตรที่ผู้ถือบัตรได้จ่ายเงินล่วงหน้า ให้แก่ผู้ออกบัตร แล้วจึงนำบัตรไปชำระค่าสินค้าหรือบริการ ซึ่งโดยมากจะเป็นสินค้าที่มีมูลค่าไม่มากนัก เช่น การใช้ชำระค่าโทรศัพท์สาธารณะ เป็นต้น โดยมูลค่าเงินในบัตรจะลดลงเรื่อย ๆ ตามการใช้จนกระทั่งหมดมูลค่า
PVP	Payment Versus Payment เป็นการ โอนเงินเพื่อการแลกเปลี่ยนระหว่างเงินสองสกุลให้มีผลพร้อมกัน
Queuing Mechanism (ระบบการจัดการเกี่ยวกับลำดับคำสั่งการโอนเงิน)	กระบวนการในการจัดการกับคำสั่งโอนเงินที่ไม่สามารถดำเนินการได้ไว้ในระบบชั่วคราวจนกว่าบัญชีจะมีเงินเพียงพอที่จะดำเนินการตามคำสั่ง โอนเงินนั้น โดยระบบจะจัดลำดับคำสั่ง โอนเงินตามหลักเกณฑ์ที่ผู้สั่งโอนกำหนด
RTGS (การชำระแบบมีผลทันที)	Real Time Gross Settlement คือระบบการ โอนเงินที่มีผลเสร็จสิ้นในทันทีที่ได้รับคำสั่ง โดยมีเงื่อนไขว่าผู้สั่งโอนจะต้องมีเงินในบัญชีหรือได้รับสินเชื่อเพียงพอที่จะ โอนเงินตามคำสั่งได้
Scriptless (หลักทรัพย์ที่ไม่มีตราสาร)	หลักทรัพย์ประเภทที่ไม่มีการออกตราสารแสดงกรรมสิทธิ์ แต่จะบันทึกรายการฝากถอนไว้ในบัญชีรับฝากหลักทรัพย์

Securities Depository (สถาบันรับฝากหลักทรัพย์)	สถาบันรับฝากหลักทรัพย์ และให้บริการ โอนหลักทรัพย์โดยการบันทึกในบัญชี การส่งมอบตราสาร นอกจากบริการ โอนหลักทรัพย์แล้วยังสามารถให้บริการจับคู่การซื้อขายหลักทรัพย์ (transactions matching) การหักบัญชี (clearing) และการชำระบัญชี (settlement) ด้วย
Settlement (การชำระเงินหรือการชำระบัญชี)	การดำเนินการชำระเงินหรือการปลดภาระหนี้สินระหว่างคู่กรณีตั้งแต่สองฝ่ายหรือมากกว่า โดยปกติจะหมายถึงการชำระเงินระหว่างธนาคาร
Settlement Risk (ความเสี่ยงด้านการชำระเงิน)	ความเสี่ยงในระบบการชำระเงิน เนื่องจากคู่กรณีบางรายไม่สามารถชำระหนี้ตามภาระของตนได้ อาจมีสาเหตุมาจากปัญหาด้านเครดิตและ/หรือการขาดสภาพคล่อง
Smart Card (บัตรสมาร์ทการ์ด)	บัตรพลาสติกที่มีแผ่นวงจรรีเอ็กเทรอนิกส์ (Integrated Circuit) หรือที่เรียกว่าไมโครชิพฝังอยู่ ไมโครชิพดังกล่าวจะมีหน่วยความจำหรือหน่วยประมวลผล ทำหน้าที่ในการอ่านและคำนวณผล รวมทั้งสามารถบันทึกข้อมูลเพื่อใช้งานได้หลายวัตถุประสงค์ เช่น บัตรโทรศัพท์ บัตรเงินสด และบัตรสุขภาพ เป็นต้น
S.W.I.F.T (สวิฟท์)	ระบบสื่อสารด้านการเงินระหว่างธนาคารผ่านระบบคอมพิวเตอร์ที่มีเครือข่ายเชื่อมโยงทั่วโลก ให้บริการโดย Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunication
Systemic Risk (ความเสี่ยงในระบบที่เป็นลูกโซ่)	ผลกระทบแบบลูกโซ่อันเนื่องมาจากการที่สถาบันการเงินใดสถาบันการเงินหนึ่งไม่สามารถชำระคืนหนี้ได้เมื่อถึงกำหนด ส่งผลกระทบต่อสถาบันการเงินอื่น ๆ ในระบบไม่สามารถชำระหนี้คืนเมื่อถึงกำหนดด้วย
Thaiclear (ระบบงานไทยเคลียร์ประกอบด้วย ECS และ Media Clearing)	ระบบเครือข่ายเพื่อการหักบัญชีระหว่างธนาคารด้วยวิธีการทางอิเล็กทรอนิกส์ สำหรับรายการ โอนเงินจำนวนเล็กน้อยซึ่งเกิดขึ้นเป็นประจำ และการเรียกเก็บเงินตามเช็คระหว่างธนาคาร
WS (คอมพิวเตอร์ลูกข่าย)	Workstation Subsystem คือเครื่องคอมพิวเตอร์ที่ทำการเชื่อมโยงกับศูนย์คอมพิวเตอร์บาทเน็ต (BHC) เพื่อทำการรับและส่งข้อมูลต่าง ๆ ในระบบบาทเน็ต

